

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки
Сумської обласної державної адміністрації
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Факультет іноземної та слов'янської філології
Кафедра української мови і літератури
Науково-дослідна лабораторія
«Академічна культура дослідника в освітньому просторі»

Культуромовна особистість фахівця у ХХІ столітті

Збірник матеріалів

V Міжнародної науково-практичної конференції

Випуск 5

10-11 грудня 2021 року

Суми – 2022

Department of Education and Science
Of Sumy Regional State Administration
Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko
Faculty of Foreign and Slavic Philology
Ukrainian language department
Research Laboratory
«Academic Culture of the Researcher in the Educational Space»

Cultural personality of a specialist in the twenty-first century

Collection of materials

V International scientific and practical conference

Issue 5

December 10-11, 2021

Sumy – 2022

УДК 808.5:159.923-057.21»20»

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 4 від 29.11.2021 року).

Рецензенти:

Вовк М.П., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України;

Бойченко М. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. Макаренка.

Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті: збірник матеріалів V міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 2021 року)/ за ред. О. М. Семеног. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2022. випуск 5. – 154 с.

У збірнику представлено узагальнені результати досліджень учасників міжнародної науково-практичної конференції «Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті». Проблематика наукових розвідок: мова як вияв національної свідомості; мовна особистість в об'єктиві гуманітаристики; дискурс у сучасній комунікативно-дискурсивній парадигмі; формування культуромовної особистості учнів в умовах інформаційної доби; компетентісний підхід у навчанні української мови крізь призму елементів народознавства: компаративістичний вимір; педагог як культуромовна особистість; текстоцентричний підхід до формування українськомовної комунікативної компетентності студентів.

Збірник рекомендовано для широкого кола фахівців.

Матеріали подаються мовою оригіналу.

За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань та висновки несуть відповідальність автори матеріалів.

UDC 808.5:159.923-057.21»20»

Recommended for publication by the Academic Council of the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

Cultural personality of a specialist in the XXI century: collection of materials of the V international scientific and practical conference (Sumy, December 10-11, 2021) / ed. O. M. Semenog. - Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko Publishing House, 2022. - Issue 5. – 154 p.

The collection presents the summarized results of researches of participants of the scientific-practical conference «Cultural personality of a specialist in the XXI century». Problems of scientific research: teaching Ukrainian language, foreign language, humanitaristics in higher educational establishments in Ukraine and abroad on an innovative basis; discussion of the actual problems of formation of the cultural personality of a specialist in conditions of continuous education, effective use in the educational process of the achievements of lingvopersonology, electronic lingvodidactics, digital narrative, and professional leadership.

The collection is recommended for a wide range of specialists.

Materials are presented in the original language.

Authors of the materials are responsible for the reliability of facts, statistical and other data, the precision of formulation and conclusions.

©Sumy State Pedagogical University named after. A.S. Makarenko, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
Філіпчук Г. Г. Шевченкове слово вимагає сьогодні громадянського чину.....	9
Загнітко А. П. Ідентифікованість лінгвоперсона викладача в дискурсивних практиках: мотиваційно-інтенційний вимір.....	13
Семенов О. М. Особистість дослідника крізь призму концепту «Дружба».....	18
Боть Л. П., Красовська О. М., Руденко В. М. Українськомовна особистість: формування й етапи розвитку під час вивчення української мови у ЗВО.....	21
Кумеда О. П., Особливості вивчення лексичного складу української мови через порівняльну характеристику лексики слов'янських мов.....	26
Герман В. В., Формування полемічної культури риторичної особистості.....	28
Падалка Р. М. Формування культуромовної особистості вчителя-словесника в умовах дегіталізації освіти.....	33
Вовк М. П. Віртуальні українознавчі ресурси України і Канади: можливості використання у педагогічній освіті.....	37
Грона Н. В. Компетентнісний підхід до розвитку гнучких умінь (Soft skills) у курсі методики навчання української мови.....	39
Цюняк О. П. Компетентнісний підхід до розвитку soft skills здобувачів вищої освіти.....	44
Колган О. В., Колган Т. В. Формування соціокультурної компетентності під час мовної підготовки у ЗВО і ЗЗСО.....	47
Зленко А. О. Мовно-образне відтворення міського простору в ліриці Василя Голобородька.....	51
Семенов О. М., Пономаренко Н. П. Мова і мовлення у професійній діяльності фахівця.....	55
Кучеренко І. Особистісно орієнтована цілеспрямованість навчання української мови.....	62
Семенов О. М. Комунікативна складова магістерської програми «Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)».....	68
Князницька К. Є. Мовна майстерність вчителя-словесника.....	73
Мамчур Л. І., Особливості імплементації комунікативних вправ на уроках рідної (української) мови.....	78
Громова Н. В., Посна К. В. Формування мовної компетенції учнів на уроках української мови під час вивчення лексикології.....	83
Дятленко Т. Шкільний аналіз тексту художнього твору.....	87
Семенов О. М., Дятленко Т. І. Навчання української мови у 5 класі у вимірі нових модельних програм.....	92
Лисянська В. В. Аналітична робота з текстом роману В. Лиса «Соло для Соломії».....	96
Громова Н. В., Ковтуненко О. О. Медіаграмотність як одна із життєво необхідних компетентностей особистості XXI століття.....	102
Семенов О. М., Ячменик М. М. Інфо-медійна грамотність учителя.....	107

Воронова А. А. , Вправи для формування інфомедійних умінь учнів 10 класу на заняттях з української мови.....	113
Надутенко М., Семенов О. М. Віртуальна лабораторія «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності»: принципи побудови та використання в освітньому процесі	116
Мамчур Є. А. Формування професійно ціннісних орієнтацій майбутнього учителя у процесі вивчення іноземної мови.....	120
Панченко Р. Формування м'яких навичок інфомедійної грамотності у десятикласників засобами електронних лінгвістичних ресурсів.....	122
Булах Я. Наскрізна змістова лінія «Підприємливість і фінансова грамотність» на уроках української мови в 10 класі.....	125
Teresa Janicka-Panek Metody nauki czytania w opinii współczesnych nauczycieli wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej w Polsce.....	132
Духович В. М. Формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти.....	135
Діхнич К. В. Культура дотримання академічної доброчесності у початковій школі в умовах дистанційного навчання.....	138
Левенок І. С. Українськомовна компетентність іноземних студентів: сутність і специфіка формування	143
Сьоміна А. А. Педагогічні умови формування мовної культури майбутніх бакалаврів із документознавства.....	146
В'юн Д. В. Світоглядно – філософське мовомислення Юрія Андруховича.....	150
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	152

ПЕРЕДМОВА

10-11 грудня 2021 року відбулась V Міжнародна науково-практична конференція «Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті».

Конференцію організовано в рамках виконання колективної наукової теми кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Текст у сучасних дослідницьких парадигмах» (ДР №0121U108213), проєктів ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури, проєкту IREX «Медіавчительський кампус».

Мета конференції – обговорення актуальних проблем функціонування української мови в освітньому дискурсі, лінгвоперсонології, методики навчання мови, літератури, технологій формування культуромовної особистості фахівця, учнівської молоді в умовах Нової української школи.

Виступи учасників подано на ютуб-каналі: медіавчительський кампус https://www.youtube.com/channel/UCx-AL3Im3wYbt_E2dRLsLyQ

У межах конференції відбулась публічна лекція «Україноцентризм в освітній політиці». Лектор – Георгій Філіпчук, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, член Центрального правління, перший заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. На лекції порушувалися питання не тільки стосовно інноваційних тенденцій і майстерності сучасного вчителя, а ще й такі масштабні проблеми, як формування гідного європейця у просторах модерної освіти.

«Щоби бути гідним європейцем, насамперед важливо стати гідним українцем, шануючи достоїнство свого Роду і Народу». Освіта має бути добrotною, гуманною, а головне – національною. Національній освіті, – доводить Г.Філіпчук, необхідний постійний діалог як синтез, взаємовплив, взаємозбагачення національних культур. Освіта передусім потребує правди і ріднокультурного ґрунту. Людям потрібен не аргумент сили, а сила аргументу, яка забезпечить формування такої «педагогіки добра», яка допоможе народам виробити об'єктивний, гуманний цивілізаційний погляд на події, на явища, факти, які є значущими для національної, європейської, світової історії.

Неперервна освіта стала важливим фактором інтелектуального і творчого життя суспільства початку третього тисячоліття. Освітянська громада

все частіше зацентровує увагу на проблемі якості неперервної освіти, розглядаючи її як необхідну умову сталого розвитку.

Мовна освіта, зокрема культуромовна підготовка майбутнього вчителя в різних умовах суспільного запиту і конкурентноспроможної на ринку праці, - у центрі знакових законів України («Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014)), Концепції нової української школи (2016).

Мета культурологічної парадигми в освіті – створити передумови, що сприятимуть соціокультурному розвитку майбутнього фахівця. На основі узагальнення наукових праць таких дослідників, як Г. Богін, С.Єрмоленко, Ю. Караулов, Т. Космеда, Л.Мацько, О.Семенюк та ін. поняття *культуромовна особистість* фахівця характеризуємо як особистість, котра глибоко шанує державну (рідну) мову, досконало нею володіє, вправно користується усною й писемною формами та стильовими різновидами української мови.

Формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти розглядаємо, за Л. Мацько, поетапно, враховуючи рівні мовної правильності, інтеріоризації, насиченості мовою, адекватного вибору, володіння фаховою метамовою, мовного іміджу.

У збірнику представлено узагальнені результати досліджень учасників конференції, тези виступів. Проблематика наукових розвідок: мова як вияв національної свідомості; мовна особистість в об'єктиві гуманітаристики; дискурс у сучасній комунікативно-дискурсивній парадигмі; формування культуромовної особистості учнів в умовах інформаційної доби; компетентісний підхід у навчанні української мови крізь призму елементів народознавства: компаративістичний вимір; педагог як культуромовна особистість; текстоцентричний підхід до формування українськомовної комунікативної компетентності студентів.

Філіпчук Г.Г.,
доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
Національної академії педагогічних
наук України, член Центрального
правління, перший заступник
голови Всеукраїнського
товариства «Просвіта» імені
Тараса Шевченка

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО ВИМАГАЄ СЬОГОДНІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ЧИНУ

Пізнаючи, а що там за обрієм, проникаючи в складний світ минулого, впевненіше торується дорога в майбутнє. До цінностей минулого - різне ставлення. Ідеали й устремління об'єднують і роз'єднують суспільні маси. Але саме в минувшині знаходимо часто ті ідеї, які нині актуальні не в меншій мірі, аніж у первинні й прадавні часи свого народження й самоствердження. І навіть, коли б удалося деградувати сучасну інтелігенцію до того стану, що вона буде "не годною на жодну акцію, хіба що тільки на попихача", то оберегом й духовним капіталом для народу слугуватиме життєтворчість великих українців часів, що минули. Україна й українці виживуть, збережуть себе й творитимуть навіть тоді, коли залишатимуться тільки з Шевченком.

Понад століття тому (1911 р.) в часописі "Наш голос" була надрукована стаття Дмитра Донцова "Шевченко і патріоти", в якій він застерігав від тих небезпек, що чатують на українців стосовно грандіозної фальсифікації ідей цієї знакової історичної постаті. Сказане ним у той же самий рік підтверджувалося фактами репресій, спрямованих не тільки проти суцільних, але й проти великої для українського народу Людини, що вже "відійшла" півстоліття тому у вічність. Адже саме тоді московська імперія заборонила українцям вшановувати 50-річчя смерті Тараса Шевченка.

Ці безупинні українофобські кампанії незалежно від царсько-російського чи червоно-російського образу мали завжди спільну пристрасть – знищити дух національної свободи, а взамін посіяти анемію, вірнопідданство, зраду. Нічого нового не побачити і в сучасній ідеології путінізму, квінсистенцією якої є колоніальна залежність України від Московії.

А тому вони найбільше бояться такої інтелігенції та українського суспільства, що виховане Шевченком – Будителем Духу, Воїном, великим

Бунтівником. Бо Його енергія робить Народ незборимим. Героїка Майдану лише стверджує істину, що вона творилася пророчою ідеєю Тарасового Слова. Так було і так буде надалі, оскільки саме він заборонну й приспану націю, приречену на духовне убозтво й русифікацію, розбудив, вивів її випалену душу з під жорстокого уярмлення Московії. Кожен свідомий українець зобов'язаний про це знати, оскільки ця тема стає в сучасній Україні чимраз чутливішою.

Шевченківська премія мала б передусім стати тим суспільним каталізатором, що стимулює націєтворчі процеси, активно впроваджуючи шевченкознавство в систему освіти, культури, інформаційного середовища, якісно впливаючи на захист, розвиток, авторитет української державної мови, стимулюючи підйом українського книгодруку, трансформуючи Шевченків дух Майдану, поставивши Його Заповіт в основу єдності Української Нації, доводячи до національної свідомості й народного почуття силу Шевченкового Слова саме зараз, у доленосні часи буття Українства, що веде війну, розв'язану московською ордою, за свою Свободу, Суверенність, Ідентичність, Державність.

Шевченківська премія не стає, нажаль, об'єднуючим чинником, а генератором творення полярних, антагоністичних інтелектуальних середовищ. Відчувається, що ось-ось наближаємося до омріяного деякими культурними "всесвітниками" рубікону – побороти "український буржуазний націоналізм". Не буде помилковим судження, коли низка культурних (і не тільки) діячів воліли б на цю хвилю налаштувати навіть такі поважні інституції як: Довженко-центр, Український культурний фонд, Український інститут книги, Український інститут, ніби не усвідомлюючи, що вони зобов'язані слугувати саме тій сакральній Традиції задля збереження української Ідентичності, Духовності, Мови, Культури, Історичної пам'яті, Державності, яку намагаються витолочувати "культурні" пройдисвітники.

Невже ця квола на москвофільство "інтелігенція" так і не прийшла до тям, щоби зрозуміти ким для українців є Шевченко з його незбагненою вершинністю у ставленні до себе, народу, світу, України? Питання, яке вічно нуртуватиме, пізнаючи, осмислюючи час, виклики, свою минувшину і будучину. Прикро, коли Ним "по службі", чи "за дорученням" починають перейматися ниці люди, які радше виховані не на Шевченковому слові, а на жовчі Белінського.

Про таких дуже влучно сказано вже згадуваним літературознавцем : "Усе велике – докучливе для малих". Вони чомусь вважають, що здатні

ревівувати українську культуру, запропонувати “нове прочитання Шевченка”, “модернізувати” ті цінності, з якими і жив та надалі житиме народ. Проте правда полягає навіть не в тому, що це не під силу модерним “чувакам”, а лише в тому, що цієї наруги не потребує ні Шевченко, ні українська культурна традиція. Бо відчуття таке, що ніби в Церкву ввійшли (свідомо!) в дуже брудному взутті.

Хочеться нагадати новоявленим модникам - до Храму входять з чистими помислами й внутрішньо охайними. Така народна українська традиція.

Шевченко, особливо з 1849 року, як про нього писав один із найкращих його біографів Олександр Кониський, безперервно думав про освіту і як студент Петербурзької академії мистецтв, і як член Кирило-Мефодіївського братства, і як закинутий царським свавіллям у Каспійські степи рекрут-солдат. Він розумів, що освіта й освіченість повинні дати доступ і шанс народу до рідного слова як головної умови його духовної свободи, до правди.

Із численних розповідей моїх земляків знаю, як люди на Буковині під страхом розстрілу чи езекуцій ховали в родинних скринях, за божницями Шевченкові “Кобзарики», тішилися змайстрованими своїми руками бюстами поета. Їх питали: навіщо ви це робите? Осип Маковей так описував їхні відповіді: “Він для нас є дуже милим, бо завжди боровся за свободу людей». Це той знак, який для нас не метафоричний символ, а велика, національна ідея.

Нині вкотре переживаємо українську трагедію. Не останньою чергою може тому, що недочитали Шевченка, не переосмислили його Слово. Не певен, що всім його треба вивчати напам’ять, як знав його мій земляк Дмитро Загул, видатний шевченкознавець. Бо Шевченкове Слово — не просто знання й пізнання нашого Генія. Воно вимагає сьогодні громадянського чину. Коли його немає, то жодні декламації, найпишніші вінкопокладання до його пам’ятників нам не в поміч. Коли чиновники, академіки, професори, педагоги забувають одну річ, яку сказав Шевченко: якщо в народі немає своєї власної характерної риси, то він як кисіль, позбавлений смаку. Це призводить до напівпритомності. Особливо тривожно, коли вона торкнулася перших рядів суспільства.

Владці недочитують Шевченка, що пробудив віру і став символом, прапором боротьби для багатьох поколінь українців, розділених і почленованих чужинськими державами, силою їх соборного єднання.

Для України, ставши ареною геополітичних протиборств, імперських зазіхань Кремля і прямої агресії, гуманітарна політика, освіта, наука мали б стати найважливішою стратегією і зброєю проти Московії.

Чому ж тоді, коли ми є самостійною державою (за Хвильовим), досі блукаємо в тенетах щодо орієнтації на мову, літературу, культуру, інформацію? Хоча 95 років тому Хвильовий категорично відповів на те, яку мусимо мати орієнтацію: «У всякому разі, не на російську. Це рішуче і без всяких застережень». Саме в цьому світоглядному виборі владі та частині інтелігенції, яка полюбляє грати в “модерністську” (неукраїнську) культуру, треба визначитися з ким, з якими цінностями, кого і що вони обстоюють. Нагадаємо, що переконання Хвильового, незважаючи на класові розбіжності, збіглися з теорією інтегрального націоналізму Донцова, який стверджував, що література є свічадо, в якому тремтить ритм національної душі. А тепер спробуємо дати відповідь на очевидне. Чи зможе і захоче владоможець чи московсько ментальний інтелігент служити українській справі, якщо їх нутро зрощене чужими мовою, культурою, літературою, церквою, традицією, історичною пам'яттю? Бо змогли лише ті, для яких все українське стало рідним і духовно близьким: В.Липинський, Антоновичі, П.Орлик...

Бо тільки цінності, ідейні орієнтири дають відповідь для обрання шляху.

Але для цього треба безупину зміцнювати українськість, національну свідомість, утверджувати повсюдне домінування Української мови. Бо зміцнюючи свої позиції в освіті, кінопрокаті, книговиданні, на радіо, в прайм-таймі провідних телеканалів її частка зменшилася з 64% до 40%, а російської – зросла до 27% (дані руху «Простір свободи»). Третину часу займають двомовні російсько-українські програми, продовжуючи “тиху” русифікацію вітчизняного етеру. Не є нормальним стан, коли частка газет, що видаються українською мовою, становить 33% від сумарного тиражу. Ігнорування державної мови помітне і в суспільному просторі Києва. Чого тут тільки не прочитаєш на вивісках та рекламах, нібито знаходимося десь в інших світах, а не в столиці України.

“Малоросійський” простір - знак того, що національна ідея вимінюється на «дружбу з Росією» та “всесвітництво». «Профанація національних святостей у руках байдужих і недостойних, – писав Євген Сверстюк, – була дійством, яке вони назвали «державотворенням».

Такий “європеїзм” - декорація, оскільки нація не презентує належно власні культурні цінності (починаючи з мови), а паразитує на чужинському,

стаючи “тягарем для людства, як хворий член сім’ї» (Б.Грінченко). Хоча українці внесли величезний вклад у загальнолюдську культурну спадщину. Поляки, наприклад, маючи геніального Коперніка, наділені правом національної гордості. А втім, він належить і нам. Адже вчителем, викладачем Коперніка в Ягеллонському університеті був Юрій Дрогобич, видатний український учений, ректор найстарішого в Європі Болонського університету, а засновником кафедри астрономії в Краківському університеті - українець Мартин Русин. Якщо за таким принципом модернізувати культурне “Я”, то займатимемо гідне місце в світопорядку серед “інших”. Бо притягуючими й затребуваними є лише правдиві й автентичні (не ревізовані) цінності національної культури з опертям на власну історичну пам’ять, традицію, світоглядність і духовність Народу.

(Г.Філіпчук "СЛОВО ПРОСВІТИ", Ч.51,23-29 грудня 2021 р.)

Загнітко А. П.,
доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Український мовно-інформаційний фонд НАН України
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІДЕНТИФІКОВАНІСТЬ ЛІНГВОПЕРСОНИ ВИКЛАДАЧА В ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ: МОТИВАЦІЙНО-ІНТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР

1. Тлумачення мовної особистості (далі – МО) своєю основою має її концептуальне розуміння, що постає одним із компонентів тріади *мова, мовлення і мовленнєва діяльність МО* – цілісність, яку потрібно розглядати через призму персоналізму (↔ лінгвоперсоналізму), останній виокремлює особу з-поміж інших, актуалізуючи її особистісний статус [1, с. 55–59]. Усі три елементи замкнуті на мовну особистість (↔ лінгвоперсону) – індивідуальну й колективну (→ корпоративну й колективну ↔ національну), яка володіє знаннями про мову, її системно-структурну організацію, реалізуючи її у відповідних мовленнєво-дискурсивних практиках, що сукупно становлять і/чи формують портрет самої мовної особистості в хронологічному,

територіальному та інших вимірах. Мовлення передбачає говоріння й писання, поліфункційність настанов та інтенцій.

Говорити про МО потрібно з урахуванням, що вона розвивається протягом усього життя, зазнаючи різних впливів, зумовлених територією, мовним соціумом, віком, етико-естетичним розвитком, суспільно-настановними цінностями, орієнтуванням на аудиторію та ін. Перехід із одного мовленнєвого (\leftrightarrow мовленнєвосоціумного) середовища до іншого може створювати відчуття дискомфорту і/чи комфорту, прагнення адаптуватися і/чи самозберегтися й самоідентифікуватися. Зміна того чи того мовленнєвого середовища створює різні ситуації лінгвізму – від нуль-лінгвізму до полілінгвізму, на які лінгвоперсона належно реагує, адаптуючись до них або агресивно налаштовуючись і відштовхуючись. Людина й мова становлять «дихотомію полівимірності», що найповніше окреслена в лінгвоперсоні, яку можна скваліфікувати в лінгводидактичному аспекті у 3000 й більше параметрах (Г.І. Богін). Лінгвоперсона викладача є багатогранною, поліфункційною. Актуальним є питання встановлення шляхів і напрямів впливу лінгвоперсона викладача на мовну особистість адресата та сприйняття такої лінгвоперсона індивідуальним та колективним адресатом. Лінгвоперсона викладача щодо адресата має вирізнятися високим рівнем фаховості, культури мови, динамікою мовленнєво-поведінкових стратегій і тактик. Мовленнєва культура викладача має бути динамічно зразковою з високим потенціалом настановних інтенцій формувати мовне середовище освітянської організації, спонукати до креативно-мовленнєвого розвитку адресата і/чи адресатів.

2. У МО функційно навантаженими є: нульовий (вербально-семантичний), лінгвокогнітивний, мотиваційний її рівні.

Перший корелює з ідіолектом, що формується з опертям на етнолект, регіолект, соціолект, відповідні генераційно-освітні мотивації та ін. Ідіолект доцільно розглядати в мовно-стилістичному (1), соціолінгвальному (2), лінгвокультурологічному (3), лінгвокогнітивному (4), лінгвостатистичному (5), лінгвогенераційному (6), лінгвотериторіальному (7), лінгвоареальному (8), культурно(лінгвокультурному)-історичному (лінгвоісторичному) (9), лінгвогендерному (10) та інших аспектах.

Для аналізу (1), (4), (5) достатньо застосувати лінгвокомп'ютерні технології вільної навігації в межах корпусу (звичайно, такий експериментально-дослідницький корпус текстів має бути створено з відповідною репрезентативною частиною), а вивчення – (2), (3) вимагає

врахування соціумних (2) – лінгвокорпоративних, лінвогенераційних (6), лінвогендерних (10), лінвоареальних (8), культурно-історичних (9), лінвотериторіальних (7) чинників, що сукупно формують багаторівневу категорію текстуалітету з відповідними центрами об'єктивної та суб'єктивної модальностей, переосмисленням ціннісних (ціннісно-культурних) значущостей.

3. Створення вичерпного корпусу текстів викладача (і/чи викладачів) уможлиблює встановлення:

1) пріоритетів тих чи тих концептів із відповідною їхньою вербалізацією;
 2) частоти морфологічних, синтаксичних та інших форм, лексичних одиниць та їхньої корелятивності із загальномовними настановами, наявності узусних зсувів та оказіональних варіацій (пор. навантаження опозиції ЖИТТЯ ↔ СМЕРТЬ у мовленнєвому портреті В. Стуса [1], співвідносність і/чи неспіввідносність інтенцій у структурі концепту з територіально-темпоральними настановами й цінностями в інтерпретації визначальних цінностей світосприйняття, самореалізації [6, с. 9–25]);

3) моделей метафоризації, регулярності асоціацій (пор. у мовленні Р. Іваничука: метафоризація концепту ГНІВ має моделі: ГНІВ – СУПРОТИВНИК; ГНІВ – ТЕМРЯВА; ГНІВ – ХОЛОД, ГНІВ – ВІЙНА [3, с. 221]);

4) домінування кольороназв та емоційно-естетичного тла (так, у мовленні Р. Іваничука найбільшу тематичну силу має *чорний* колір [3, с. 220], а в мовленні Л. Костенко – *сірий* [1, с. 135]).

За твердженням Н. Я. Лотоцької, у дослідницькому корпусі Романа Іваничука «вербалізаторами концепту ЧЕРВОНИЙ є такі спільнокореневі слова: *почервоніти* 20,1; *червоноголовий* 16,2; *червоніти* 10; *розчервонілий* 5,41; *почервонілий*, *криваво-червоний*, *червоноармієць* 3,86; *яскраво-червоний*, *червонопикий* 3,09; *червонити*, *червоно*, *червонолиций* 2,32; *червонощокий*, *червоноперий*, *синьо-червоний*, *біло-червоний*, *червоно-білий*, *червоноокий* 1,54; *зачервоніти*, *червононогий*, *червонокрилий*, *червонобокий*, *червоножовтий*, *густо-червоний*, *брудно-червоний*, *блідо-червоний*, *гаряче-червоний*, *чорно-червоний*, *червонувато-бурий* 0,77» [3, с. 136], а в дослідницькому корпусі художньої прози «високочастотними спільнокореневими вербалізаторами цього концепту є: *почервоніти* 22,9; *червоніти* 19,5; *почервонілий* 9,46; *яскраво-червоний* 6; *червонястий* 6; *розчервонілий* 5,5; *темно-червоний* 4,2; *червоно* 4,1; *червонуватий* 3,3; *червонопикий* 2,4 (див. діаграму 3.32 (до уваги взято частоту ≥ 2)) [Там само, с. 136], що уможлиблює

встановлення цілісної мапи ідентифікації лінгвоперсони)); 5) обростання лексем тими чи тими смислами з виявом максимального потенціалу такого нарощення.

Упорядкування експериментального науково-дослідницького корпусу текстів (звукових і письмових) лінгвоперсони викладача дає змогу встановити:

1) функційне навантаження окремих і/чи множини певних морфологічних та синтаксичних форм, лексичних одиниць, ускладнення і/чи спрощення синтаксичних структур;

2) індикатори лінгвоіндивідуалізацій, їхню обтяженість територіальними, лінгвокорпоративними, естетично настановними орієнтуваннями;

3) статус та естетику мовних норм, їхню щільність у мовленні та ін., а також зіставити із практиками інституційних практик.

Останнє уможлиблює визначенням національно-мовних пріоритетів викладача, його прагнення дотримуватися тягlosti національно-мовних норм, їхнього кодифікованого статусу. Переобтяження окремих нормативних загальнодержавних чи локальних документів англізмами, значенневий статус яких на сьогодні вимагає свого поглиблення та уніфікації, інколи ускладнює їх сприйняття: *Створення ендавмент-фонду; Запровадження інноваційної моделі освіти **Artes Liberales**; Запровадження моделі навчання, заснованої на **Research based learning; Living-learning-community** – університетська спільнота, що живе, працює і навчається разом* та ін. Культуромовні настанови викладача в таких і подібних випадках активізують протиріччя з його національномовними настановами та інтенціями самоідентичності, оскільки використання недостатньо семантично мотивованих термінів і понять та їх іншомовна графіка руйнують цілісність його лінгвоперсони.

4. Цілісний корпус текстів митця (наприклад, М. Коцюбинського, Ю. Шевельова та ін. (corpora.donnu.edu.ua)) стає підґрунтям для уникнення суб'єктивізму дослідника [1, с. 16–20] та ін.), подібне стосується й лінгвоперсони викладача, визначення вузького й широкого контекстів слововжитку, застосування новітніх технологій аналізу мовних структур, а також – сформуванню викінчену концепцію реальної граматики, адаптованої до потреб окремого мовця і/чи лінгвокорпоративної групи, оперативно зіставляти функційне навантаження тих чи тих форм, лексем, концептів, лінгвокультурем і под. у різних лінгвоперсон. Показовим є те, що об'єктивна мовносоціумна граMATика в широкому розумінні охоплює: n-кількість лінгвоперсонологійних

текстів: що більша кількість текстових величин залучено до аналізу, то ймовірно викінченишим постає висновкове узагальнення.

Так, наприклад, абсолютна частота вживання слів *радість* і *гнів* як основних вербалізаторів відповідних концептів у прозі Р. Іваничука становить: *радість* – 278 (відносна частота у % – 21415), *гнів* – 154 (118,9), що істотно відрізняється від їх функційного навантаження в сучасній українській художній прозі: 12402 (168,3) і 4163 (56,8), а в текстах П. Загребельного та Ю. Мушкетика використання лексеми *гнів* є вищим, натомість слово *радість* за кількістю фіксацій наближене до художньої прози О. Бердника (за Н. Лотоцькою [3, с. 110–130]).

5. У дослідженнях мовносоціумної об'єктивної та суб'єктивної граматики використовують корпуснобазований (корпусноґрунтований) і корпуснокерований підходи [1, с. 88–92], оскільки перший уможлиблює підтвердження тих чи тих спостережуваних мовленнєво-узусних та мовленнєво-оказіональних утворень у монолінгвоперсоналогійній практиці [1, с. 101–110], а другий – дає змогу визначити тенденції й напрями розвитку і в монолінгвоперсоналогійній (монокорпуси М. Коцюбинського, Ю. Шевельова (corpora.donnu.edu.ua), Р. Іваничука [3] та ін.), і в загальнонаціональній (ГРАК: <https://cutt.ly/fQrZqIB>, пор., наприклад, можливості визначення контекстного оточення тих чи тих морфологічних і синтаксичних форм, конструкцій: <https://cutt.ly/dQrLLaD>) стихіях.

Корпусноґрунтований підхід уможлиблює й розкриття функціювання тих чи тих форм, конструкцій, вербалізацій на ґрунті самого корпусу, оскільки в його межах можна повноцінно визначити і скваліфікувати похідні в його площинній цілісності факти. Такий підхід можна застосувати, наприклад, для встановлення територіально і/чи ситуативно мотивованих, і/чи інтенційно визначених (пор., наприклад, використання інтенційно мотивованих етикетних формул у листах Ю. Шевельова до Олекси Ізарського [1, с. 15–25] та ін.) лінгвоіндивідуалізацій у мовленнєвій стихії М. Коцюбинського, В. Стуса (corpora.donnu.edu.ua), і/чи з'ясування вербалізаторів концептів емоційних станів; пор, наприклад, вербалізацію концептів *гнів* і *радість* у текстово-дискурсивному просторі Р. Іваничука [3, с. 171–187], кольороназв; розкриття цілісної кольорової мапи та ін.

Перспективним є зіставлення цілісності монолінгвоперсон викладача у їхніх сукупних дискурсивних практиках на ґрунті сформованих корпусів МО та

застосуванні лінгкомп'ютерних технологій квантифікації, ідентифікації та ін., визначення пріоритетних моделей ідентифікації.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2017. 136 с.
2. Копотев М.В., Мустайоки А. Современная корпусная русистика. *Slavica Helsingiensia 34. Инструментарий русистики: корпусные подходы*. Хельсинки, 2008. С. 16–20.
4. Лотоцька Н.Я. Ідіолект Романа Іваничука: корпуснобазований та лінгвокогнітивний підходи: дис. ... доктора філософії. Львів, 2021. 325 с.
5. Kosmeda T., Zahnitko A., Krasnobaieva-Chorna Zh. Delineation of Linguopersonology and Linguoaxiology. Poznan: Adam Mickiewicz University, 2019. 253 p.
6. Zahnitko A., Kowalski P., Pluwak A. i inne. Języki słowiańskie dziś: w kręgu kategorii, struktur i procesów : [pod red. Jakuba Lubomira Banasiaka, Aleksandra Kiklewicza, Julii Mazurkiewicz-Sułkowskiej]. Warszawa–Łódź: Wydawnictwo Łódzkiego, 2021.
7. Mazhitayeva Shara, Rapisheva Zhanat D., Tuite Yeldos Y., Nygmetova Nurgul T., Zhetpisbay Sholpan, Karmanova Saule B. **La Teoría de la Personalidad Lingüística, Sus Características Estructurales y del Sistema Opcion, Año 35, Especial № 19 (2019): 3086-3101.**

Семенов О.М.,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка*

ОСОБИСТІТЬ ДОСЛІДНИКА КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПТУ «ДРУЖБА»

Інтелігентність, гострий розум, ерудованість, філософський оптимізм, толерантність, моральні чесноти, цілеспрямованість, відданість справі, готовність ділитися знаннями – далеко не повний перелік рис особистості доктора педагогічних наук, доцента кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка Дмитра Козлова. Колеги і студенти називають його викладачем із Божою іскрою.

Науковим публікаціям Дмитра Олександровича з питань управлінської компетентності, інноваційної культури майбутнього керівника закладу загальної середньої освіти у процесі магістерської підготовки властивий конкретний, логічний, прозорий і зрозумілий стиль викладу, вивірена система

аргументації. А спілкування з педагогом і науковцем дає змогу стверджувати: Дмитро Козлов вміє дружньоширим словом зацікавити, переконати, спонукати, заохотити, зріднити. Це вмотивовується високим рівнем загальної культури, яку виховували в родині, невід'ємним складником якої є прекрасне вміння дружити.

В «Академічному тлумачному словнику української мови» серед значень лексеми «дружба» обираємо такі, зокрема, як «стосунки, відносини, в основі яких лежить прихильність, довіра, відданість, духовна близькість, спільність інтересів». Феномен дружби дослідники відносять до одного з найдавніших архетипів людської свідомості, що є фундаментальним у розвитку народу й національної культури.

Лексему «друг» у словниках пояснюють так: людина, пов'язана з ким-небудь спільністю інтересів, життєвих умов, духовною близькістю. В основі слова «друг» давньоруський корінь *дєръ*, що означає «міцний».

Синонімами до слова «друг» найчастіше називають лексеми *товариш* (про людину, котра пов'язана з ким-небудь спільністю діяльності, умовами життя, але меншої духовної близькості), *знайомий*, *приятель* (про близького /близьку знайому, з яким/якою проводять вільний час, дозвілля).

Але ж у народі говорять: *приятелів тьма, а вірного друга нема; хто дружить з усіма, той не дружить ні з ким.*

Може бути багато знайомих, та не може бути багато друзів.

Без вірного друга велика туга.

Справжнього друга за гроші не купиш.

Разом з тим словники подають лише невелику кількість ознак, що не повною мірою відображає сутність концепту «дружба». Ми попросили колег і студентів, яких навчав Дмитро **Олександрович** Козлов, назвати три слова-асоціації з Дмитром. Ось які реакції ми отримали: *допомога, чесність, довіра, щирість, радість, повага, надійність, порада, взаєморозуміння, опора, тепло, світло, відданість справі, відповідальність. Справжній друг.*

В українській мові, до речі, створена ціла палітра епітетів до слова «справжній друг»: *безкорисливий, близький, випробуваний, відважний, відданий, вірний, гарний, давній, добрий, дорогий, дорогоцінний, душевний, єдиний, задушевний, істинний, любий, люб'язний, милий, надійний, найближчий, найкращий, незмінний, нерозлучний, перший, постійний, приязний, сердечний, славний, співчутливий, справедливий, старий, турботливий, шанований.*

Дмитра Олександровича вважаю другом. Другом - для мами і тата, дружини, родини, колег. Для мене теж висока честь називати Дмитра своїм другом. І ця дружба чиста, як джерельна вода. Я порівнюю її також із птахом: *Сила птаха в крилах, а людини - в дружбі*. Ціцерон доводив, що позбавити людське життя дружби – це те ж саме, що позбавити світ сонця.

Аналіз асоціацій, які запропонували колеги і студенти для характеристики Дмитра Олександровича, дає підстави припускати, що основу концепту «дружба дослідника» складають: стосунки, побудовані на взаємній прив'язаності, спільності інтересів, поглядів; довіра відданість, спільні погляди, переконання; поміч, допомога в роботі, заняттях, справах.

Стосунки, побудовані на взаємній прив'язаності, спільності інтересів, поглядів, передбачають прив'язаність, яка не потребує доказу, надійність, повагу між людьми, відповідальність, переконання, схожість і злагоду; стосунки людей, в основі яких лежить взаємна прихильність, довіра, взаєморозуміння, взаємодопомога, духовна близькість, спільність інтересів і справ. І.Кант вважав, що істинною є дружба, яка ґрунтується на переконаннях. Щоб людина не почувалась самотньою і безпорадною перед світом, їй потрібен друг, від якого нічого не приховаєш, і порадам якого довіряєш.

Дружба у вимірі тих прекрасних справ, якими опікувався Дмитро Олександрович **Козлов, асоціюється із відданістю, затишком, теплотою**, покликком душі зробити іншій людині те, що ти хотів би, щоб ця людина зробила тобі. Ідеться про і спільні духовні цінності, увагу і вміння цінувати толерантне ставлення і довіру до людей, яких добре знаєш. Дмитро володів дивовижним умінням порадіти за когось, зрозуміти людей без зайвих слів; умінням розуміти і прощати. Це стосунки, які приносять радість спілкування.

Дружба Дмитра з колегами, з родиною - це довіра, яка перевірена часом і ситуаціями, це потиснуті руки і відкриті обличчя. Це терпимість, толерантність і відповідальність. І вірність родині .

Вірний друг - це той, хто знає пісню твого серця й може проспівати її, якщо ти забув слова; справжній друг - це той, хто повернеться до тебе в той момент, коли весь світ відвернеться. Дружба робить людину сильною.

Дружба із Дмитром – це також поміч, допомога в роботі, у справах, підтримка, вміння дати пораду, це виявлення порядності і ввічливості.

Дмитро сповідував цінності Аристотеля, котрий серед типів дружби виділяв моральну, коли друга люблять безкорисливо. Розуміння моральної цінності дружби залежить від рівня внутрішньої культури особистості.

Аристотель обґрунтовує моральні засади справжньої дружби, що можлива між добродішними і самодостатніми людьми.

Праці **Дмитра Олександровича** Козлова і спілкування з колегою ненав'язливо стимулюють замислитися, яким життям живемо і чим наповнюємо внутрішній простір душі: інтелектом, благородними почуваннями, стійкістю духу, чистотою помислів, щирістю почуттів, шляхетністю виховання. «Дуже хочеться, щоб у душі дітей (колег, друзів) теплилися такі ж щирі спогади і оцінки мого значенняі як божого осередка духовності, людяності, життєвої правди і правдивості» (Іван Зязюн).

Боть Л. П.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри методики навчання,
стилістики і культури української мови*

Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Красовська О. М.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри методики навчання,
стилістики і культури української мови*

Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Руденко В. М.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри методики навчання,
стилістики і культури української мови*

Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

УКРАЇНСЬКОМОВНА ОСОБИСТІТЬ: ФОРМУВАННЯ Й ЕТАПИ РОЗВИТКУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗВО

Відомі педагоги завжди зацентровували не лише на розвитку особистості, але й наголошували на важливості вивчення мови для всебічного інтелектуального зростання. У ХХІ столітті питанню формування саме українськомовної особистості приділено значну увагу, оскільки відбувається етап формування сучасного розвиненого суспільства, у якому перевага надається здібним, розумним, креативним молодим людям, які здатні

вирішувати глобальні проблеми. Таке виховання підпорядковане формуванню мовної особистості, що характеризується глибокими знаннями мови, розвиненим логічним мисленням та національно свідомим ставленням до мови. Отже, метою нашого дослідження є з'ясувати методи формування українськомовної особистості під час вивчення української мови у ЗВО на прикладі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Можна визначити декілька етапів формування такої особистості. Перший пов'язаний з родинним вихованням, другий зі школою, а наступний – із закладами вищої освіти. Цей період, на нашу думку, найбільш важливий і визначальний у формуванні українськомовної особистості.

Науковці часто зосереджували увагу на питаннях розвитку мовної особистості, відзначаючи важливість цієї проблеми для виховання майбутнього нашої країни. Слушними з цього приводу є думки В. О. Сухомлинського, М. І. Грушевського, О. М. Біляєва, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, Т. В. Симоненко, О. М. Семенов, В. В. Шляхової тощо.

Мовна практика розвитку суспільства засвідчує, що комунікативна спроможність людей значною мірою залежить від оточення, сім'ї, ЗМІ, культурних установ та навчальних закладів. Безсумнівно, формування мовної та мовленнєвої культури особистості відбувається в першу чергу в умовах родини, з якою ніякий навчальний заклад неспроможній конкурувати. Під час виховання в родині спілкуванню повинна відводитися значна частина часу, оскільки саме в сімейному оточенні дитина вперше виявляє особистісні мотиваційні прояви й більшість первинних і визначних мовленнєвих рис формуються й закладаються під час комунікації з найближчими людьми. Перші уроки рідної мови – це спілкування матері та родичів з немовлям (Мацько, 2009, с. 409).

З моменту народження дитина потрапляє в такі соціальні умови, де передбачається взаємодія, спільна діяльність, і все це забезпечується спілкуванням. Для значної частини сімей не є пріоритетним навчання мови та формування мовленнєвих навичок у дітей, тому часто вони не можуть сформулювати думку, чітко висловлюватися, тобто не мають елементарних навичок щодо спілкування. Сім'я як соціальна мікроструктура створює свою культуру повсякденного життя, має певні види діалогів.

Згідно з дослідженнями Ж. Піаже (2003), до восьмирічного віку діти визнають встановлені дорослими, передусім батьками, абсолютні правила та

норми поведінки, до восьми-десяти років формується так звана автономна мораль поведінки, в основу якої закладено звільнення від догм й усвідомлення виконання моральних норм. У цей період, коли діти починають свідомо керуватися раціональними правилами взаємодії, вони не є пасивним автоматичним продуктом того середовища, у якому перебувають. Не можна розглядати виключно вплив оточення на дитину, а потрібно також зважати на ставлення самої дитини до тих людей, з якими вона спілкується щоденно (с. 121 – 124).

Як соціальна одиниця сім'я завжди розвивалась паралельно й узгоджено з іншими соціальними інститутами. Як зазначає А. Бігарі (2006), починаючи з 60-х років ХХ ст. в європейських країнах, а з другої половини 90-х років і в країнах пострадянського простору правила та норми поведінки в сім'ї зазнали змін. Причиною цього були соціокультурні повороти (демографічне зміщення, хвилі феміністичних рухів, переформування ринку праці, політичні реформи тощо), які стали переломними в історії міжособистісних стосунків. Сучасні діти потерпають від браку комунікації, оскільки багато часу приділяють гаджетам та так званому «умовному» спілкуванню за рахунок різних мемів.

М.І. Грушевський (2002) наголошував на тому, що мова – це «культурно-національна сила, яка повинна засвідчити єдність української нації, бути досконалим інструментом у процесі набуття реального знання: освітнього, культурного, політичного». Вивчення рідної мови є універсальним способом пізнання світу та однією з головних ознак нації, на думку академіка Л. І. Мацько (1996), якщо ми маємо на меті побудувати нове розвинене суспільство, повинні приділяти значну увагу вивченню мови.

Для школярів неграмотне мовлення стає нормою, звичкою, яку важко викорінювати в межах навчання у ЗВО. Учні часто не уміють сформулювати думку, чітко поставити запитання, правильно висловитися. Мовлення школярів рясніє суржилом, сленговими конструкціями, які більш доступні й зрозумілі для молоді. Це є свідченням низької мовленнєвої культури. Важлива в цій ситуації роль учителя, який повинен не лише навчити школярів мови, але й сам має стати прикладом для наслідування. Ще В. О. Сухомлинський (1988) наголошував на тому, що вся діяльність учителя повинна бути спрямована на виховання в кожній дитині любові до рідного слова. Практика спілкування учителів між собою доводить іншу істину, та й мовлення декого з них, на жаль, не є зразковим.

Без сумніву, думка про те, що грамотно повинні говорити лише вчителі української мови, є хибною. Сучасна школа передбачає роботу грамотних, креативних учителів, які готують молодь з активною життєвою позицією, розумних та впевнених у собі. Діти в школі повинні мати зразок не лише поведінки, але й грамотного мовлення вчителів-предметників. Поділяємо думку М. С. Вашуленка (2008), який вважає незаперечною істиною те, що «вчитель початкових класів об'єктивно є творцем того фундаменту, на який спираються основна і старша школа, саме він започатковує формування у молодших школярів таких важливих загальнонавчальних умінь і навичок, як читання і письмо», а також наголошує, що «головним професійним інструментом учителя є його мовлення», за допомогою якого в результаті щоденного кількогодінного спілкування з дітьми 6-9-річного віку вчитель здійснює великий вплив на мовну особистість (с. 6).

Наступний етап виховання та навчання – це ЗВО, який за умови наполегливої роботи з боку студента та викладача дасть позитивний результат.

Заклад вищої освіти повинен поставити мету виховання українськомовної особистості, яка спроможна вирішувати будь-які нагальні питання. О. М. Семенов (2007) наголошує на тому, що «невід'ємною складовою навчального курсу української мови у вищій школі має стати формування лінгвокультурознавчої компетенції», оскільки це дає можливість краще усвідомити мову як національнокультурного феномену (с. 328).. «Мовна школа» в межах навчального закладу дуже вагома. Спільні зусилля грамотних викладачів та наполегливих студенти дадуть свій результат. З цією метою в навчальних закладах вивчають дисципліну «Державна мова», у межах якої студенти закріплюють знання про норми сучасної української літературної мови, правила написання документації та приділяють увагу питанням культури мови й мовлення. Цю дисципліну вивчають студенти всіх спеціальностей. Серед очікуваних компетентностей зазначено, що передбачено формування грамотної українськомовної особистості, яка оволодіє здатністю спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. У процесі вивчення мови викладач звертає особливу увагу на орфографічні та орфоепічні норми, що допомагають навчити студентів грамотно писати та говорити. Під час такого навчання зусилля викладача спрямовані на усунення помилок на зразок *випАдок*, *листОпад*, *любИЙ* приклад, дякую вас, міністер, *призидент* України, *день незлежності* України, Черкаський *Національний*

Університет, витиран, непрережений, дикан, прижинтація, експеримент тощо). Робота на заняттях побудована таким чином, щоб усунути відповідні помилки та з метою формування українськомовної особистості (написання словникових та текстових диктантів, творів-мініатюр, що наближені тематично до обраної спеціальності).

Особливу увагу приділено усній комунікації студентів, що дає можливість розвивати мовленнєві навички молодих людей, які зможуть брати участь у бесідах, переговорах та дебатах на будь-яку тему. З цією метою на заняттях практикують використовувати повідомлення студентів, які дають можливість не лише висловити свою думку, але й поцікавитися думкою колег, поставити їм запитання. Часто на таких заняттях викладачі використовують показ презентацій, ситуативно-комунікативний підхід, що допомагає студентам краще запам'ятати опрацьований матеріал.

Отже, формування українськомовної особистості відбувається в закладах вищої освіти не лише на заняттях з вивчення державної мови, але й на інших дисциплінах, де викладання ведеться грамотною мовою. Мета такого вивчення – формування особистості, яка вільно володітиме національною мовою та буде спроможна використовувати її в усіх галузях виробництва, в освітньому процесі та під час написання відповідної документації. Це дуже важлива й потрібна робота в сучасних умовах розвитку держави, яка потребує певних знань, умінь та навичок.

Список використаних джерел:

1. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 607 с.
2. Пиаже Ж., Инхельдер Б. Психология ребенка. СПб : Питер, 2003. 160 с.
3. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англомовної сім'ї : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 21 с.
4. Грушевський М. На порозі століття : у 50-ти тт. Львів : Світ, 2002. Т. 1. С. 215 с.
5. Мацько Л.І. Українська мова і формування національної свідомості. Педагогіка та психологія. 1996. № 1. С. 67–70.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Київ : Рад. школа, 1988. 304 с.
7. Вашуленко М.С. Вимоги до професійної мовленнєвої підготовки сучасного вчителя. Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога: Матеріали регіональної науково-методичної конференції. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 5– 11.
8. Семенов О. Мовна особистість учителя в соціокультурній парадигмі XXI століття. Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український щорічник. Ченстохова–Київ, 2007. Вип. ІХ. С. 323 – 332.

Кумеда О. П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПОРІВНЯЛЬНУ ХАРАКТЕРИСТИКУ ЛЕКСИКИ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Досвід викладання української мови як іноземної на теренах Словацької Республіки у 2017-2020 рр. підтвердив переконання авторитетних мовознавців, що слов'янські мови надзвичайно споріднені, як жодна інша група мов. Зокрема, означений досвід унаочнив близькість лексичного складу української і словацької мов. Йтиметься насамперед про викладання української мови в західноєвропейському університеті, що, як показала практика, значно відрізняється від того ж викладання української для студентів-іноземців у вітчизняному ВНЗ. Насамперед мається на увазі дистанційованість навчального процесу від живого українськомовного середовища, зокрема викладання в Університеті імені Костянтина Філософа (м. Нітра, Словаччина). З іншого боку, мова йде про викладання української мови в умовах однієї зі слов'янських країн, до того ж географічно й культурно близької до України. Звісно, означена близькість з перших занять значно полегшує комунікацію українськомовного лектора та студента, що до цього часу не вивчав українську, також сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу. Здобуті знання уможливили вибудову відповідних українсько-словацьких лексичних паралелей із подальшим виходом на близькоспоріднену щодо словацької – чеську.

Тож проживання й професійна діяльність в Словаччині удоступнили спостереження над словником кількох слов'янських мов. І сьогодні можемо впевнено поділитися деякими висновками про **семантичну тотожність** низки лексичних одиниць, що стали нормативними в літературній словацькій мові й залишилися некодифікованими в українській мові (здебільшого це **лексичні діалектизми**): *kazit'* – (по)казіти (шкодити, псувати), *kohút* – когут (півень), *nohavice* – ногавиці (штани), *obrus* – обрус (скатерка), *pirohy* – пироги (вареники); *ruža* – ружа (троянда), *vatra* – ватра (багаття), *veverička* – вівірка

(білка); *sloboda* (і *slobodný*) – свобода, *škaredý* – *шкаредний* (гидкий, мерзенний); і навпаки, усталені як нормативні в українській літературній мові *юнак*, *кишеня* виявилися діалектними в словацькій мові (*junak*, *kešeňa*), а слово *stežka* – книжним, хоча у спорідненій чеській мові воно так само загальноживане, як і українське *стежка*.

Давно **архаїчними** для української мови є такі загальноживані лексичні одиниці словацької мови, як: *daň* (податок), *mzda* (плата), *pero* (ручка як знаряддя для письма), *prsia* (груди, бюст), *prst* (палець), *rameno* (рука, плече), *tuk* (жир), *život* (життя).

Виходячи зі сказаного вище, не можна оминати питання спорідненості чеської і словацької мов та можливість опанування чеської через вивчення словацької, однак, поза сумнівами, як показали наші спостереження, це дві окремі самодостатні мови, і порівняння їх – це, на нашу думку, подібне порівнянню білоруської та української мов, які вражають своєю близькістю, однак їхнє сестринство зовсім не означає їхню тотожність.

Продуктивність співпраці викладача й студента підвищує їхня обопільна обізнаність з діалектизмами рідної мови, оскільки *діалектні одиниці*, як і *архаїзми*, добре унаочнюють спорідненість слов'янських мов, до того ж допомагають оприятити семантику нових лексем. З іншого боку, численні *міжмовні омоніми*, навпаки, дещо обнижуючи смислову точність мовлення, ускладнюють комунікацію для обох сторін. Наведемо приклади словацько-української омонімії: *čerstvý* (свіжий) – *черствий* (який став твердим, несвіжим, засох); *husle* (скрипка) – *гуслі* (старовинний народний інструмент); *lekárň* (аптека) – *лікарня* (заклад для стаціонарного лікування хворих); *leták* (листівка) – *літак* (апарат для літання); *ovocie* (фрукти) – *овочі* (плоди городніх рослин та зелень; городина) та багато ін.

У кінцевому підсумку звертаємо увагу на безперечну важливість для лінгвіста опанування слов'янських мов, особливо в контексті викладання таких дисциплін, як «Українська діалектологія», «Історичної граматики української мови», «Старослов'янська мова», «Сучасна українська літературна мова» тощо.

Список літератури

1. Азарова Л. Є, Іванець Т. Ю. Українська мова для іноземних студентів. Країнознавство : навч. Посібник. Вінниця : ВНТУ, 2012. 132 с.
2. Бунганич П. Словацько-український словник. Slovensko-ukrajinsky slovník. Братислава : Словацьке педагогічне видавництво, 1985. 674 с.

3. Lingea vel'ký slovník rusko-slovenský a slovensko-ruský. Bratislava : Lingea s.r.o., 2011. 1357 s.
4. Česko-ukrajinský ilustrovaný slovník. Чесько-український ілюстрований словник / Jana Dolanská Hrachová [et al.]; překl.: Věra Lendělová. Praha: Dolanski, 2019.
5. Šišková R., Savický N. Ukrajinsko-český, česko-ukrajinský slovník. Praha : Leda: Slovanský ústav AV ČR, 2008. 1026 s.

Герман В.В.,
*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ПОЛЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ РИТОРИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Формування полемічної культури майбутнього викладача здійснюється під час опанування магістерських курсів «Риторика» й «Ораторське мистецтво». На лекційних заняттях аргументуємо, що мистецтво спору пов'язане з еристикою. Вважаємо, що в глобальному й національному вимірах розвитку вищої освіти еристику можна кваліфікувати як науковий напрямок досліджень, що розглядає логічні, семіотичні, психологічні, риторичні, етичні тощо характеристики спору як комунікативного процесу.

Отже, предметом еристики є спір – комунікативний процес, в якому наявне активне ставлення до точки зору співрозмовника, що виражене в її критичній оцінці. В академічних колах теорія й практика мистецтва спору не втратила своєї актуальності. Новий комунікативний простір потребує рівноцінних співрозмовників, які не залежать один від одного й можуть відстоювати в активних комунікативних процесах власну позицію.

Проте культура сучасного спору іноді не витримує жодної критики. Співрозмовники не можуть чітко висловити свою позицію, побудувати аргументацію, ефективно розкритикувати позицію опонента, знайти елементарні помилки як у своїх висловлюваннях, так і у висловлюваннях опонента, не володіють прийомами ведення спору тощо. У зв'язку з цим оволодіння мистецтвом спору стає одним з актуальних завдань для широкого

кола фахівців (особливо педагогів), професійна діяльність яких пов'язана з впливом на людей через різноманітні види комунікацій.

Учасники спору повинні володіти полемічною культурою. Полемічну культуру викладача вищої школи трактуємо як глибоке знання ним предмета дискусії, розуміння суті публічного спору і його різновидностей, дотримання основних вимог культури дискусії, уміння довести висунуті положення і відкинути думку співрозмовника, ефективно використати полемічні прийоми. Процес спору знаходить своє виявлення в таких жанрах риторики, як дискусія, полеміка, дебати, суперечка. В академічному просторі переважають такі жанри спору, як дискусія й полеміка, тому з'ясуємо їх мовно-риторичні особливості.

Дискусії походять зі Стародавньої Греції. Значну увагу їм приділяли Сократ, Платон, Аристотель, які були переконані, що пізнання й розкриття сутності проблеми не можливе без урахування думки іншої людини.

У середньовіччі організатором дискусії був лектор, який обирав тезу й заперечення, готував питання для обговорення. Кожен із учасників дискусії підтримував тезу аргументами й відповідав на питання. У Києво-Могилянській академії Ф. Прокопович та інші викладачі риторики давали такі поради до проведення дискусії: глибоко вивчити питання, переконатися в його істинності, дослідити точку зору опонента; під час дискусії дотримуватися миру й спокою, простоти й щирості, скромності й дружньої прихильності, почуття міри й такту. Такі поради вважаємо актуальними й сьогодні.

Дискусія (з лат. *discussio* – дослідження, розгляд) – це публічне обговорення певної проблеми, питання з метою досягнення істини. Завдання дискусії в сучасному розумінні – з'ясування й порівняння різних точок зору, знаходження правильного рішення спірного питання, досягнення певної згоди учасників щодо дискутованої теми. Дискусію можна також кваліфікувати як своєрідний спосіб пізнання. На думку Г. Гейне, під час дискусії «один алмаз полірує інший».

Оскільки будь-яка істина має кілька сторін, то щодо неї може бути багато різних суджень. Може виникнути полеміка. Полеміка (з гр. *polemikos* – ворожий, войовничий) розуміємо як спір, в якому виявляється протистояння, протиборство сторін, ідей і думок; боротьба принципово протилежних думок з якогось питання, публічний спір з метою захисту, відстоювання своєї точки зору і спростування протилежної. Між полемікою й дискусією існує суттєва різниця. Якщо учасники дискусії, відстоюючи протилежні думки, намагаються

дійти консенсусу, знайти спільне рішення, встановити істину, то мета полеміки – отримати перемогу над супротивником, відстояти й захистити власну позицію.

Кожен із учасників полеміки застосовує ті прийоми, які вважає за необхідні для досягнення перемоги й утвердження власної думки, погляду, позиції. Прийоми, які застосовуються в дискусії та полеміці, повинні бути коректними, етичними. Існує ряд полемічних прийомів, які не виходять за межі допустимих норм, але надають викладачеві, який їх знає, вагому перевагу.

1. Початкове визначення принципової позиції протилежної сторони. Це суттєво полегшить пошук потрібних аргументів, здатних переконати опонента.

2. Зіставлення висловлених опонентом тверджень з його фактичними вчинками. Використання цього прийому змушує опонента дотримуватися обережності у своїх висловлюваннях, що сприяє наданню йому протилежної аргументації.

3. Використання психологічних доводів. Наприклад, аргумент до слухачів, коли одна зі сторін прагне схилити присутніх при полеміці людей на свою сторону. Це чинить психологічний тиск на опонента. Також можна посилатися на загально визнаний авторитет, який висловлювався з обговорюваного питання.

4. Застосування іронії та гумору. Такий прийом здатний зруйнувати найміцніший захист, тому що будь-який з аргументів опонента може бути розвіяний влучним жартом.

5. Узяття ініціативи у свої руки, або атака питаннями. Якщо необхідно «розбити» аргументацію протилежної сторони, то потрібно ставити багато запитань, що обов'язково «оголить» слабке місце опонента.

Дозволимо собі надати поради щодо культури ведення дискусії та полеміки.

Ніколи не дискутуйте з приводу тем, понять, що є аксіомами. Такі теми не дають перспективи для розгортання думки, дискусія «захлинеться», опоненти не зможуть себе показати. Уникайте полеміки про те, чого добре не знаєте. Слід обирати теми, що «потребують роботи думки» (Аристотель). Пам'ятайте, що «будь-який спір буде успішним лише тоді, коли чітко визначений його предмет» (С. Ожегов), проте «найважче сперечатися ні про що, але саме в цих суперечках народжуються великі оратори, адвокати та політики» (С. Янковський).

Не підмінюйте тему полеміки й не дозволяйте опонентові це робити, якщо сперечаєтеся чесно. Упорядкуйте спочатку всі питання теми й послідовно обговорюйте кожне, виділяючи результат одним реченням, а потім з цих речень сформулюєте висновки.

Продумайте короткі, точні й «ударні» тези й аргументи. Тези формулюються за принципом актуального членування речення: тема (дане) – рема (нове). Найкращими аргументами є доказові положення, точні факти і цифри, конкретні явища, події, сенсації, приказки, дотепи.

Ніколи не викладайте відразу всі положення, тези чи аргументи. Виберіть одне, але добре сформульоване положення. Послідовно додавайте тези й аргументи, але завжди майте про запас, що сказати. Намагайтеся основні положення, поняття, дефініції, ознаки повторювати, підкреслювати в різних контекстах кілька разів для того, щоб ваша позиція запам'яталася й закріпилася.

Будьте уважними до опонента, запам'ятовуйте не тільки те, що він каже, а й те, що казав раніше. Помітивши суперечність, повертайтеся до раніше сказаного ним та вже забутого й методом сократівської іронії «заженіть у кут»: ставте запитання, поки він не стане сам собі заперечувати.

Не намагайтеся все заперечувати. «Звичка заперечувати є хворобою розуму, яка іноді шкодить серцю» (Е. Бошен). Використайте прийом умовного схвалення, при якому можна погодитися з певними положеннями опонента. Станьте ніби на його позицію, але потім заперечте йому в найсуттєвішому.

Спростовуйте точку зору опонента трьома способами: спростовується теза, критикуються докази, доводиться недостовірність прикладів, фактів. Виявляйте принциповість, але не впертість, не допускайте переходу «на особистості».

Завжди починайте дискусію чи полеміку приємним і спокійним тоном, щоб був простір для підвищення тону, але ніколи не підходьте до межі, не зривайтеся на крик. У розпалі полеміки, коли можуть злетіти з вуст недобрі слова, негайно зупиніться. Уникайте ситуацій «з'ясування стосунків». Пам'ятайте, що після будь-якого конфлікту з опонентом доведеться налагоджувати стосунки. «У суперечках як на війні: слабка сторона розпалює вогнище і влаштовує сильний шум, щоб супротивник вирішив, ніби вона сильніша» (Д. Свіфт); «Хто роздуває полум'я сварки і ворочає головешки, той не повинен скаржитися, що іскри потрапляють йому в обличчя» (Б. Франклін).

Будьте завжди готовими не тільки до кроку вперед, але й до кроку назад, не соромтеся вибачитися, перепросити, бо «обережність у словах вища за красномовство» (Ф. Бекон); «Повага до чужих переконань є не тільки ознакою поважності до особистості, але й ознакою широкого розуму» (С.Поварнін).

Продумайте тактику відступу, відкладання на потім – на випадок неуспіху чи поразки (сьогодні справді ще не час, але...; ми до цього ще повернемося іншим разом, а зараз...; ви самі з часом переконаєтеся...). У разі поразки поведіться гідно й скажіть: хотів переконатися в тому, що Ви фахівець; Ви змогли мене переконати; я поступаюь Вам, залишаючись при своїх переконаннях тощо).

Усі подані поради вважаємо своєрідними етапами формування полемічної культури викладача вищої школи, яка виявляється в умінні ведення дискусії та полеміки. І головне: «У світі існує тільки один спосіб узяти верх у суперечці – ухилитися від неї» (Д. Карнегі).

На практичних заняттях з ораторського мистецтва обговорюємо з магістрантами поняття полемічної культури, з'ясовуємо спільне й відмінне дискусії і полеміки, розглядаємо етапи підготовки дискусії, застосовуємо полемічні прийоми через розуміння особливостей переконливого полемічного виступу, формуємо основні вимоги до культури дискусії та полеміки, досліджуємо мовну організацію дискусії та полеміки, робимо висновок, що доказовість і переконливість – основні ознаки дискусії.

Оволодіння полемічною майстерністю надасть можливість фахівцеві аргументовано й компетентно обговорювати проблеми, доводити й переконувати, відстоювати свою точку зору й спростовувати думку співрозмовника, уміло володіти словом. Перспективи вбачаємо в розробці методичних рекомендацій з формування полемічної культури фахівця будь-якої галузі, який не байдужий до українського слова та мистецтва красномовства й еристики.

*Падалка Р. М.,
доцент, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В УМОВАХ ДЕГІТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Поширення й розвиненість інформаційно-комунікаційних технологій створюють об'єктивні умови для використання дидактичних можливостей новітніх цифрових технологій у ЗВО та ЗЗСО для розробки на їхній основі інноваційних методик навчання, спрямованих на ефективне розв'язання завдань розвитку й особистісного становлення вчителя-словесника як культуромовної особистості на всіх етапах його навчання.

Обов'язковим етапом навчального процесу є надання та отримання інтерактивності, попри те, що комунікаційну чи навчальну платформу обрано для дистанційного навчання. Зворотний зв'язок може бути автоматизованим чи індивідуальним. Більшість систем організації дистанційного навчання уможливають зворотний зв'язок, зокрема за наявності автоматичної перевірки, бо так можна повідомити учневі/студенту про необхідність повторного перегляду певних складників навчального матеріалу чи вказати на помилковість сформованої навички. Доцільною є наявність інтерактивності безпосередньо в процесі роботи вчителя з учнівськими/студентськими працями. Так, Google та Microsoft уможливають створення текстових документів, електронних таблиць, презентацій, зображень. Учитель/викладач може долучитись до інформаційного продукту, створеного учнем/студентом, прокоментувати роботу та запропонувати ідеї для покращення компетентностей, зокрема комунікативних. Такий спосіб взаємодії простіший, аніж обмін фото чи окремими файлами через Viber або електронну пошту [8, 9, 10].

Наразі актуалізовано ще одну функцію навчального процесу – використання в житті отриманих знань у процесі практичної діяльності: професійній, громадсько-політичній, побуті та ін. На жаль, іноді знання набувають лише для успішної оцінки. За такого підходу комунікація викладач/учитель-студент/учень найбільше зближуються під час перевірки ЗУН – практично втрачається смисл навчання, засвоєння знань. Отже,

позбутися формального підходу в навчанні – перетворити навчальну діяльність в органічне засвоєння знань як методології, основи цифрової комунікації людини в різних галузях життя.

Успішна реалізація українською освітою вищезазначених функцій, зокрема в період дегіталізації освіти, дозволить сформувати людину з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, з готовністю до інноваційного типу діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід в інноваційний тип розвитку – комунікативно-цифровий. Лише сформувавши таку особистість, ми зможемо стати конкурентоспроможними на ринку освіти.

Метапредметні методи – особливий вид когнітивних та комунікативних методів навчання, що мають відповідні мету змісту евристичної освіти. Це [2]

синтетичний метод;

звуковий аналітичний метод;

метод образного бачення;

методи формування мовленнєвих умінь і навичок;

метод фонетичних асоціацій;

методи одержання теоретичних знань з мови;

метод спостережень;

метод порівнянь;

метод евристичних бесід;

метод помилок.

На думку А.В. Хуторського, метапредметність – це фундаментальні освітні об'єкти. Наявний наразі Державний освітній стандарт основної й середньої (повної) освіти під метапредметністю розглядає вміння й універсальні навчальні дії (УУД). Ученими було розроблено понятійний апарат, що дозволяє орієнтуватися кожному вчителю в процесі нового підходу [4]. Метапредметний підхід («мета» означає «понад» – загальний для всіх предметів) – організація діяльності учнів для передачі їм способів роботи зі знаннями. Метапредметний підхід – це продумування найважливіших понять навчального предмета, наявність освітньої діяльності, формування й розвиток в учнів предметних базових здатностей, наявність рефлексивної діяльності [4]. Метапредметні результати – засвоєні учнями, що навчаються на базі декількох чи всіх навчальних предметів узагальнені способи, що так ефективно під час застосування як в дегіталізованому освітньому процесі, так і в оцифрованому житті загалом.

Сучасні концепції педагогічної освіти ґрунтуються на ідеях розвитку комунікації людських ресурсів та саморозвитку цифрових освітніх інституцій і суб'єктів педагогічного процесу. Тому провідним визначено реалізацію компетентнісного підходу до розвитку фахової кваліфікації педагогів ЗВО та ЗЗСО, що передбачає необхідність переходу від кваліфікації, яку спеціаліст здобуває один раз і назавжди, до компетентності, яка дозволяє мобільно змінювати професійну діяльність, зумовлену соціально-економічними змінами, динамікою ринку праці, концепцію Болонського процесу через цифрові технології.

Успішно сформувавши комунікативну особистість студента/учня, сучасний педагог до того ж уможливить оволодіння певними компетентностями, як-от:

- успішним розв'язанням власних життєвих проблем;
- формуванням мети комунікативно-цифрового навчання;
- плануванням уроку з використанням насамперед усіх видів цифрової роботи, діалогічних, евристичних і проблемних методів комунікації;
- оцінюванням навчальних досягнень школярів/студентів, зокрема здатністю застосовувати набуті знання в навчальних і життєвих ситуаціях.

Реалізація компетентнісного підходу у процесі навчання студентів/учнів буде успішною за умови комплексного забезпечення всіх складників цифрового навчального процесу, а саме: чіткого визначення цілей навчання, добору відповідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, добору ефективних методів, прийомів навчання та цифрових форм організації навчальної діяльності, відповідної комунікативної підготовки вчителя.

Формуючи заняття на час дистанційного навчання, найбільш доцільно комбінувати різні режими взаємодій: синхронний, асинхронний, із використанням підручників, посібників, робочих зошитів, онлайн-ресурсів та сервісів. Методологічними орієнтирами проектування освіти в старшій профільній школі є її особистісний характер, розгляд змісту освіти як однієї із умов для становлення особистості. Метапредметність у профільній школі підвищує рівень інтеграції знань учнів, надає навчальним досягненням цілісності та системності, розвиває професійно спрямовані інтереси і здібності для подальшої освіти, щоб отримати обрану професію. Питання, яким каналом комунікації скористаємось під час метапредметних уроків у профільній школі, враховуватиметься наявність та доступність якісного Інтернету в усіх учасників

навчального процесу, а також можливі перешкоди в доступі до цифрової техніки.

Отже, аби підготувати людину до життя за таких умов, маємо усвідомити сутність змін, що є на часі, зорієнтувати суспільство й державу на свідому й послідовну комунікацію з використанням цифрових технологій. Це завдання всього суспільства, а не лише освіти. На нашу думку, комунікативно-цифрова компетентність – це те, що виведе будь-яку галузь діяльності на новий прогресивний рівень. Від здатності української освіти формувати комунікативні та цифрові компетентності майбутніх фахівців-словесників залежатиме майбутнє наукової України.

Список використаних джерел:

1. Зязюн І.А. Освітні парадигми в контексті філософських ідей. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. Українсько-польський журнал за ред. І.Зязюна, Т.Левовицького, Н.Ничкало, І.Вільш. Ченстохова–Київ: Видавництво Вищої Педагогічної школи у Ченстохові, 2003. Вип. № 5. С. 213–226.
2. Метапредметний підхід як спосіб реалізації принципу профільного навчання у старшій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rmk.org.ua/.../modernizacija_zagalnoosvitnoji/. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Нова українська школа : поради для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. К. : Плеяда, 2017. 206 с.
4. Хуторський А.В. Робота з метапредметним компонентом нового освітнього стандарту // Народна освіта №4. - 2013 – с. 157-171.
5. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. Дата оновлення: 07.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
6. Про освіту: Закон України № 1709-IX від 07.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Трубачева С.Е. Загальнонавчальні компетентності у профільному самовизначенні учнів. Дидактичні засади формування навчальних профілів: посібник / [авт.кол.: В.І.Кизенко, О.К.Корсакова, С.Е.Трубачева та ін.]; за наук. ред. В.І.Кизенка. Київ: Педагогічна думка, 2010. С.27-35
8. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
9. Державний стандарт профільної середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
10. Типові освітні програми освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

Вовк М. П.,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту
педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

ВІРТУАЛЬНІ УКРАЇНОЗНАВЧІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ І КАНАДИ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

З-поміж багатьох країн світу унікальний досвід створення, продукування і популяризації електронних ресурсів українознавчого спрямування, що має на меті систематизувати українознавчі наукові, навчально-методичні, віртуальні праці, періодику із субдисциплін українознавства, суміжних наук, має Канада.

Т. Білушчак, А. Пелешишин та С. Альбота в колективній монографії «Україна – Канада: сучасні наукові студії» (Т. Bilushchak, A. Peleshchyshyn, & S. Albota, 2018) систематизували електронні українознавчі джерела на шість основних груп:

- 1) архівні, бібліотечні та музейні ресурси;
- 2) веб-сайти найважливіших дослідницьких українознавчих інституцій;
- 3) це величезний масив інформації, який надається численними віртуальними спільнотами та соціальними мережами в Інтернеті;
- 4) веб-енциклопедії та веб-портали;
- 5) інтернет-версії електронних медіа; шоста група надає нам базу бібліографічних та оглядових даних (Т. Bilushchak, A. Peleshchyshyn, & S. Albota, 2018).

На особливу увагу заслуговує створена канадійцями українського походження – науковцями, освітянами, громадськими діячами – електронна українознавча енциклопедія (Internet Encyclopedia of Ukraine). Заснована з ініціативи Канадського інституту дослідження України Альбертського університету, ця енциклопедія вирізняється інтерактивністю структурування матеріалу із залученням широкого джерелознавчого матеріалу (авторських текстів, збірників за результатами збиральницької діяльності відомих українознавців – етнографів, культурологів, лінгвістів тощо на етнічних українських землях та в зарубіжжі (зарубіжна україністика).

Іншим ресурсом у канадському віртуальному просторі, що сприяє висвітленню різних аспектів соціального, культурного, науково-освітнього

розвитку українства в Канаді і світі, є електронна бібліотека «Diasporiana», місія якої полягає у збереженні зацікавленими українознавцями з усього світу досягнень теорії і практики українознавства – в оцифрованому вигляді на громадських засадах – наукових праць, збірників фольклорних текстів, архівних документів тощо.

З 1997 р. у канадському українознавчому середовищі створено Консорціум україномовної освіти, місією якого є реалізація українознавчих проектів з метою створення віртуального українознавчого навчального середовища, що зумовлено необхідністю узагальнення і популяризації онлайн-ресурсів з українознавчих дисциплін (мови, літератури, історії, культури, неформальне навчання різним видам мистецтва на українознавчій основі тощо).

Консорціум координує діяльність мережі українознавчих інституцій на рівні університетів, громад, провінцій, тому забезпечує ознайомлення вчительської спільноти з навчальними програмами, навчально-методичними виданнями для двомовних і «рідних» шкіл Канади з дитячого садка до 12 класу) (Ukrainian Knowledge Internet Portal (UkiP) Consortium Association). Діяльність Консорціуму спрямована також на утвердження партнерських взаємин між осередками, організаціями, інституціями, що сприяють просуванню українознавчих проектів у світі, поширенню конструктивних ідей зарубіжного досвіду організації віртуального українознавчого простору і слугує підтвердженням активного використання інформаційно-комунікативних технологій в українознавчому дискурсі діаспори і України.

Передумовою створення Консорціуму україномовної освіти стала діяльність Центру україномовної освіти Канадського інституту українських студій та його допоміжного підрозділу – Методичного кабінету української мови, заснованих 1987 р. Стратегічною метою цих осередків від початку функціонування стало задоволення професійних потреб вчительської спільноти у забезпечення освітніми ресурсними матеріалами з українознавчих дисциплін, насамперед української мови для початкової і середньої школи, розвиток віртуального простору теорії і практики українознавчих дисциплін з урахуванням специфіки шкільної освіти в умовах двомовного білінгвального навчання. З цією метою українознавці акцентували увагу на створенні аудіо- і відеоматеріалів для вчителів. Діяльність цих осередків стала основою створення Інтернет-порталу українознавства, зокрема онлайн-центру з україномовного навчання для студентів, вчителів і батьків.

Аналіз електронних українознавчих ресурсів в українському і канадському віртуальному просторі дозволив обґрунтувати можливості конструктивного використання її педагогічного потенціалу в умовах сучасних модернізаційних змін у сфері педагогічної освіти (створення ресурсних баз на основі наявних українських і канадських українознавчих електронних джерел з метою оновлення змісту українознавчих дисциплін, активізації позанавчальних заходів шляхом використання досвіду двомовного навчання в Канаді на основі вивчення віртуальних ресурсів Центру україномовної освіти; активізація дослідницької роботи учнів – членів Малої Академії наук України, заснування під егідою Міністерства освіти і науки України інтернет-порталу українознавства з урахуванням потреб сучасного вчителя і учня).

Список використаних джерел:

1. Diasporiana. Електронна бібліотека. URL: <http://diasporiana.org.ua/>
2. Internet Encyclopedia of Ukraine. URL: <http://www.encyclopediaofukraine/>
3. Т. Bilushchak, А. Peleshchyshyn, & S. Albota, "Using Information and Communication Capacity of Media for the Electronic Archive Formation Process to Promote Historical and Cultural Heritage of the Ukrainian Diaspora in Canada", In Ukraine – Canada: Modern Scientific Studies: Collective Monograph (in three books), Book 3, pp. 13-33, Lutsk: Vezha-Druk/, 2018.
4. Ukrainian Knowledge Internet Portal (UkiP) Consortium Association. URL: <https://uccab.ca/ukrainian-knowledge-internet-portal-ukip-consortium-association/>
5. Філіпчук Г.Г., Вовк М.П., Котун К.В., Ходацька О.М. Потенціал українознавчих електронних ресурсів у модернізації педагогічної освіти: досвід України // Інформаційні технології і засоби навчання. – Vol 78 № 4. – 2020. – С.14-31. – Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3612>

Грона Н. В.,
*доктор педагогічних наук, доцент,
 викладач вищої категорії, викладач-методист
 Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний
 фаховий коледж імені Івана Франка»
 Чернігівської обласної ради*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ГНУЧКИХ УМІНЬ (SOFT SKILLS) У КУРСІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На сьогодні суспільство висуває високі вимоги до фахівця, який готовий навчати, розвивати і виховувати громадянина України засобами української

мови, уміє швидко й креативно розв'язувати проблеми професійного та особистісного характеру, прагне позитивних змін у житті країни, що зумовлює оптимізацію змістового і технологічного аспектів підготовки майбутнього вчителя початкових класів (Грона, 2012).

Нині школа потребує не тільки дипломованого фахівця, а й акцентує увагу на додаткових універсальних компетентностях учителя, що отримали назву *soft skills* (під час перекладу визначають як «м'які» навички (компетенції), проте зустрічаються й інші переклади, наприклад, людські або уніфіковані).

Метою пропонованої розвідки є акцентування уваги на формуванні додаткових універсальних компетентностей (*soft skills*) під час підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

Трактування лексеми «*soft skills*» досить неоднорідні. Фахівці (Р. Болстад, С. Бойд, К. Двек, Г. Клекстон, Б. Лукаш, Г. Пауелл, Р. Хіпкінс, М. Чамберс та ін.) досліджують орієнтовані на майбутні потреби та вимоги до навчання, професійної діяльності, змінюючи стереотипи, учать виконувати завдання різної складності, досягаючи професійного успіху. З огляду на соціальну й педагогічну значущість української мови для становлення та розвитку особистості молодшого школяра в підготовці майбутнього фахівця методика навчання української мови відіграє провідну роль. Учитель має не тільки володіти комплексом вимог, що висувуються до освітньої підготовки учня з предмета, зокрема, знань, умінь, навичок і ставлень, розуміти ступінь опанування їх, щоб уже сформовані вміння і навички, особистісні цінності стали власним надбанням учня, а й змінюватися відповідно до нових умов надання освітніх послуг (актуальності цій проблемі додає глобальна пандемія COVID-19, яка змінила не тільки зміст, але і форми освітньої діяльності).

Дані контент-аналізу трактування терміна дали можливість семантизувати *soft skills* як гнучкі, інколи позафахові, акмекомпетентності (акме — вершина, пік, вищий ступінь чого-небудь, розквіт) для успішного виконання професійних обов'язків (Коваль, 2015).

Інструменти реалізації цих елементів представлено в професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», який розроблений на основі трудових функцій педагога, і передбачає перегляд ставлення до фахових якостей та зміни стереотипів розвитку його професійної компетентності (Професійний стандарт, 2020). Аналіз змісту документа дав можливість виявити низку гнучких навичок, які мають бути

сформовані відповідно до трудових функцій педагога: «Планування і здійснення освітнього процесу», «Оцінювання результатів роботи вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація педагогічній спільноті», «Надання методичної допомоги колегам з питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Проведення педагогічних досліджень», «Рефлексія та професійний саморозвиток», «Створення освітнього середовища», «Забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі та родині» (Професійний стандарт, 2020). Опитування викладачів, учителів показало, що головними soft skills є такі: уміння переконувати, працювати в команді, вирішувати конфлікти, адаптивність, гнучкість, тайм-менеджмент (оптимальна організація часу), відповідальність.

Усі функції знайшли свою реалізацію в ході вивчення методики української мови майбутніми фахівцями. Тому під час проведення семінарських, практичних занять, організації самостійної роботи студентів ми повинні орієнтуватися на ці запити та гнучко реагувати, змінюючи як змістове наповнення, так і сам процес здобуття слухачами відповідних знань, набуття досвіду професійної діяльності та зміни ціннісних орієнтацій щодо створення нового освітнього середовища.

Ми розробили квазізапитання для оцінки soft skills, які розбили за змістом трудових навичок, щоб з'ясувати, чи володіє майбутній фахівець необхідними для навчання учнів української мови м'якими навичками. Опитування проводили під час семінарських, практичних занять. Наприклад:

Навички комунікації

- Поясніть 6-річній дитині, що таке щастя, смуток, злість, нудьга, страх (за вибором студента).
- Поясніть своїй 80-річній бабусі, що таке інтернет.
- Використайте до п'яти речень, щоб схарактеризувати граматичні категорії іменника, прикметника, дієслова, числівника, займенника (за вибором студента) учневі 4 класу.
- Ваш колега публічно применшує досягнення ваших учнів з української мови (не здобули перемогу в мовному конкурсі імені Петра Яцика, погано написала контрольний зріз знань) Як ви відреагуєте?

- Ви віддаєте перевагу письмовому або усному спілкуванню?
- Що важливіше для вас і чому: бути хорошим слухачем або хорошим комунікатором?

Гнучкість/адаптованість

- Яку тему з української мови пояснювати учням найскладніше (з досвіду практики пробних уроків)?
- Ви працюєте з учнями дистанційно. На уроці присутні батьки, які коментують роботу учня, яка ви реагуватимете?
- Якими п'ятьма якостями ви презентуєте себе в інтернеті як шукача роботи?
- Якими мають бути профілі в соцмережах та месенджерах, щоб зацікавити, а не відлякати потенційного роботодавця?
- Як оптимізуєте роботу під час підготовки планів-конспектів уроків з української мови?

Ми з'ясували, що студентам складно швидко й достатньо містко висловлювати думки, добирати переконливі аргументи. Інколи, претендуючи на абсолютне знання, прикривають своє незнання самовпевненою, владною інтонацією. Не завжди проявляється здатність підсумовувати інформацію, схоплювати складні ідеї, відчуття та уявлення і формулювати їх декількома словами, окремі висловлювання носять рефлексивний характер. Це ще раз доводить, що потрібно активізувати роботу для подолання цих проблем, особливу увагу приділяти питанням подальшого розвитку «м'яких навичок», від яких залежить професійний та особистісний успіх, оновлюючи зміст освітніх програм.

Закінчуючи курс методики навчання української мови, студенти виконують завдання узагальнювального характеру, де демонструють специфічні знання для виконання конкретних завдань з методики навчання української мови.

Наприклад: створити: інформаційний тиждень для учнів початкових класів з метою розміщення на сторінці у фейсбуці (місяць за бажанням студента); квазірезюме для соціальної сторінки (на рівні учня початкових класів); квазірекламний маршрут «Дорогами Прилуччини» для учнів 2-4 класів (карта, кімнати музею, відомі постаті, вулицями міста та ін.); дібрати комунікативні завдання соціокультурного спрямування (зміст – Прилуччина); створити тексти диктантів на матеріалі текстів соціокультурного спрямування

(зміст – Прилуччина), побудувати квазіінтелектку до мовної теми. Установлено, що освітній процес має будуватися так, щоб студент розумів необхідність вивченого матеріалу, й отримані знання міг одразу застосувати на практиці. Кожен наступний урок буде ефективним й доступним, гнучкішим, навчання формуватиметься за принципом «зростання».

Саме так вдається якісно розвивати *soft skills* на заняттях з методики навчання української мови, акцентуючи здатність студента до міжособистісних взаємодій і вираження особистісних характеристик. Складниками гнучких навичок є вміння критично мислити, а саме: аналізувати ситуацію, що склалася, узагальнювати та змінювати поведінку відповідно до середовища, здатність відчувати, розуміти та аналізувати почуття та емоції інших людей – на що й буде спрямований вектор подальших наших досліджень у контексті викладання методики навчання української мови.

Список використаних джерел:

1. Грона, Н. В. (2012). Тематичне портфоліо в курсі викладання методики української мови. *Педагогічний дискурс : зб. наук. праць Хмельницької гуманітарно-пед. акад. Хмельницький*, (11), С. 49–52.
2. Коваль, К. О. (2015). Розвиток «*soft skills*» у студентів – один з важливіших чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехн. ун-ту.*, (2), С. 162-167.
3. Луговий, В. І. (2011). Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять. *Історико-педагогічні студії : наук. часопис. Київ* : Вид. НПУ імені М. П. Драгоманова, (5), С. 11–16.
4. Наход, С. А. (2013). Прогностичні вміння в структурі професійних вмінь майбутнього психолога. *Збірник наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини*, (3), С. 196–201.
5. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» № 2736 (2020). <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>

Цюняк О.П.,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4573-1865>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ SOFT SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нині сучасне суспільство вимагає від молоді здатності якісно та оперативно реагувати на інноваційні зміни, бути самодостатніми, ініціативними, відповідальними громадянами, успішними людьми, тобто, *професійно компетентними*. Водночас, українське суспільство потребує фахівців з інноваційним мисленням та сформованим прагненням реалізовувати власні ідеї у суспільній та професійній життєдіяльності, зумовленої інформаційними, економічними, соціальними, політичними, культурно-релігійними процесами третього тисячоліття (Цюняк, 2020).

Загальновідомо, що проблема формування компетентної особистості стала предметом глибокого і різнобічного дослідження, яке проводять міжнародні організації – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва, Міжнародного департаменту стандартів та ін. Формування нової системи вищої освіти в Україні не означає недосконалість попередньої, а в умовах, коли вимоги та потреби ринку інтелектуальної праці швидко змінюються, система вищої освіти повинна надавати можливість здобувачам вищої освіти отримувати не тільки теоретичну, але й ґрунтовну практичну професійну підготовку. Як зазначено у Законі України «Про вищу освіту» (2014), зміст вищої освіти, зумовлений цілями і потребами суспільства. Система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей фахівця має бути сформована в процесі навчання з урахування перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури і мистецтва.

Як показує досвід, для цього потрібні не лише ґрунтовні знання з фахових предметів, а й ефективне їх застосування на практиці та вміння навчатися упродовж життя. Саме тому актуальним постає завдання реалізації компетентнісного підходу у системі професійної підготовки здобувачів вищої освіти, який передбачає формування професійних та ключових компетенцій

особистості, розвиток *універсальних компетентностей, які отримали назву «soft skills» («м'які навички»)*, або *«навички XXI століття»*, що відповідають за успішну участь особистості у робочому процесі, її конкурентоспроможність і високу продуктивність на ринку праці та не пов'язані з конкретною професійною сферою, а є міжпрофесійними, корисними для будь-якої діяльності. Варто згадати, що формула Нової української школи пропонує дев'ять ключових компонентів, одним із яких є: «новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві» (Концепція «Нова українська школа», 2016).

Презентованість використання поняття «компетентнісний підхід» у нормативно-правових і концептуальних документах, у наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить, що цей підхід стає реалією сучасної освіти та активно реалізується у освітньому процесі закладів вищої освіти. Цілком логічним продовженням цього твердження є погляди академіка І. Беха, котрий зазначає, що компетентнісний підхід виступив освітньою відповіддю на актуальні потреби сучасного суспільства, особливо ринку праці» (Бех, 2008). Слушно, на наш погляд, зазначає Н. Побірченко, що компетентнісний підхід можна розглядати не лише як засіб оновлення змісту освіти, але і як механізм приведення його у відповідність до вимог сучасності (Побірченко, Н., 2012, с. 24–31).

На увагу заслуговують міркування А. Ярошенка, котрий розглядає компетентнісний підхід як «один із напрямків модернізації освіти і такий, що передбачає високу готовність випускників закладів вищої освіти до успішної діяльності в різних сферах завдяки сформованості в них системи ключових компетенцій та відповідає прийнятій у більшості розвинених країн загальній концепції освітнього стандарту і прямо пов'язаний з переходом в конструюванні змісту освіти й систем контролю його якості на систему ключових компетентностей» (Ярошенко, 2013).

Нам імponує думка О. Дубасенюк, котра стверджує, що компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури (рівень освіченості, достатній для самоосвіти і самостійного вирішення пізнавальних проблем), досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до професійної діяльності (Дубасенюк, 2011).

Вважаємо, що важливою є підготовка компетентного фахівця, котрий глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, уміє творчо використовувати

набуті знання на практиці, а також уміє працювати у колективі. Сукупністю продуктивних рис особистості, які характеризують відносини у освітньому середовищі є *soft skills* («м'які навички»). Ці навички включають комунікативні здібності особистості, мовні навички, особисті звички, співпереживання, риси лідера.

Розвідки з означеної проблеми дозволяють стверджувати, що в основу компетентнісного підходу до розвитку *soft skills* здобувачів вищої освіти покладено прагнення до реалізації основних завдань, а саме: освіта повинна формувати у здобувачів вищої освіти якості, необхідні для реалізації професійної інноваційної діяльності; критерії та параметри оцінки результатів сучасної освіти повинні бути уніфіковані і виражатися у термінах і результатах, які можуть бути інтерпретовані та враховані в закладі освіти будь-якої країни.

З огляду на вище зазначене, можемо сказати, що компетентнісний підхід у системі професійної підготовки здобувачів вищої освіти до розвитку *soft skills* надає їм можливості: швидко адаптуватися до нових умов, змінювати сферу зайнятості, вирішувати нестандартні завдання, аналізувати і систематизувати на науковій основі практичний досвід інноваційної діяльності; прогнозувати, планувати очікувані результати професійної діяльності та успішно управляти освітніми процесами; оптимально використовувати ресурси з метою практичного розв'язання завдань інноваційного характеру; створювати сприятливі умови для розвитку творчої особистості; розробляти, впроваджувати інноваційні технології; вибирати найоптимальніші технології, сукупність методів, прийомів з метою досягнення успіху у власній інноваційній професійній діяльності. На наше переконання, використання компетентнісного підходу допоможе сформувати у здобувачів вищої освіти інноваційну компетентність, складовими якої є важливі професійні здатності, зокрема: здатність організовувати інноваційну діяльність; здатність застосовувати інноваційні методи під час проведення занять; здатність до комунікацій у професійній сфері, знання основ ділового спілкування, навички роботи в колективі; дотримання ідей педагогіки партнерства.

Загалом, можна зробити висновок, що професійна підготовка здобувачів вищої освіти крізь призму компетентнісного підходу передбачає формування вмотивованої компетентної особистості з розвиненими м'якими навичками («*soft skills*»), здатної: швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, що динамічно розвивається й постійно оновлюється; одержувати, використовувати, створювати різноманітну інформацію; виявляти

самостійність у постановці завдань та їх вирішенні; приймати обґрунтовані рішення, вирішувати проблеми на основі отриманих знань, умінь і навичок, брати на себе відповідальність за отриманий результат; активно й зацікавлено пізнавати світ, усвідомлювати цінність знань, науки, творчості, освіти й самоосвіти для життя та діяльності; навчатися упродовж усього життя.

Список використаних джерел:

1. Бех, І. (2008). Виховання особистості. Київ: Либідь, 848.
2. Дубасенюк, О. (2011). Професійна педагогічна освіта: методологія. теорія, практика: Монографія. Т.1. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 412.
3. Закон України «Про вищу освіту». (2014). URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/>
4. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Побірченко, Н. (2012). Компетентнісний підхід у вищій школі : теоретичний аспект. Освіта та педагогічна наука. 3, 24–31.
6. Цюняк О.П. Система професійної підготовки майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності. Дисертація на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. 2020. 520с.
7. Ярошенко, А. (2013). Компетентнісний підхід як один із напрямів підвищення якості освіти підготовки фахівців соціальної сфери. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 14, 5–12.

Колган О.В.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, помічник ректора ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"

Колган Т.В.,

кандидат педагогічних наук, декан факультету підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗВО І ЗЗСО

XXI століття стало часом відкриттів і викликів, зокрема в системі загальної середньої та вищої освіти. Зокрема міжкультурна комунікація як

офлайн, так і онлайн, відкритий доступ до різних освітніх і наукових платформ, великі можливості інтернет-ресурсів мають велике значення, насамперед, для фахівця-лінгвіста щодо формування соціокультурної компетентності в процесі мовної підготовки.

Термін «соціокультурна компетентність» було запропоновано канадським науковцем у галузі прикладної лінгвістики Дж. Каммінзом (J. Cummins) як складову академічної комунікативної компетентності (Canale, 1980).

Питанням соціокультурної компетентності в українській педагогіці займалися такі вчені, як: Дука М. (Дука, 2015), Максименко Н. (Максименко, 2019), Махінов В. (Махінов, 2010), Хоменко Н. (Хоменко, 1996) та інші.

Сьогодні під соціокультурною компетентністю розуміють "...сукупність знань, умінь, навичок і здібностей особистості, які надають можливість спілкуватися українською мовою в різних ситуаціях відповідно до норм мовлення і поведінки, а також традицій культури" (Вітюк, 2013, с. 476).

Зауважимо, що слушною є думка Бондар Т.І.: "...метою оволодіння соціокультурною компетенцією є ознайомлення суб'єктів навчання іноземних мов і культур із національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки та формування в них уміння користуватися елементами соціокультурного контексту, необхідними для породження та сприйняття мовлення з погляду носіїв мови (Бондар, 2020, с. 26).

Якщо взяти до уваги названі вище постулати та врахувати переконання В. Вітюк, що "Суть соціокультурної компетентності полягає у здатності особистості сприймати, аналізувати, оцінювати прочитані чи почуті українські тексти, висловлювання про Батьківщину, родину, історію рідного краю, народні звичаї і традиції, мистецтво, національні свята, рослинний і тваринний світ України, загальнолюдські цінності тощо і добирати та використовувати ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети" (Вітюк, 2013, с. 477), можемо визначити стратегію формування соціокультурної компетентності в молоді, зокрема учнів шкіл та здобувачів вищої освіти під час мовної підготовки.

Досвід практичної діяльності під час роботи в загальноосвітній школі I-III ступенів № 2 м. Селидове Донецької області та на філологічному факультеті Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ, Донецька область) переконує, що формування соціокультурної компетентності є

найбільш продуктивним під час інтегрованих занять, наприклад, української та англійської (у названій ЗОШ), української та польської мов (у ДДПУ).

У процесі вивчення графіки й орфографії завдяки, наприклад, "мозковому штурму" можна не лише перевірити знання студентів щодо історії алфавіту рідної та іноземної мов, а й через короткі інформаційні довідки з теми заняття підвищити рівень обізнаності дітей щодо розвитку мови Батьківщини й інших країн (мову країни якої вони вивчають), сформувати так соціокультурну компетентність.

Під час опрацювання фонетики на таких заняттях можна працювати над текстами українських пісень, слухаючи в перекладі іноземною мовою чи навпаки, так буде засвоєно не лише навички й знання та вміння з розділу (учні або студенти можуть записувати тексти фонетичною транскрипцією), а й у них буде сформовано соціокультурну компетентність.

Так, у процесі вивчення лексикології можна давати вправи на переклад прислів'їв чи приказок із іноземних мов українською, а далі – завдання пошукового характеру на формування найповнішого словника синонімів-відповідників цьому прислів'ю чи приказці в рідній мові, тим самим переконуючи в багатстві української мови.

Ще одним видом вправи може бути пошук міжмовних омонімів, що не лише підвищить рівень знань учнів з лексикології, а й розширить їхній лексичний запас з цих мов, що також сприяє формуванню соціокультурної компетентності.

Різну кількість цікавих і продуктивних вправ можуть виконувати діти в процесі вивчення фразеології. Наприклад, учитель чи викладач пропонує учням/здобувачам вищої освіти відшукати в певних текстах художньої літератури як української, так і англійської/польської мов авторські фразеологізми, трансформовані фразеологізми тощо.

У процесі мовної підготовки учнів та студентів ЗВО нами також помічено, що діти дуже вдало працюють із таким видом вправи як пошук у фразеологічних словниках рідної та іноземної мови, яку вивчають, фразеологізмів-антонімів. Така вправа не лише підвищує рівень знань учнів із фразеології, а й вможливорює формування соціокультурної компетентності.

Дуже цінною є вправа, під час якої завдяки роботі зі словником знаходять слова в рідній мові, які походять з іноземної мови, яку учні чи студенти вивчають у школі чи виші, і навпаки, що переконує дітей у багатстві рідної мови, її давній історії та розширює уявлення про величезний ступінь

можливостей запозичувати іншомовні одиниці й впливати на розвиток інших мов світу, формуючи так і соціокультурну компетентність.

Наприклад, вивчаючи з дітьми, юнацтвом числівники, учитель чи викладач може запропонувати попрацювати в групах (метод проєктів), де учні або студенти можуть підготувати презентацію про походження назв цифр у тій чи тій мові. Тим самим у молоді буде формуватися відповідна компетентність.

Ще одним видом вправи під час вивчення числівника може бути робота з текстом, зміст якого несе важливу інформативну функцію, тематику підібрано задля ознайомлення дітей із культурою, історією тощо як України, так і інших країн, мови яких вони вивчають.

Загалом, за відповідальної підготовки до занять учителя чи викладача, його власної високої ерудованості, постійного самовдосконалення, обізнаності не лише у навчальній дисципліні, яку він викладає, здатності до комунікації як із колегами-земляками, так і іноземними вузькими фахівцями, формування соціокультурної компетентності можна здійснювати під час вивчення будь-якого розділу мовознавства.

Цікавими для дітей є завдання для формування соціокультурної компетентності під час вивчення прямої і непрямой мови. Можна запропонувати учням чи студентам, розділившись за групами, підготувати цитати видатних людей-представників України та США/ Польщі тощо з певної актуальної теми, обраної власне школярами чи здобувачами вищої освіти. Так молодь не лише підвищує рівень своїх знань із мови, а й дізнається відомості про видатних діячів рідної землі та інших країн, мови яких вивчають, усвідомлюючи місце своє, свого народу, рідної мови в загальній мовній картині світу. А отже, у дітей так само формують соціокультурну компетентність.

Вивчаючи синтаксис та пунктуацію, сумлінно підбираючи матеріали до уроків/занять, можна відібрати цікавий для дітей текстовий матеріал для синтаксичного та пунктуаційного аналізу, узявши цікаву для осіб певного віку інформацію, яка ознайомить їх із яскравими сторінками історії, культури, традицій як України, так і країн, мову яких вони вивчають.

На заняттях із розвитку зв'язного мовлення педагог може запропонувати виконати завдання за малюнками, на яких ілюстрації – визначні місця України й країн, мови яких діти вивчають. Діти не лише отримують знання із мови, вони набувають цінного досвіду – уміння розповідати про Батьківщину, її мову, народ, їх вчать поважати мову й інші нації.

Зрозуміло, що педагог повинен, передусім, ураховувати інтелектуальний рівень цільової аудиторії, вік, соціально-економічний чинник, зацікавлення, уподобання дітей, їхні захоплення, територію проживання тощо. Лише за дотримання всіх цих вимог процес формування соціокультурної компетентності буде легким для всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Бондар, Т.І. (2020) *Гене́за поняття "Соціокультурна компетентність"*. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/71/part_1/5.pdf.
2. Вітюк, В. (2013). *Основні шляхи формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2013_2013_60.
3. Дука, М.В. (2015) Поняття «лінгвосоціокультурна компетентність» та аналіз методів її формування в педагогічній теорії і практиці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7 (51), 39–48.
4. Хоменко, Н.В. (1996). *Соціокультурна компетентність як один з основних аспектів життєдіяльності*. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/20550/1/208-Khomenko-332-334.pdf>.
5. Максименко, Н. Б. (2019). Формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках української мови. *Науково-педагогічні студії*, (2), 54–59. URL: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2018-2-54-59>.
6. Махінов, В.М. (2010). Формування соціокультурної компетенції майбутніх вчителів у контексті культурологічної парадигми освіти та розвитку соціальних комунікацій. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 34, 41-49.
7. Canale, M., Swain, A. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1, 1–47.

Зленко А. О.,

магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

МОВНО-ОБРАЗНЕ ВІДТВОРЕННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ В ЛІРИЦІ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

Художній простір літературного твору може вказувати на реальне або вигадане місце подій, може взагалі бути невизначеним, «він може

розширитися до космосу, або звужитися до окремого міста, вулиці, кімнати тощо» [5, с. 178]

Місто – це середовище проживання людей і особливий спосіб життя людини, який відрізняється від рустикального динамізмом, цивілізаційним поступом. Структурними елементами міського середовища є не окрема територія, простір і людина, а їхня синкретична єдність у системі топосу міста (так вважають В. Агеєва, І. Вихор, Д. Лихачов, Ю. Лотман, С. Павличко, В. Топоров, В. Фоменко, О. Харлан) [1].

Місто у ліриці Василя Голобородька є прикладом живого організму, який активно впливає на події, що тісно пов'язані з життєвим шляхом автора та історичним минулим країни. Простір міста формується не лише на рівні автора, який виступає у творі самостійною домінантою, а передусім визначається як спосіб символічної передачі загальнолюдських цінностей. Для більш повної деталізації слова-образу місто, як просторової організації топосу, автор уводить ойконімічні ареалії, які конкретизують процеси, що відбуваються у цих ареалах та характеризують географічну наповненість твору. Поет уживає велику кількість топонімів, які, будучи найбільш чіткими та конкретними маркерами художнього простору, посідають чільне місце у системі художнього вираження просторових характеристик реалій.

У В. Голобородька яскраво окреслюється макропростір – *місто* – у мегапросторі *Україна* (Батьківщина, рідний край).

Батьківщину – Україну – відповідно до вірувань наших пращурів – митець зображує горою – Золотою Горою («Сізіфовим шляхом»). Прослідковуємо сакральне ставлення до образу *Україна* в поезиці В. Голобородька. Меншою одиницею в контексті *Україна – Батьківщина – рідний край* є макропростір міста у творчості поета.

Місто у поетичній картині світу В. Голобородька набуває символічного значення, несучи в собі ознаки національного, духовного буття українського народу і Донбасу зокрема.

А. Степанова стверджує: «Місто як суб'єкт переходу становить самоцінний та самодостатній простір, у якому відбувається зміна соціальних формацій, культурних парадигм, типів культурної свідомості, продукуваних та сформованих естетичної думкою» [6]. До такого простору вдається і Голобородько, кардинально розширюючи межі. З цією метою використовує топоніми, які, виступаючи конкретними маркерами художнього локусу,

посідають одне з ключових місць у системі вираження просторових характеристик поетики митця.

Знак-символ «місто» за академічним тлумачним словником означає «великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр» [3]. Міський простір у В. Голобородька охоплює міста, а також будинки, готелі, бульвари, вулиці, набережні, автомобілі, трамваї, асфальт, тротуар, парк тощо (тобто мікропросторові реалії).

Простір міста у віршах Голобородька передусім визначається як спосіб передачі загальнолюдських цінностей, а також філософського осягнення світу, подієвих реалій та пошуку сенсу життя: *Розмірковую, що добре було б, / коли б моєю батьківщиною / був Дніпропетровськ / і я там проживав, – / звідти рівно стільки ж їхати до Києва, / як і до того місця, де я живу тепер / і де я народився* [2].

Митець активно послуговується топонімами – назвами українських міст: *Чигирин, Київ, Донецьк, Макіївка, Харків, Львів, Дніпропетровськ, Полтава*; топонімами – назвами закордонних топооб'єктів: *Воркута, Прага, Урал, Тбілісі, Баку, Париж*. В одному вірші може згадати декілька міст та їх візитівок: *Шукаю своєї належності до світу / у квіткарнях Бесарабки у Києві, / на Критому базарі у Донецькому, / на автовокзалі у Києві* [2]. Урбаноніми конкретизують ті чи інші явища, пояснюють події, надають зображуваному символічного значення, орієнтують на пошук себе, сприятливого та «ідеального» місця на землі: *...коли літак твій до Парижа вже відлетів.* («Вдуге в Парижі»). Наприклад: *Я от завтра повертаюся до Києва, / в десять тридцять поїзд мій виходить, / в п'ятому вагоні їду я, / місце двадцять п'яте* [4, с. 145]. Київ – столиця України, одне з найбільших міст Європи, також одне з найдревніших міст Східної Європи, символізує початок, зародження, культуру, міць і звичаги українського народу. Це своєрідний символ і оберіг українського народу. Інший приклад: *Той глечик, як українка з Полтавщини / – маляр не байдужий – розібратися хоче* [4, с. 101]. Полтавщина як регіон асоціативно співвіднесена з видатними літераторами, насамперед І. Котляревським, П. Мирним та І. Н. Левицьким.

Прослідковуємо неупереджене значення міст України у житті митця: *Іван проорав аж від Макіївки додому / а той кричить ходімо їсти* [4, с. 114]. Особливої ваги набувають топоніми на позначення рідних місць поета. Так, *Макіївка* – місто в Донецькій області. Автор використовує топонім для

відтворення великої відстані. Митець може не подавати назви міста, не вказувати на те, що описує місто, лише зображувати його «атрибути». Наприклад: *Піду в кіно і на танці,/ піду під вікнами високих будинків,/ піду до крамниці дитячих іграшок,/ але ніде нікого не знайду* («У цьому місті я відчуваю, що когось немає»). У поезії письменник максимально розширює макропростір міста: *телефонна будка, під'їзди, квартири, громадські установи, крамниці, метро*.

У вірші («Вперед-назад»): *Це авто, щоб повернутися їхати у зворотному/ напрямку/ не робить розвороту – воно до цього не/ пристосоване,/ а тому водій цього авто і я – пасажир –/ виходимо із авто і розпочинаємо міняти колеса...* – автор подає невід'ємну атрибутику міста – авто – транспортний засіб для пересування.

Урбаністичний хронотоп В. Голобородька майстерно приховує всередині «хронотопи» атрибутики міста (автомобілі, ресторан, кімната, потяг, автобус, тролейбус, таксі, вулиця, двори тощо) та модифікації міста за масштабом (провінційне містечко, місто, поселення тощо).

Отже, мовний образ міста займає провідне місце в просторовій організації поетичного світу В. Голобородька. Значну роль у моделюванні художнього локусу відіграють топоніми.

Список використаних джерел:

1. Боклах Д. Ю. Дефініції і взаємозв'язок категорій топосу, хронотопу, локусів міста та їх предметнареалізація у міському тексті художнього твору. Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018, вип. 1(87) С. 3-25.
2. Василь Голобородько «Летюче віконце. Вибрані поезії». Видавництво «Український письменник». Київ, 2005. 463 С.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
4. Голобородько В. І. Ікар на метеликових крилах: Вірші. Київ. Молодь, 1990. 160 с.
5. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике культуры и искусства / сост. Р. Г. Григорьева, пред. С. М. Даниэля. Спб. : Академический проект, 2002. 544 с.
6. Степанова А. Місто на межах: естетичні грані образу в літературі перехідних епох. URL: http://www.nbug.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apsf_lil/2009_22/stepanova.pdf

Семенов О. М.,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Пономаренко Н. П.,
доктор філософії, викладач філологічних дисциплін ВСП
«Машинобудівний фаховий коледж
Сумського державного університету»

МОВА І МОВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ

Ключовим у дослідженні є поняття мовлення, «професійне мовлення».

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти (2003)¹ окреслено напрями, важливі для розвитку компетентного користувача мовою: забезпечити доступ до ефективних засобів оволодіння мовою; сприяти, стимулювати і підтримувати зусилля (базуючи викладання та вивчення мови на потребах, мотивах, характеристиках і здібностях учасників освітнього процесу; розвиваючи відповідні методи і засоби навчання); запроваджувати сучасні методи викладання, які стимулюють незалежність думки, судження та дії у зв'язку із соціальними вміннями та відповідальністю.

У Комюніке конференції міністрів вищої освіти Європи (2003), акцентовано увагу на досконалому і більш різноманітному вивченні рідної (для збереження національної ідентичності) та інших іноземних мов (для успішної взаємодії із сучасним соціально-культурним розмаїттям і спілкування з іншими європейцями)².

«Статус української мови як державної передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя», - зазначається в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019)³.

¹ Николаева, С. Ю. (Наук. ред.). (2003). Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ: Ленвіт.

² Комюніке конференції міністрів вищої освіти Європи «Створення європейського простору вищої освіти». Берлін, 19 вересня 2003 р. Відновлено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_754#Text

³ Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 19.09.2019 № 114-IX. Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

Про «зміцнення державного статусу української мови та створення єдиного культурного простору України» наголошується в Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» (2017)⁴.

Питання забезпечення всебічного розвитку й функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя та мовної освіти є стратегічним у Доктрині інформаційної безпеки України (2017)⁵.

Б.Бабич¹³¹⁴ Б.Головін¹⁵, Т.Панько¹⁶ розглядають мову як систему знаків із закодованими в ній результатами пізнання дійсності, а мовлення – як реалізацію цієї системи, перетворення її в акт комунікації. Мовлення – це спілкування людей між собою за допомогою мови, отже, йдеться про мовленнєву діяльність. Дослідники вважають, що мовлення – це процес реалізації мовної діяльності, єдиний об'єктивний прояв мови, мова в дії. Мовленнєва діяльність є процесом вираження думки, яку можна втілити в усній чи писемній формах. Розуміння мовлення здійснюється шляхом його сприйняття (слухової чи зорової фіксації мовних знаків) та осмислення (осягнення змісту). Того, хто виражає думку, називають автором мовлення (або адресантом), а того, хто сприймає це мовлення, іменують реципієнтом. Він може бути прямим адресатом мовлення (йому призначена повідомлювана інформація) або непрямим (опосередкованим). Такий адресат можливий лише в усному спілкуванні, коли автор мовлення, звертаючись до однієї

⁴ Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України: Указ Президента України від 31 травня 2018 року №156/2018. Відновлено з: <https://www.president.gov.ua/documents/1562018-24258>.

⁵ Про Доктрину інформаційної безпеки України: Указ Президента України № 47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року. Відновлено з: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.

¹³ Бабич Н.Д. Культура фахового мовлення: навч. посіб. для студ вищ. навч. закл. / Н.Д.Бабич, К.Ф. Герман, М.В. Скаб. Чернівці: Книги –XXI, 2005.572 с.

¹⁴Бабич Н.Д. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення української мови/ Надія Денисівна Бабич; Чернівецький нац. ун-т ім.Ю. Федьковича. Чернівці: Рута, 2000. 176 с.

¹⁵Головін Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах: учеб пособие для студ. філолог. спец. вузов / Борис Николаевич Головін, Юрий Рафаилович Кобрин. М.: Высшая школа, 1997. 102 с.

¹⁶ Панько Т. І. Українське термінознавство : підруч. для студ. гуманіст. спец. вищ. учбових закл. / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк Львів: Світ, 1994. 216 с.

особи, припускає, що його чує й інша особа, якій ця інформація теж призначена.

Реалізація спілкування відбувається через мовлення.

Л. Мацько слушно зауважує на тому, що «особистість молодого людини формується переважно на мові, на її арсеналі та її засобами і розкривається як освічена виразна індивідуальність» (Мацько, 2004)⁶.

Найважливішою ознакою мовлення є його індивідуальність, яка виявляється в доборі й частоті вживання певних мовних одиниць. Ці форми мовлення мають спільну основу – літературну мову. Відмінність між ними пов'язана зі способами вираження думки.

Усне мовлення розраховане на слухове сприйняття і конкретного адресата. Ознаками усного мовлення є незворотність, поступальний і лінійний характер розгортання в часі, непідготовленість, невимушеність, експресивність, більш яскраво виражена модальність. Для нього характерна емоційна інтонація, відповідна міміка і жести, а також певний темп і ритм мовлення.

Усному мовленню характерна мовна імпровізація та деякий суб'єктивізм, незакінченість вираження думки, вживання простих, окличних, питальних, розповідних речень, різноманітні повтори, свобода у виборі лексики. Писемне мовлення - це результат вираження думки з допомогою системи письма відповідної мови. Задагом писемне мовлення вторинне щодо усного, розраховане на зорове сприйняття і має здатність до тривалого збереження інформації. До писемних видів мовлення належать публіцистичні тексти, наукові статті, ділові папери, листування тощо. Для них характерне переважання книжної лексики, термінів, наявність пасивних зворотів і складних синтаксичних конструкцій, чітке дотримання мовних норм та ін. У писемному мовленні найпоширеніші стереотипи передають за допомогою авторських коментарів і розділових знаків, які проте не можуть передавати багатоманітних експресивно-сміслових відтінків інтонації, хоча саме в них прихований великий інформативний зміст.

Усне і писемне мовлення характеризує мовну особистість. Динамічні зміни в парадигмі лінгвістичних знань, філософії, культурології, психології, педагогіці впливають на формування і розвиток *мовної особистості* суб'єкта

⁶ Мацько Л. (2004). Стратегія мовної освіти в Україні. Педагогічна газета, 5 (118), 3.

освітнього процесу як головного носія мовної картини світу (дет. див. ⁷). Вивчення наукових праць дає змогу визначити мовну особистість як таку, котра:

- здатна творчо самовиражатися рідною мовою, пропагувати її, захищати і розвивати, тобто ставитися до неї свідомо, з почуттям відповідальності за її долю (Л. Мацько) ⁸;

- виражена в мові (текстах) і через мову, акумулює в собі психічний, соціальний, культурний, етичний та інші компоненти, відображені через мову і дискурс (Ю. Караулов ⁹, Л. Струганець ¹⁰);

- сприймає зміни в мові, прилаштовує свій тезаурус (лексикон) до вимог чинних реалій, формує для себе фрагменти нової мовної картини світу (О.Семенюк) ¹¹);

- виявляється в багаторівневій та багатокомпонентній парадигмі мовленнєвих особистостей (Т. Космеда) ¹².

Для характеристики учасників освітнього процесу в освітньому дискурсі (розділ 3) керуємось визначенням українського лінгвіста О.Семенюка, а також російського вченого Ю.Караулова щодо мовної особисті.

Ю.Караулов виділяє три рівні володіння мовою:

- нульовий рівень (*вербально-семантичний*), або внутрішній лексикон особистості, представлений у мовній свідомості у вигляді лексико-семантичних груп, граматичних засобів, словосполучень і речень; рівень повсякденної мови, володіння природною мовою на основі знань системи мови;

- перший рівень, або *лінгвокогнітивний*, представлений тезаурусом особистості, який складають поняття, слова-символи, образи, уривки фраз,

⁷ Семенов О.М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія /За ред. Л.І.Мацько. – К.: , 2007. – 303 с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/1860>

⁸ Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : [навч. посіб.] /Л.І.Мацько. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.

⁹ Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – Москва : Наука, 1987. – 264 с.

¹⁰ Струганець Л. Поняття «мовна особистість» в україністиці /Л.Струганець / Культура слова. – 2012. – № 77. – С. 127–133.

¹¹ Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] [Електронний ресурс] /О.А.Семенюк, В. Ю. Паращук. – Київ : Ін Юре, 2009. – 276 с. – Режим доступу: http://info-library.com/book/20_Osnovi_teorii_movnoi_komunikacii.html.

¹² Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т. А. Космеда. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 350 с.

що формуються в кожній мовній індивідуальності в більш або менш упорядковану й систематизовану «мовну картину світу»;

– мотиваційно-прагматичний рівень, або *рівень діяльностно-комунікативних потреб*, визначається лексиконом, пізнавальною діяльністю, інтелектуальною сферою, інтересами, мотивами особистості. Саме прагматикон зумовлює уявлення про мовну особистість як «насичення додатковим змістом поняття особистості взагалі»¹³.

Ю. Караулов зазначав, що поняття мовної особистості переплітається з етнокультурними й національними рисами індивідуальності й наполягав на трактуванні мовної особистості як глибоко національного феномену.

Н. Зелінська наголошує на важливості «сильної мовної особистості», яка здатна брати участь в усіх організаційних і творчих процесах, пов'язаних із підготовкою і випуском різножанрових текстових повідомлень у різних сегментах масової та спеціальної комунікації (*Зелінська та Огар, 2002, с. 38*)¹⁴.

Окремі визначення поняття «мовна особистість» подано в табл. 1.

Таблиця 1

**Поняття «мовна особистість»
у довідниково-енциклопедичних та наукових джерелах**

Джерело	Визначення
Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. 2-е вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с., С. 212	Індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності.
Бакум З. П. Методичні ідеї Івана Олійника в становленні й розвитку української лінгводидактики. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки.	Особистість, здатна на мовленнєвий вчинок, є мовною особистістю; це людина, що виявляє високий рівень мовної і мовленнєвої компетенції, шанує, любить і береже рідну мову, людина, здатна презентувати себе в суспільстві засобами мови.

¹³ Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – Москва : Наука, 1987. – С.19.

¹⁴ Зелінська, Н., Огар, Е. (2002). Сучасний видавець-редактор : українська та британська моделі підготовки. В Огар Е. (Упор.). Видавнича галузь і кадри: досягнення, проблеми, перспективи. Львів. (С. 35–43).

Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. № 1. С. 40–44., С. 41.	
Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія / А.М. Богуш, О.С. Трифонова, О.І. Кисельова, Ж.Д. Горіна, М.П. Черкасов. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. 272 с., С. 29.	Формується в конкретному соціумі, існує в просторі конкретної культури, що відображається насамперед у мові, у формах суспільної національної свідомості (побутової, громадянської, наукової, правової тощо), у предметах матеріальної національної культури, у поведінці, моральних нормах і нормах мовленнєвого етикету певного народу, який користується цими нормами.
Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. Соціальна психологія. 2004. № 5 (7). С. 63–72.4, С. 66]	Особистість, охарактеризовану з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин.
Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. Соціальна психологія. 2004. № 5 (7). С. 63–72., С. 65.	Система, що виникає в суспільстві й розвивається на основі здатності виражати і закріплювати соціальні відносини та взаємодії.
Засекіна Л.В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі. Соціальна психологія. 2007. № 5. С. 82–89, С. 82.	Носій українського національно-культурного простору.
Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. [7-е изд.]. Москва: Издательство ЛКИ, 2010. 264 с., С. 38.	Особистість, виражена у мові (текстах) і через мову, це особистість, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних засобів.
Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации: курс лекций. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2001. 270 с.	Сукупність здібностей і характеристик людини, що реалізуються в її мовленні, тому доречним, на його думку, є розмежування мовної і мовленнєвої особистості.
Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу. Дивослово. 2006. № 7. С. 2–4., С. 3.	Узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди.
Пентилюк М. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. Збірник наукових праць Уманського	Високорозвинена особистість, носій як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного

державного педагогічного університету. 2014. Ч. 2. С. 290–297.	спілкування з різними категоріями населення.
Пентиліук М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірн. статей. Київ: Ленвіт, 2011. С. 80–84, С. 80.	Людина, яка вільно і легко висловлюється з різноманітних питань, виявляє високий рівень культури спілкування, дбає про якість свого мовлення та його вдосконалення.
Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 88 с., С. 38.	Мовець, який досконало знає мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як духовну серцевину її, користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження й самовираження, розвитку своїх інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей і як засобом соціалізації особи в даному суспільстві.
Словник-довідник з української лінгводидактики. 2-ге вид., доповн. та переробл./ М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, Л.О. Попова, А.В. Нікітіна, Н.В. Мордовцева/ за заг. ред. проф. М.І. Пентиліук. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 172 с., С. 104.	Носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку. Це мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися у повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою.

Ідеться загалом про мовленнєву особистість, яка «може використовувати мову» (М. Вашуленко) (*Вашуленко, 2001, с. 11*)¹⁵.

Мовна особистість фахівця журналістики знаходиться під впливом різноманітних соціальних і ситуативних факторів, конкретизуємо зверненням до професійного мовлення.

Узагальнення наукових праць дозволило окреслити поняття професійне мовлення як вид діяльності людей окремої галузі знань, що знаходить прояв у користуванні мовою конкретної галузі в усній і писемній формах і формується під час вдосконалення мовленнєвої діяльності, основу структури якої становить мовленнєва ситуація, а її кінцевим результатом є дискурс (С. Дубовик)¹⁶ (*Дубовик*).

¹⁵ Вашуленко, М. (2001). Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. Початкова школа, 1, 11–14.

¹⁶ Дубовик, С. Культура професійного мовлення педагога. Відтворено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psh_2014_12_3

Дотримуємось такої характеристики: професійне мовлення – це володіння нормами літературної мови, фаховою термінологією і стандартизованими мовленнєвими конструкціями для здійснення професійного спілкування. Професійне мовлення фахівця журналістики являє собою систему вербальних і невербальних засобів, які забезпечують продуктивне спілкування в усній і письмовій формі у фаховому середовищі.

Важливими комунікативними ознаками професійного мовлення виступає змістовність (глибоке осмислення теми, головної думки висловлювання), точність (вибір слів, які найбільше відповідають висловлюваному змісту), логічність (тобто послідовність висловлювання відповідно до законів логіки), правильність (дотримання мовних норм), стислість викладу думок, лаконічність, доказовість, коректність та доречність уживання термінів, насиченість інформацією, чистота мови, виразність дикції, милозвучність. Багатство професійного мовлення зумовлюється наявним лексичним запасом, а це залежить від загального активного запасу мовних засобів (слів, значень, моделей словосполучень і речень, типових інтонацій, зв'язків і відношень у тексті), сукупності умінь і навичок для цілеспрямованого застосування засобів мови.

Результатом мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців є текст професійного спрямування.

*Кучеренко І.,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри практичного мовознавства
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Однією з перспективних технологій, що забезпечує ефективність навчально-вихованого процесу в сучасних умовах очного, дистанційного,

змішаного навчання, є технологія особистісно орієнтованого навчання як домінантна і визначальна ознака сучасної мовної освіти.

Упродовж ХХ ст. вчені шукали новаторські підходи до організації навчального процесу, акцент у якій зроблено на посиленні ролі учня в навчально-пізнавальній діяльності, розвитку його особистісних структур і якостей. Результатом такого пошуку стала педагогіка співробітництва, що послужила базою для виокремлення особистісно орієнтованого навчання, яке нині закріплюється як пріоритетне. Нині є потреба реалізації особистісно орієнтованої технології навчання української мови, що передбачає переведення учня в повноправний активний суб'єкт навчальної діяльності, забезпечує реалізацію його особистісної траєкторії навчання в аспекті розвитку не тільки як учня-мовознавця, носія теоретичних знань, а як учня-мовця, творчу активну мовну особистість з високим рівнем сформованості комунікативної компетентності.

Особистісно орієнтований підхід є стратегічно важливим у процесі модернізації всієї системи мовної освіти, про що свідчать наукові розвідки щодо його впровадження (І. Бех, С. Гончаренко, Л. Варзацька, В. Давидов, М. Пентилюк, О. Савченко, Г. Шелехова та ін.). За висновками Л. Варзацької, «особистісно зорієнтована освіта програмує нагромадження думки в процесі педагогічної співпраці, де учень стає на шлях учіння, дослідного учіння, а педагог опановує способи розвивальної допомоги. Пізнання рідної мови має бути організоване як дослідження, експеримент, а не як спосіб передачі готових знань, умінь, навичок. При цьому важливо акцентувати на дослідженні реальних об'єктів дійсності, а не тільки вивченні інформації про них [1, с. 48]». На уроці, побудованому на основі особистісно орієнтованого підходу до навчання, учіння має бути насправді самостійно керованою учнем пізнавально-дослідною діяльністю, в якій він зацікавлений, передусім, сам, а вчитель допомагає йому на шляху здобуття, а не відтворення знань і оволодіння, а не копіювання вмінь. Як зазначає М. Пентилюк, «формування комунікативної компетентності особистості здійснюється шляхом застосування комунікативної методики навчання мови, яка спирається на нові педагогічні технології, обов'язковим елементом яких є суб'єкт-суб'єктні стосунки між учителем / викладачем і учнями / студентами [4, с. 56]. В умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що має побутувати на оновленому уроці мови, вчитель-словесник організовує процес учіння на фасилітативній основі, тобто допомагає йому у саморозвитку, створює сприятливі умови для

самореалізації, а не суворо регламентує і чітко керує навчальну роботу школяра.

В умовах реалізації особистісно орієнтованої технології навчання української мови активне свідоме мотивоване учіння, на наш погляд, характеризується важливими ознаками:

- 1) виокремлення самостійної пізнавальної, діяльнісної та творчої активності, що передбачає осмислене пізнання об'єкта навчання;
- 2) зміщення акцентів на розвиток особистісної комунікативної компетентності;
- 3) цілевизначеність і цілереалізація конкретної навчальної діяльності;
- 4) сприймання процесу навчання як суб'єктну взаємодію і співдіяльність, за якого учень є активним суб'єктом, а не об'єктом навчання.

Результатом такого учіння стане рідномовна навченість учня, яка виявляється в розвитку мовної особистості учня, сформованості власної комунікативної компетентності і позитивних особистісних якостей. На думку Л. Мамчур, «національно мовна особистість – це носій рідної мови, який не лише володіє сумою лінгвістичних знань (знає мовні поняття і відповідні правила чи репродукує мовленнєву діяльність), а саме той, у кого виробились, сформувалися навички активної роботи зі словом, той, хто вміє активно спілкуватися, досягати поставлених комунікативних цілей і намірів [3, с. 16]. О. Семенов характеризує культуромовну особистість як «особистість, котра глибоко шанує державну (рідну) мову, досконало нею володіє, вправно користується усною й писемною формами та стильовими різновидами української мови [5, с. 209]». Найважливішим компонентом такого уроку української мови є опертя на суб'єктний (особистісний, власний) досвід учня, забезпечення його активної навчально-пізнавальної діяльності і позитивного емоційного стану. Продуктивність викладання учителя й учіння учня на уроці рідної мови буде досягнута лише тоді, коли процес навчання буде двобічний і взаємодіючий.

Особистісно орієнтована технологія навчання української мови розглядається – це суб'єктно орієнтована, досконало методично спроектована й реалізована вчителем-словесником організація й управління процесом активного учіння учня, спрямованого на вирішення чітко визначених навчальних цілей (пізнавальних, дослідницьких, експериментальних, перетворювальних, проєктних) комунікативно компетентнісного і мовленнєво-

діяльнісного характеру, різної складності та проблематики [2, 248]. Сутність особистісно орієнтованої технології сучасного уроку української мови полягає у створенні оптимальних педагогічних умов для формування мовної особистості учня, розвитку його особистісної комунікативної компетентності, вироблення власної освітньої продукції у процесі вивчення навчального предмета «Українська мова». Навчальна взаємодія двох діяльностей (навчання /викладання й учіння) передбачає партнерство учасників навчального процесу, побудоване на ідеях гуманізму, стимулювання до творчості й самореалізації як учня, так і вчителя.

Особистісно орієнтована технологія сучасного уроку української мови базується на характерних положеннях і особливостях, які й відрізняють її від традиційної методики.

Таблиця 1

Компоненти особистісно орієнтованої технології уроку рідної мови

Компоненти	Традиційна методика	Особистісно орієнтована технологія
Концепція	Учитель – суб'єкт навчання Учень – об'єкт навчання Навчання – результат діяльності Суб'єкт-об'єктна діяльність Принцип змагання Орієнтація на зовнішню мотивацію	Учитель – суб'єкт навчання Учень – суб'єкт навчання Навчання – процес діяльності Суб'єкт-суб'єктна діяльність Принцип співробітництва Орієнтація на внутрішню мотивацію
Мета й цілі	Акцент на формальних знаннях, уміннях і навичках Мета – формальний додаток до змісту навчання	Центрованість на усвідомленні необхідності мовленнєвих, мовних, комунікативних знань, умінь, навичок і досвіду їх застосування Мета й цілі – стимул до діяльності, передбачає мотивацію, рефлексію та корекцію
Зміст	Має сталий фіксований обсяг	Гнучкий і взаємозв'язаний

	Кінцева мета навчання Однопредметний	Засіб досягнення мети Має внутрішньопроектні і міжпредметні зв'язки
Процес навчання	Концентрація на відтворенні знань Орієнтація на середнього учня	Акцент на пошуку знань, виробленню власних компетентностей Індивідуальна орієнтація на кожного учня як окрему особистість
Оцінювання	Має формальний характер, часову фіксацію, конкретний термін проведення Ґрунтується на рівні засвоєних знань, вироблених умінь безвідносно до попереднього, сучасного і майбутнього	Має узагальнювальний характер, форму загальних рекомендацій, безперервний термін Ґрунтується на врахуванні зусиль, успіху і прогресу учнів, передбачає стимул і поштовх до саморозвитку й самоосвіти

Особистісно орієнтована технологія навчання української мови передбачає насамперед створення необхідних умов для розвитку мовної особистості кожного учня з урахуванням його індивідуальних особливостей. Реалізація технології особистісно орієнтованого навчання буде ефективною за умов дотримання і впровадження у практику основних ознак цієї технології:

- ❖ забезпечення розвитку і саморозвитку мовної особистості учня як суб'єкта пізнавальної та предметної навчальної діяльності, створення позитивної особистісної Я-концепції учня;

- ❖ урахування психолого-вікових особливостей, суб'єктного досвіду учня;
- ❖ вироблення власної мотивації учня до процесу активного учіння;
- ❖ здійснення чіткого цілевизначення не тільки вчителем, а і самим учнем;
- ❖ забезпечення реалізації власної рефлексії в учня і, в разі потреби, корекції його навчальних дій;

- ❖ застосування різнотипних активних форм організації навчально-пізнавальної роботи комунікативно компетентнісного спрямування;

❖ використання комплексу традиційних та інноваційних методів, прийомів і засобів навчання;

❖ упровадження особистісно орієнтованих ситуацій;

❖ створення ситуації успіху.

Означена технологія української мови передбачає модернізацію лінгводидактичного інструментарію, а саме впровадження новочасних ефективних методів, прийомів, форм і засобів навчання. Особистісно орієнтована технологія уроку української мови реалізовується з позиції особистості учня в циклічному алгоритмі: мотивація – цілевизначення – активна цілереалізація – рефлексія – контроль – корекція. Лінгвістичний інструментарій в умовах особистісно орієнтованого навчання виступає не як самостійний вид пізнання, а як засіб і умова розвитку мислення, мовлення, креативних здібностей, формування комунікативної компетентності кожного учня. Знання (мовленнєві, мовні, комунікативні, соціокультурні) стають інструментом розвитку індивідуальної особистості учня. Форми організації навчання учнів у ключі особистісно орієнтованої технології мають забезпечувати врахування суб'єктного досвіду і реалізацію активного учіння кожного учня. Стиль навчального спілкування базується на педагогіці співпраці і співтворчості. Продуктивною в цьому аспекті виступає особлива навчальна діяльність – інтерактивне учіння (взаємонавчання, співнавчання) й інтраактивне учіння (навчаю інших). У виборі форм навчально-пізнавальної діяльності продуктивними є колективна, групова, парна роботи з поступовим збільшенням частки самостійних індивідуальних робіт експериментального, дослідного характеру комунікативно-мовленнєвого спрямування. Головним стає переорієнтація пасивних форм навчання на активну творчу навчальну суб'єкт-суб'єктну взаємодію всіх учасників процесу навчання.

Особистісно орієнтована технологія уроку здійснюється вчителем-словесником з урахуванням як індивідуальності кожного учня, так і всього контингенту класного колективу.

Список використаних джерел:

1. Варзацька Л. Особистісно зорієнтоване навчання української мови в старшій школі. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2010. Випуск 50. С. 47–56.
2. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія. Умань. 2014. 410 с.
3. Мамчур Л. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи: монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2012. 448 с.

4. Пентилюк М. Актуалні проблеми сучасної лінгводидактики збірник статей. К. : Ленвіт, 2011. 256 с.

5. Семенов О. Культуромовна особистісно майбутнього вчителя в об'єктиві концепції «Нова українська школа» *Проблеми освіти: збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України*. Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», 2018. Вип. 88. с.205–215.

Семенов О. М.,

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови і літератури;*

Герман В.В.,

*кандидат філологічних наук. доцент
кафедри української мови і літератури*

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

**КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА МАГІСТЕРСЬКОЇ ПРОГРАМИ
«СЕРЕДНЯ ОСВІТА (УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА.
АНГЛІЙСЬКА МОВА)»**

У проєкті Tuning Europe [12] визначено загальні, інтегральні, фахові компетентності, важливі для професійної мобільності: здатність до розв'язання проблем, до навчання; здатність працювати як самостійно, так і в команді; здатність застосовувати знання на практиці; здатність пристосовуватись до нових ситуацій, досягати успіху, породжувати нові ідеї (креативність), спілкуватися з експертами з інших галузей; здатність до критики та самокритики; навички управління інформацією; елементарні комп'ютерні навички; міжособистісні навички та уміння; усне і письмове спілкування рідною мовою; здатність до взаємодії (робота в міждисциплінарній команді) та прийняття рішень.

Цілі освітньо-професійної програми відповідають Унікальність ОПП полягає у використанні мультидисциплінарного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти через поєднання двох спеціальностей «Середня освіта (Українська мова і література)» і «Середня освіта (Мова і література (англійська)», що значно підвищує конкурентоспроможність фахівців на

сучасному ринку освітніх послуг і сприяє тенденції до євроінтеграції й розвитку міжкультурних зв'язків з країнами ЄС.

Мета освітньої програми

Підготовка конкурентоспроможних, компетентних фахівців, учителів української мови і літератури, англійської мови, здатних вирішувати складні професійні завдання, розв'язувати проблеми комплексного та інноваційного характеру в освітній, науковій галузях з української та англійської філології, педагогіки й методики середньої освіти, а також здійснювати самостійну науково-педагогічну діяльність.

Мета навчання:

формування у здобувачів загальних та фахових компетентностей майбутнього вчителя української мови і літератури для успішного здійснення професійної діяльності у старшій (профільній) школі, англійської мови – у базовій школі та проведення наукового дослідження.

Освітньо-професійну програму (ОПП) розроблено відповідно до Законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ України № 509 від 12.06.2019, № 519 від 25.06.2020, Професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженого Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (наказ №2736 від 23.12.2020р.), наказів МОН України № 506 від 12.05.2016 р. «Про затвердження Переліку предметних спеціальностей спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціальностей) в системі підготовки педагогічних кадрів»; рецензій і результатів опитування стейкхолдерів.

При визначенні загальних та професійних (фахових) компетентностей і програмних результатів навчання використано стандарт Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», матеріали проекту Європейського Союзу «Tuning Educational Structures in Europe», стандарти педагогічної діяльності США (InTASC Model Core Teaching Standards, NBPTS Early Adolescence/Science Standards, NBPTS Adolescence and Young Adulthood Science Standards).

Програма впроваджується до розробки *Стандарту вищої освіти України* відповідного рівня для зазначеної спеціальності.

Основний фокус освітньої програми та спеціальностей

Професійна освіта в галузі філології та методики навчання з української мови та літератури у старшій (профільній) школі, англійської мови у базовій школі. Передбачає формування інтегральної, загальних та фахових компетентностей, спрямованих на вирішення завдань Нової української школи.

Освітньо-професійна програма містить інтегральну, загальні та професійні (фахові) компетентності, нормативний зміст підготовки та результати навчання фахівців, які здатні вирішувати складні професійні завдання в галузі мовно-літературної освіти, упроваджувати нові педагогічні та інформаційні технології у професійній діяльності.

Передбачено можливість побудови індивідуальної освітньої траєкторії через вибір навчальних дисциплін з каталогу вибіркових дисциплін програми та проведення виробничої (педагогічної) практики в закладах загальної середньої освіти.

Методи навчання: проблемний, дослідницький, діалогічний, проблемно-пошуковий, методи активного та інтерактивного навчання, у т.ч. змішаного, оф-та онлайн-навчання, побудованих на різних платформах, технічних і програмних засобах; доповідь, дискусія, есе, робота в малих групах, рольові дидактичні ігри, мікрОВикладання, рефлексія діяльності викладача, колеги та саморефлексія, самонавчання, навчання на основі досліджень, навчання через практику в закладах загальної середньої освіти.

Інтегральна компетентність ___Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у процесі професійної діяльності в галузі філологічної освіти, що передбачає формування поглиблених знань із лінгвістики, теорії літератури, методики навчання української мови, методики навчання української літератури, методики навчання англійської мови, умінь і навичок професійно-педагогічної комунікації українською та англійською мовами; готовність до інноваційної діяльності в закладі загальної середньої освіти.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК.01 Здатність діяти відповідально і свідомо, на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки;

усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку.

ЗК.02 Здатність до ефективної комунікативної діяльності, міжособистісної взаємодії, мотивування до досягнення спільної мети, можливість працювати самостійно і автономно.

ЗК.03 Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність та мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності; керуватися в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва.

ЗК.04 Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, здатність діяти у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики

ЗК.05 Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності, моделювання траєкторії особистісного та професійного самовдосконалення.

ЗК 7. Здатність до системного творчого мислення, активізувати критичне осмислення інформації, формування системного наукового світогляду; проводити наукові дослідження.

ЗК 6. Здатність формувати соціальні навички (soft-skills), а саме працювати в команді, уміти обґрунтовувати власну думку, усвідомлювати актуальність та вчасність виконання задач різного типу (deadline) тощо;

ЗК 8. Здатність до письмової та усної професійно-педагогічної комунікації українською та англійською мовами.

ЗК 9. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; готовність до виконання функцій сучасного вчителя-тьютора з урахуванням вимог суспільств, до професійного розвитку впродовж життя.

ЗК 10. Здатність використовувати цифрові технології у науковій роботі та в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, у тому числі для статистичного опрацювання результатів досліджень.

Професійні (спеціальні) компетентності студента ПК 1. Здатність вільно володіти науковим інструментарієм у галузі філологічної та методичної науки для використання у професійній діяльності.

ПК 2. Здатність виявляти розуміння основних тенденцій розвитку української мови і мовознавства у формуванні сучасної наукової картини світу;

застосовувати системний і антропоцентричний підходи в мовознавстві; уміння розвивати в учнів необхідні мовні та лінгвістичні компетенції.

ПК 3. Здатність осмислювати мистецтво слова як систему, розуміти еволюційний шлях розвитку української літератури та літературознавства, використовувати профільні знання в галузі літературознавства для оцінки сучасного літературного процесу в Україні та світі, теоретико-літературних узагальнень; уміння розвивати в учнів необхідні літературні та естетичні компетенції.

ПК 4. Здатність до спілкування англійською мовою у професійному колі.

ПК 5. Здатність виконувати різні види лінгвістичного, літературознавчого аналізу, до опанування технології роботи з фаховим текстом, реферувати, анотувати, редагувати, перекладати, укладати, нормативно вживати засоби наукової мови; вести розгорнутий академічний монолог/діалог із фахової проблематики (лекція, доповідь, виступ, огляд, промова тощо), володіти полемічним мистецтвом.

ПК 6. Здатність виконувати комплексний дослідницький проєкт з актуальних проблем філології, методики та інших, суміжних із філологією, галузей знань; брати участь у різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи, круглі столи, наукові публікації) з проблем наукового дослідження.

ПК7. Здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями в освітньому процесі; усвідомлення рівних можливостей і гендерних питань для забезпечення освітнього простору.

ПК 9. Здатність організувати навчальний процес з англійської мови у базовій школі з урахуванням особистих потреб і пізнавальних можливостей учнів та обґрунтованим вибором різних методик та технологій навчання; уміння розвивати в учнів необхідні мовні компетенції, орієнтуватись в основних тенденціях розвитку іншомовної освіти у навчальних закладах.

ПК 8. Навички організувати освітній процес з української мови і літератури та дослідницьку діяльність учнів у позакласній роботі у старшій (профільній) школі на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів та партнерської взаємодії.

ПК 10. Здатність до ефективної та компетентної участі в різних формах навчально-педагогічної комунікації (педради, методоб'єднання учителів або класних керівників, батьківські збори, громада) щодо освітніх і культурних проблем; критично осмислювати й упроваджувати у професійну діяльність

передовий український та світовий освітній досвід, різноманітні технології навчання, методи, прийоми і форми роботи, оцінювання результатів навчання з метою формування мовнокомунікативної компетентності учнів.

ПРК 1. Вільне компетентне спілкування державною та англійською мовами з широким колом фахівців, із громадськістю у галузі професійної та/або наукової діяльності.

ПРК 2. Ефективна взаємодія в команді, у професійному колективі та з представниками інших професійних груп, володіння основами професійної мовленнєвої культури.

ПРК 3. Педагогічна комунікація у процесі навчання української мови і літератури, англійської мови, у т.ч. засобами сучасних цифрових технологій.

***Княгницька К. Є.,**
студентка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка*

МОВНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Учитель-словесник - це людина, яка має у своєму користуванні головну зброю - слово. І, звичайно, перевага такої особистості полягає в тому, що вона - як ніхто інший - знає його потаємні сторони, секрети, тому в будь-який момент вміло та влучно застосовує його.

Становлення педагогічної майстерності вчителя починається в обраному університеті, а найбільше розкривається під час педагогічної практики, а потім під час роботи в школі. Отже, педагогічний університет-це гарантія успіху, досконалого володіння матеріалом. Педагогічний університет - це лише перша сходинка на шляху до професіоналізму. Саме від людини залежить, чи зможе вона побудувати наступні сходинки і сміливо крокувати ними вверх. Навчання на філологічних факультетах надає можливість студентам не тільки розширити свої шкільні уявлення з мови та літератури, а й значною мірою поглибити вивчення цих предметів, розглянути їхні зв'язки з іншими дисциплінами, дослідити методологічні аспекти викладання в навчальних закладах.

На мою думку, вчитель, а особливо вчитель-словесник має володіти не тільки певним багажем знань і вміти досконало застосовувати їх на практиці, що дуже важливо, а й постійно підвищувати свої навички, прагнути оволодіти новою інформацією, сучасно підходити до викладання свого предмету. Педагог має розуміти потребу постійного професійного зростання, що допомагає підвищити рівень професіоналізму діяльності і творчості.

Тому, чи не головним завданням вчителя української мови та літератури, має бути формування його професійної позиції, свідомого прагнення покращення своєї майстерності, максимальної творчої реалізації. [6]. Заклади вищої педагогічної освіти є інтелектуально-культурним середовищем і основою для зростання національної інтелігенції. Вони повинні брати активну участь у створенні умов для формування мовної особистості майбутнього вчителя-словесника, адже кінцева мета освіти будь-якого рівня – вдосконалення особистості людини, хоча, звичайно, успіх у цьому тривалому і відповідальному процесі залежить від самого студента, від його свідомого ставлення обраної професії.

Перед тим як зазначати про мовну майстерність вчителя-словесника, варто звернути увагу на визначення мовної особистості. Уперше описав мовну особистість Г.Богін. Структурна модель дослідника являє собою єднання даних про мову, мовну організацію з видами мовленнєвої діяльності та мовну особистість під час її розвитку, становлення, процесу володіння мовою від одного рівня до іншого, тобто перехід від певного рівня до вищого [1].

Висвітлення цього питання є й у Ю. Караулова, який розробив рівневу модель формування мовної особистості. Вона складається з лексикону, граматикону (граматичні та лексичні засоби, за допомогою яких створюються тексти), семантикону (словниковий запас особистості), прагматикону (рівень діяльнісно комунікативних потреб людини). Науковець вважає, що мовна особистість – це людина, яка може як створювати свої тексти, так і приймати інші, різноманітні за характером, а узагальнений тип такої особистості представляє собою розмаїття варіантів мовленнєвих особистостей. [4].

Отже, мовна особистість – це будь-який носій тієї чи іншої мови, охарактеризований на основі аналізу проведених їм текстів з точки зору використання і цих текстах системних засобів даної мови для відображення бачення їм навколишньої дійсності і досягнення певних цілей в цьому світі; найменування комплексного способу опису мовної здатності індивіда, що з'єднує системне уявлення мови з функціональним аналізом текстів [9].

При формуванні мовної майстерності важливо врахувати рівень мовної культури, мовну досконалість. Віднесемо і такі підрівні: рівень насиченості, рівень мовної правильності, рівень адекватного вибору та найвищий рівень рівень володіння фаховою мовою. Сформована мовна компетенція свідчить не лише про рівень володіння мовою професійного спілкування, а ще про вміння використання знань, доречне поєднання вербальних і невербальних засобів відповідно до ситуації спілкування, місця, мети спілкування.

Варто звернути увагу й на психологічні умови формування мовної особистості, а саме: бажання вчитися, здобувати нову інформацію, вільно володіти одержаними навичками; відповідне ставлення студентів, тобто мотивація до навчання; включення всіх процесів мислення (сприйняття, осмислення, розуміння, конкретизація, абстрагування, узагальнення, порівняння, тощо); процеси запам'ятовування, збереження та відтворення здобутої інформації; усвідомлення своєї ролі, місії в освітньому процесі, у вихованні майбутніх мовних особистостей.

Мовна підготовка вчителя-словесника – серед найважливіших у роботі з дітьми. В. Сухомлинський писав: «Вдасться йому закласти у своїх учнях глибокі почуття патріотизму і свідомості громадських обов'язків, дасть він дітям міцні знання, розбудить у них негасиме прагнення до праці, до подальшого зростання і внутрішнього збагачення, полюблять вони його на все життя, – значить, перед нами справжній майстер, учитель в найповнішому розумінні слова» [2, с. 30].

Педагог не уявляє вчителя, котрий не може і не вміє оперувати мистецтвом педагогічного спілкування у своїй діяльності. Адже в його діяльності володіння мовою, словами - це ключ до співпраці з дітьми. Саме засобами слова розвивається у дитини повага до її мови, історії, звичаїв, традиції, любов до рідної землі. Вважаю, що поряд з іншими вчителями, мовник у соціумі має представляти собою таку особистість, котра вільно володіє лінгвістичним багажем, усіма аспектами рідної мови та літератури.

Василь Олександрович Сухомлинський наголошував: «Слово на уроці - це стежечка до дитячого серця і найтонший інструмент, яким ми, педагоги, доторкаємося до вразливої душі. Словесник формує душу вихованця – його переконання, погляди, устремління, оптимістичну впевненість у своїх силах. Майстерність вихователя полягає в тому, щоб утвердити певне ставлення до того, що пізнається» [5, с. 411, 414]. Учитель-словесник має не тільки досконало володіти мовними аспектами, розумітись у всіх тонкощах

мовознавчої науки, а й поєднувати моральні якості. Адже це має бути поєднання інтелектуального, морально-духовного і соціокультурного потенціалу майбутнього українського суспільства. [7].

У лінгвістичному аспекті мовлення – процес добору і використання засобів мови для спілкування з іншими членами певного мовного колективу, послідовність знаків мови, організована за її законами відповідно до потреб висловленої інформації, форма актуального існування кожної мови. Мовлення – це своєрідна діяльність мовця, процес вираження думок, почуттів, бажань людини засобами мови з метою впливу на інших людей і організації особистісних і суспільних відносин. Так, М. Жинкін наголошував на тому, що “мова і мовлення є комплементарними структурами, це означає, що немає мови без мовлення і мовлення без мови, як немає лівого без правого” [3, с. 341].

На жаль, сучасний стан вивчення та засвоєння мови не може відзначитися високими результатами. На це можуть впливати декілька факторів. Та провідним може бути саме відсутність досвідчених вчителів-словесників. Проблема у тому, що не кожен вчитель може підтвердити свою мовну майстерність. На уроках пояснюється ніби потрібний матеріал, але він стиснутий у рамки, не виходить на творчий рівень, не підтверджується інтелектуальними вміннями педагога. Учителі не бажають оновлювати свою методичку викладання, підхід до навчання, залишаючись на застарілих матеріалах. Як результат, відсутність заохочення та бажання вивчати предмет.

Тому, варто наголосити на тому, що мовленнєва компетентність майбутнього вчителя-словесника є важливим складником загальної культури педагога. Мовленнєва компетентність особистості є передумовою формування її духовної культури досягнення успіху в кар’єрному зростанні, збагаченню власної мовленнєвої культури спілкування і розвитку комунікативних якостей мовлення. Учителю варто постійно бути готовим до оновлення своєї наукової бази. Необхідне визначення найефективніших шляхів формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх вчителів-словесників, адже пошук оптимальних способів підготовки педагогів є неперервним, оскільки він зумовлений розвитком сучасного освітнього простору.

Високий рівень мовленнєвої культури визначається насамперед мовною особистістю. Задля цього має бути високе володіння виражальними засобами всіх рівнів мовної системи, високий рівень культури людини, бо саме в

мовленні розкривається інтелектуальний і творчий потенціал мовця. В. Виноградов наголошував: «Висока мовна культура розмовного і писемного мовлення, добре знання і чуття рідної мови, вміння користуватися її виражальними засобами й стилістичною різноманітністю – найкраща опора, найправильніша підмога і найбільш надійна рекомендація для кожної людини в її суспільному житті і творчій діяльності».

Мовна майстерність має тісно переплітатись з педагогічною майстерністю. Говорячи про сутність педагогічної майстерності, Іван Андрійович Зязюн стверджував: «Серед вічних професій учительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною» [8, с. 158].

Список використаних джерел:

1. Богин Г.И. Модель языковой личности в её отношении к разновидностям текстов. Автореферат. Дисертація доктора філологічних наук. Львів, 1984. 38 с.
2. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф.. Майстерність учителя на уроці. Радянська школа: науково-педагогічний журнал. Київ, 1958. № 7, липень. С. 26–33.
3. Жинкин Н. Механизм речи. РСФСР, 1958. 370 с.
4. Караулов Ю.М. Русский язык и языковая личность. АН СССР. Москва: Наука, 1987. 261 с.
5. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.). Л.Д. Березівська та ін. Київ : Науковий світ, 2003. 418 с.
6. Сидоренко В. В. Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти: акме-синергетичний аспект : термінологічний словник-довідник / Донецьк : Витоки, 2013. 100 с
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2. Київ: Радянська школа, 1976. 670 с
8. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – [3-тє вид., допов. і переробл.]. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
9. https://stud.com.ua/90297/kulturologiya/ponyattya_movnoyi_osobistosti

*Мамчур Л. І.,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри іноземних мови,
Уманський державний педагогічний
університеті імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ РІДНОЇ (УКРАЇНСЬКОЇ) МОВИ

Формування комунікативної компетентності учнів на уроках української мови відбувається за допомогою тренування, результативність і успішність якого безпосередньо залежить від сучасної, чіткої, логічної, науково обґрунтованої системи вправ.

У царині лінгводидактики дефініцію «вправа» вчені трактують у двох площинах: як структурну одиницю методичної організації навчального матеріалу (І. Олійник, М. Пентиліук, К. Плиско, О. Текучов, Л. Федоренко) і як одиницю навчання (О. Біляєв, В. Масальський, Л. Мацько, В. Мельничайко, В. Онищук, М. Стельмахович).

У нашому розуміння вправа – це організація взаємопов'язаних навчальних дій (від рецептивних, елементарних за операційним складом до досить складних, комплексних, продуктивних). І. Дроздова виділяє структурні компоненти вправ: наявність мети (засвоїти, оволодіти), змісту, тобто того, що засвоюється; реальних навчальних дій як опредмеченого процесу вирішення навчально-комунікативних завдань, реалізації методів і прийомів навчальної роботи; урахування умов; здійснення контролю і самоконтролю [1].

Наукова класифікація вправ для навчання української мови досі є неусталеною, остаточно не з'ясованою, оскільки кожен вчений-методист керується різними принципами і бере до уваги певні класифікаційні ознаки. Нині у методиці навчання української мови і в практиці мовної освіти продуктивними є комунікативні вправи.

Комунікативні вправи досліджували О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, О. Кучерук, В. Мельничайко, О. Семенов, Е. Палихата, Ю. Пассов, М. Пентиліук та ін.

Як зазначає О. Кучерук, «комунікативні виконуються з метою набуття вмінь і навичок ефективного спілкування [3, с. 32]». На думку І. Кучеренко, комунікативна вправа «передбачає занурення учнів у спроектовану вчителем-

словесником ситуацію спілкування, що містить комунікативні навчальні проблемно-пошукові чи дослідницькі завдання. Процес її виконання, реалізований в умовах міжособистісного навчально-пізнавального дискурсу, відображає активну комунікативну діяльність учнів з метою розвитку мовного чуття, інтелектуальних здібностей, дару слова, мислення, мовлення тощо [337, с. 337]».

Комунікативні вправи, на наш погляд, покликані розвивати комунікативні вміння та навички, формувати готовність учнів до вербальної комунікації в усній і писемній формі відповідно до ситуації спілкування, забезпечувати активну комунікацію, розвивати усі види мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі), формувати вміння та навички створення усних а письмових, діалогічних та монологічних текстів різних стилів, типів та жанрів мовлення. У процесі використання комунікативних вправ учитель повинен ознайомити учнів з основними комунікативними, структурними та смисловими особливостями речень і тексту, навчити правильно, логічно, послідовно будувати власне висловлювання з урахуванням ситуації спілкування. Означені вправи використовують для розвитку репродуктивної та продуктивної комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів, наближають процес навчання до реального комунікативного суспільного життя. Комунікативні вправи під час навчання мають бути використані відповідно до принципу перспективності і наступності у порядку зростання операційних складнощів, нарощення та поглибленням навчального матеріалу, ускладнення процесу формування вмінь та навичок.

Учені, досліджуючи особливості комунікативних вправ, пропонували різні їх класифікації (таблиця 1).

Таблиця 1

Класифікація комунікативних вправ у лінгводидактиці

Вчені, що розробили класифікацію	Типи вправ
В. Мельничайко	<ul style="list-style-type: none"> • вправи, що передбачають спостереження й аналіз мовних одиниць, текстів; • вправи, які спрямовані на створення й удосконалення власних текстів.
Г. Михайловська	<ul style="list-style-type: none"> • <i>комплексні</i> (засвоєння мовної одиниці, її значення,

	<p>форми, функції, способи вживання в мовленні);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>передмовленнєві</i> (імітаційні, конструктивні і трансформаційні завдання, що допомагають оволодіти передмовленнєвими навичками – орфоепічними, лексичними, граматичними, правописними); • <i>мовленнєві</i> (завдання, побудовані на основі тексту, навчальної мовленнєвої ситуації, ситуативно-тематичної групи слів, спрямовані на самостійне моделювання мовленнєвої ситуації).
Е. Палихата	<ul style="list-style-type: none"> • <i>мовно-мовленнєві</i> (спрямовані на засвоєння мовного матеріалу, який є будівельним матеріалом для побудови висловлювань); • <i>умовно-мовленнєві</i> (мають на меті навчити учнів правильно будувати діалоги, користуватися засобами української мови, її багатствами з дотриманням культури мовлення, правил мовленнєвого етикету); • <i>власне мовленнєві</i> (спрямовані на побудову діалогічних текстів за допоміжними опорами).
Ю. Пассов	<ul style="list-style-type: none"> • <i>мовні</i> (граматичні, лексичні, фонетичні); • <i>умовно-мовленнєві</i> (імітаційні, підставні, трансформаційні та репродуктивні); • <i>мовленнєві</i> (мають за мету розвивати мовленнєві вміння на основі допоміжних опор).

З урахуванням досягнень вчених-методистів виділяємо типи комунікативних вправ, в межах яких конкретизуємо їх види:

- за моделлю;
- за настановою;
- за опорою;
- спрямовані на розвиток продуктивного мовлення (діалогічної форми, монологічної форми);
- спрямовані на розвиток репродуктивного мовлення (звукового оформлення, графічного оформлення).

Комунікативна модель вправи передбачає створення власного висловлювання у певній формі відповідно до літературних норм української мови, з дотримання мовленнєвого етикету і культури спілкування.

Комунікативні вправи будуються за моделлю, настановою чи опорою. Комунікативні моделі до вправи можуть бути такі: запрошення, знайомство, прохання, відмова, вибачення, згода, вдячність, ствердження, запитання, незгода, побажання, перепитування, інформування тощо. У вправах мають місце комунікативні настанови: розповідна, питальна, констатувальна, стверджувальна, заперечна і спонукальна. Для виконання вправи важливе використання спеціально створених опор, які використовуються не тільки в навчальних умовах, але є і в реальному життєвому спілкуванні. Означені опори використовуються для того, щоб допомогти учневі створити власне висловлювання, сформулювати власну думку відповідно до комунікативної ситуації. Допоміжні опори можуть бути вербальні (пам'ятки, інструкції, таблиці, структурно-мовленнєві схеми, план, ключові слова, початок / кінцівка висловлювання, текст тощо) і невербальні (складники комунікативної ситуації, предмети, малюнки, жести, міміка, рухи та ін.). Слід зазначити, що вербальні опори не існують в умовах реального спілкування, тому їх поступово усуваються у процесі навчання.

Наводимо приклади комунікативних вправ.

Вправа 1. Складіть твір-розповідь, в якому опишіть свої трудові досягнення.

Комунікативна ситуація. У школі святкують День осені і проводять ярмарок. Ти приніс картоплю й моркву, яку виростив на городі. Розкажи однокласникам, як улітку посадив власну ділянку з овочами і з допомогою бабусі вирощував їх.

1. Комунікат: *однокласники*
2. Тема: *Мій город*
3. Мотив: *повідомити про свої успіхи*
4. Мета: *розказати про те, як нелегко виростити рослину і дочекатися її плодів*
5. Місце: *школа, коридор, ярмарок*
6. Спосіб: *монолог*

Вправа 2. Складіть твір-опис, в якому опишіть приміщення і порівняйте його із вашим спортзалом.

Комунікативна ситуація. Ви повернулися із змагань. Розкажіть директору школи і вчителю фізкультури про спортивний комплекс, в якому вони проходили.

1. Комунікат: *директор школи, вчитель фізкультури*

2. Тема. *Шкільний спортзал*
3. Мотив: *бажання мати новий спортзал у своїй школі*
4. Мета: *опишіть приміщення, в якому нові спортивні інвентарі і зацікавте вчителів і керівництво школи придбати такі ж для своєї школи*
5. Місце: *кабінет директора*
6. Спосіб: *монолог*

Вправа 3. Складіть твір-роздум, в якому поясніть роль школи у їхньому подальшому житті.

Комунікативна ситуація. Ти відпочиваєш на канікулах. Під час прогулянки зустрічаєш дітей, які першого вересня підуть у школу.

1. Комунікат: *діти дошкільного віку*
2. Тема. *Вчитися – модно!*
3. Мотив: *бажання бачити у своєму оточенні більше розумних людей*
4. Мета: *заохотити дошкільнят до навчання у період вступу до школи, розвинути у них мрію здобути багато знань*
5. Місце: *дитячий майданчик або подвір'я дитсадка*
6. Спосіб: *монолог*

Вправа 4. Побудуйте діалог у формі «запитання – відповідь».

Комунікативна ситуація. *Друг / подруга вміє грати у шахи. Дізнайся про те, як ходять фігури і правила цієї гри.*

Вправа 5. Побудуйте діалог з метою обговорення інформації.

Комунікативна ситуація. *Після літніх канікул ти зустрівся з однокласником. Ви побували у різних місцях відпочинку. Розкажи, де і як ти провів літо, і дізнайся, де був друг.*

Вправа 6. Побудуйте полілог дискусійного обговорення, дотримуючись культури мовлення і культури спілкування.

Комунікативна ситуація. *Ти закінчуєш дев'ятий клас і маєш зробити вибір: продовжувати вчитися або іти заробляти гроші. Обґрунтуй своє рішення і доведи мамі та своєму другу власну думку.*

Список використаних джерел:

1. Дроздова І. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей : монографія Х. : ХНАМГ, 2010. 320 с.

2. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія. Умань. 2014. 410 с.
3. Кучерук О. Методи навчання української мови в загальноосвітній школі : Словник-довідник. Житомир : Вид-во «Рута», 2010. 186 с.

Громова Н. В.
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

Посна К. В.,
*студентка факультет іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ

У XXI столітті вільне спілкування державною мовою є важливим умінням, тому що рівень володіння мовою і ставлення до неї є показником освіченості, свідомості, гідності, вираження культурної ідентифікації кожної людини. Компетентнісний підхід у сучасному освітньому середовищі активно впроваджується та реалізується у школах, тому майбутнім вчителям-словесникам важливо володіти теоретичними знаннями про інноваційні методи, прийоми, форми навчання, а також практичними навичками з метою їх успішного застосування під час педагогічної практики та професійної діяльності.

Слід розрізняти поняття «компетентність» і «компетенція», що є невід'ємними складовими освітнього процесу. У Законі України «Про освіту» зазначено, що «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [1].

Чимало сучасних дослідників вважають, що «ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які мають бути

деталізованими в комплексі знань, умінь, навичок, цінностей і відношень за навчальними галузями та життєвими сферами школярів. Ключові компетентності за своїм характером є наскрізними і їх слід досягати в процесі навчання через усі без винятку предмети та виховні заходи» [2, с. 92].

Поняття ж «компетенція» – це «об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія» [2, с. 92]. Відтак «предметна компетенція – це сукупність знань, умінь та характерних рис у межах предмета, що дозволяє особистості виконувати певні дії через власне ставлення» [2, с. 92].

Мовна компетенція – це підґрунтя для оволодіння всіма іншими необхідними компетенціями, які у свою чергу є основою для формування гармонійно розвиненої особистості, випускника школи, який у майбутньому вибудовуватиме успішну професійну кар'єру.

Мовну компетенцію розглядають як загальне комплексне поняття, що свідчить про рівень навчальних досягнень з мови та мовленнєвого розвитку учня.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа», мовна компетенція стосується компетентності, що полягає у спілкуванні державною (і рідною у разі відмінності) мовами, а відтак формує такі вміння: читати і розуміти прочитане, висловлювати думку усно і письмово, критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, здатність співпрацювати в команді [3, с. 12].

Формування мовної компетенції – це поступовий систематичний процес, який відбувається під час послідовного вивчення усіх рівнів сучасної української літературної мови. Кожен рівень (фонетика, морфеміка, словотвір, морфологія, лексикологія, синтаксис, стилістика, лексикографія) є рівноцінним, важливим для засвоєння нових знань, умінь та навичок, які формують цілісну базу знань для успішного використання української мови в усіх сферах життя.

Мова – це засіб формування думки і на цьому ґрунтується зв'язок власне мовних компетенцій з діяльнісними .

Розвиток мовлення є складовою частиною формування мовної особистості. Не можна визнати учня грамотним доти, поки він не виявить грамотність у власному мовленні.

Наприклад, під час вивчення розділу Лексикологія у 8 класі на уроках української мови можна використати такі вправи:

1) Творче завдання. Потрібно дібрати і записати до слів синоніми українського походження.

Бібліотека, фонтан, ін'єкція, голкіпер, лауреат, премія, лінгвістика.

Довідка: книгозбірня, водограй, укол, мовознавство, переможець, нагорода, воротар;

2) Дібрати до поданих діалектних слів літературні відповідники (у дві колонки).

Жовнір (1), керниця (2), коц (3), кошуля (4), ногавиці (5), митка (6), ожіг (7), тупиця (8), фамілія (9), фая (10), пироги (11), ринка (12).

Довідка: Буря (10), вареники (11), ганчірка (6), каструля (12), ковдра (3), кочерга (7), криниця (2), сім'я (9), сокира (8), солдат (1), сорочка (4), штани (5);

3) Записати фразеологізми і пояснити їхнє значення. 2-3 фразеологізми ввести письмово до самостійно складених речень.

Точити теревені; бити байдики; мокрим рядом накрити; у сірка очей позичати; побити горшки; гнути кирпичу; задніх пасти; передати куті меду; залити сала за шкуру.

Довідка: точити теревені (базікати, безпредметно говорити); бити байдики (нічого не робити); мокрим рядом накрити (накинутись на когось із докором); у сірка очей позичати (про людину, яка соромиться ганебного вчинку); побити горшки (посваритися); гнути кирпичу (задаватися); задніх пасти (бути останнім, відставати в чомусь); передати куті меду (перебрати у чомусь зайвого); залити сала за шкуру (завдати комусь лиха);

4) Розподільний диктант. Розподілити слова у два стовпчики за стильовою належністю: нейтральні і стилістично забарвлені.

Безмежний, *бланк, владолюбивий, внаслідок, гарний, гідроліз, діловий лист, дорогий, дослід, зарево, зірниця, значення, контракт, край, любісінько, майбутній, метелиця, обережно, оденьке, очікуваний, поцінувати, раптово, результат, рефлекс, розпорядження, сніжок, спектр, старанно, стратегія, талановитий, указ, формула, хлопчисько, чистий;*

5) Вправа «Редактор». Відредагувати подані сполучення слів, записати правильний варіант у зошит.

На мій адрес надійшов лист; виборна компанія; приймати участь; з відділку кадрів зникла особиста справа; покажчик можливостей; особовий підпис; вступний взнос; наличні гроші; канцелярські приналежності; жила площа; заключати угоду.

Крім того, серед рекомендованих вид робіт, які зазначені у Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з української мови для 5-9 класів, варто використовувати аудіювання тексту, що містить слова різних груп: за значенням (синоніми, антоніми), за походженням (власне українські і запозичені, зокрема іншомовного походження), активну й пасивну лексику (застарілі слова та неологізми), за вживанням (загальноновживані та стилістично забарвлені, діалектні, професійні слова й терміни); складання висловлення про значення словників у здобутті освіти з використанням застарілих слів і неологізмів [4].

Необхідно залучати учнів до участі в конкурсах та олімпіадах з української мови, оскільки під час підготовки до таких заходів відбувається ґрунтовніше засвоєння знань, удосконалення набутих навичок, що згодом стане в пригоді під час складання зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Також у школі варто організовувати гурток, спрямований на поглиблене вивчення української мови, залучати інноваційні методи роботи, презентувати творчі напрацювання учнів.

Ще, як засіб підвищення грамотності учнів, можна використати навчальне редагування.

Важливо формувати мовну компетенцію не лише на уроках української мови, а і в повсякденному житті. Учитель повинен бути прикладом для учнів, розмовляти державною мовою в позаурочний час, слідкувати за цікавими новинками, популяризувати українську мову у соціальних мережах, тобто бути компетентним, обізнаним, постійно прагнути до самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту». Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: «К.І.С.». 2004, 112 с.
3. Концепція «Нова українська школа». Електронний ресурс. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з української мови для 5-9 класів від 07.06.2017 № 804. Електронний ресурс. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

Дятленко Т.,
кандидат педагогічних наук, доцент

ШКІЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Література в школі – це особливий предмет, оскільки весь навчальний матеріал дитина-читач повинна пропустити крізь себе, продукуючи при цьому власні думки, емоції. В основі цього лежить процес переходу авторської мови, мови художніх образів та логічних понять у суть і зміст прочитаного, власне відбувається читацька інтерпретація.

Поглиблення перших вражень логічно відбувається на етапі аналізу тексту художнього твору. Аналіз – уявна операція над твором, яка передбачає поділ його на частини (складники змісту і форми), виокремлення певних складників для розгляду, дослідження їхніх особливостей, визначення їхнього місця й функціональної ролі в загальній системі твору, встановлення взаємодії з іншими складниками¹⁷.

Аналіз художнього твору, як і будь-який аналіз, передбачає визначення теми, характерів образів-персонажів, специфіки розгортання сюжету, композиції, з'ясування ролі деталей, позасюжетних елементів для втілення авторського задуму цілого – художнього твору.

Художнє ціле, як відомо, складається із багатьох тісно пов'язаних між собою елементів. Усі значущі елементи твору не можуть розглядатися як попередньо відомі аспекти: кожен із них набуває смислового визначеність і художню значущість лише в процесі розгортання цілісного художнього світу як один із засобів його творення.

Аналіз художнього твору в єдності змісту і форми повинен бути цілісним. Кожен ключовий елемент, який обирає вчитель для детального тлумачення, необхідно розглядати як певний момент становлення і розгортання художнього цілого, як вираження внутрішньої єдності дійсності, думок і слів, їх естетично значимої організації. Кожен елемент художнього твору важливий і незамінний, оскільки в ньому втілюється життєва єдність цілого і втілюється кожен раз по-особливому, індивідуально.

Під час аналізу тексту художнього твору, як наголошують методисти М. Рибникова, Є. Пасічник, Н. Волошина, А. Ситченко, Н. Гоголь та ін., не варто

¹⁷ Марко В.П. Аналіз художнього твору: навч. посібн. – К.: Академвидав. 2013. – 280 с.

кожного разу піддавати детальному розбору всі елементи художнього твору. Доцільно глибоко зупинитися лише на тих аспектах, які якнайкраще відображають ідейно-художній зміст твору, майстерність автора, проблематику тощо. Вибір ключового епізоду для аналізу, дослідження проблеми чи авторської позиції, тобто, вирішення питання, на чому зосередити увагу під час вивчення того чи іншого твору, залежать насамперед від художніх особливостей самого твору, рівня загальної і літературної підготовленості учнів, від літературних інтересів та уподобань учнів і, звичайно, від мети, яку ставить перед собою та учнями вчитель.

Шкільний аналіз тексту художнього твору суттєво відрізняється від літературознавчого, та і якщо брати аналіз на уроці основної школи і старшої, то вони теж докорінно різні.

За принципом лінійності ми починаємо від простого до складного, тобто із п'ятого класу використовуємо окремі елементи аналізу і поступово ускладнюємо, щоб десь із дев'ятого виконувати аналіз різними шляхами і методами.

На початкових етапах формування аналітичних умінь в основному ми організуємо спостереження і роздуми читача над тим, як розвиває свою думку автор від першого до останнього слова. Основна мета такої роботи – зрозуміти головну авторську ідею, побачити й усвідомити, як вона втілюється в художньому творі певного жанру.

Молодші підлітки ознайомлюються з різними творами, розширюються свій читацький світогляд і інтереси, опановують мову художніх творів не лише різних авторів, а й різних за родово-жанровою приналежністю і проблемно-тематичним багатством, а також під керівництвом учителя засвоюють необхідний літературознавчий матеріал, який у подальшому і стане основою літературної компетентності старшокласників.

Траєкторія аналізу художнього твору проєктується учителем так, щоб учню-читачу було що відкривати для себе. В іншому випадку діалог про смисловий зміст твору не зацікавить школяра, а сама аналітична діяльність буде млявою і одноманітною. Учителю необхідно так організувати роботу на етапі аналізу, щоб вона сприяла і стимулювала учнів самостійно робити відкриття і висновки.

Найбільш поширений прийом аналізу – постановка проблемних запитань і завдань на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, а також емоційно-ціннісна оцінка описаних у творі автором образів і подій. Запитання

допомагають учням з'ясувати вузлові епізоди твору, осмислити їх в контексті ідейно-художнього авторського задуму, установити причино-наслідкові зв'язки, виокремити авторську позицію, а також сформулювати власне ставлення до прочитаного. Під час пошуку відповідей на поставлені запитання у кожного учня з'являється особистісне уявлення про ідейно-художній зміст твору. Цими уявленнями школяр обмінюється з іншими учнями-читачами, стаючи при цьому учасником колективного обговорення чи діалогу. Те, що не було помічено і виокремлено під час першого читання твору, за результатами таких бесід переростає у відкриття нових смислів. Завдяки колективному зусиллю всіх учнів-читачів, кожен із яких висловлював свої погляди і позиції, висував нові версії і гіпотези, художній твір стає кожному близьким, зрозумілим, цікавим і значущим.

Наступний етап роботи над текстом художнього твору є своєрідним поєднанням перших уявлень учнів про авторський задум із результатами аналізу, тобто інтерпретація.

Інтерпретація (лат. *interpretatio* – тлумачення, роз'яснення) – дослідницька діяльність, пов'язана з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення з цілістю вищого порядку. Смисловий зміст досліджуваного літературного явища в інтерпретації виявляється через відповідний контекст на фоні сукупностей вищого порядку.

Предметом інтерпретації можуть бути:

1) будь-які елементи літературного твору (фрагменти, сцени, мотиви, персонажі, алегорії, символи, тропи і навіть окремі речення та слова), співвіднесені з відповідним контекстом твору або позатекстовою ситуацією;

2) літературний твір як цілісність, коли у творі і поза ним відшуковується те завуальоване, приховане, що з'єднує усі компоненти в одне ціле і робить твір неповторним;

3) літературна цілісність вищого порядку, ніж літературний твір, наприклад, творчість письменника, літературна школа, літературний напрям, літературний період¹⁸.

Аналіз наукових джерел дозволив нам зробити висновок щодо тлумачення окресленого поняття: інтерпретація – це створення читачем власного трактування художнього твору (в усній чи письмовій формі), в основу

¹⁸ Марко В.П. Аналіз художнього твору: навч. посіб. – К.: Академвидав. 2013. – 280 с.

якого покладено індивідуальні особливості сприймання, мислення, уяви і розуміння поетики художнього тексту.

З допомогою інтерпретації відбувається суб'єктивне пізнання об'єктивного світу. Наукова інтерпретація художнього твору виникає під час непрофесійного читання й опирається на нього. В інших літературознавчих ситуаціях діяльність непрофесіонала неприйнятна.

Імпульсом для тлумачення тексту твору як читача й інтерпретатора водночас часто стає питання: «Що ж хотів сказати письменник своїм твором?». Загальне враження від прочитаного часто є основою тлумачення художнього твору. Не кожен твір пробуджує бажання думати, говорити про нього дослідника і тим паче непрофесійного читача. Лише той твір, який викликав інтерес і емоційний відгук читача, породжує тлумачення.

Тому найчастіше як професійна, так і непрофесійна інтерпретація – це намагання передати своїми слова безпосередні враження й емоції, які виникли під час читання художнього твору. Як читач, так і непрофесійний критик визнають суб'єктивізм інтерпретації, її неповноту і полемічність.

У царині літературознавства інтерпретація виконує особливу роль, оскільки вона пов'язує науку із природним сприйманням художнього твору і прирівнює мислення звичайної людини і спеціаліста з літератури, таким чином піднімаючи читацьку реакцію на твір мистецтва до рівня науки. Якщо ж не враховувати сприймання літератури непрофесійними читачами, то наука ризикує перетворитися в абстракцію. Усе це доводить необхідність і актуальність інтерпретації як виду читацької діяльності.

Специфічні завдання інтерпретаційної діяльності витікають із суті самого поняття. Спочатку текст твору піддають інтерпретації, аби якомога правильніше і повноцінніше зрозуміти й осмислити його смисл, ідейно-художній зміст, який у нього вкладено автором. Суть інтерпретації можна виразити через формулу «Інтерпретація – це своє розуміння», ключове слово цього виразу «своє». «Своє» – означає «пережите особисто»¹⁹.

Намагаючись осмислити і об'єктивно сприйняти текст художнього твору, читач прагне зрозуміти автора, а точніше ідейно-художній задум, реалізований митцем у конкретному творі. «Процес осмислення видається як чуттєвість, співпереживанням думкам, почуттям, намірам іншої людини-автора. Автор цікавить сприймача не як біографічна особистість, а як якась

¹⁹ Марко В.П. Аналіз художнього твору: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2013. – 280 с.

ціленаправлена енергія, яка переплавила індивідуальний соціальний досвід у твір мистецтва»²⁰.

Під час інтерпретації тексту художнього твору читач постійно перебуває в полоні власних суджень, осмислень. Розуміння художнього твору інтерпретатором концентрується лише навколо сюжету і фабули. Читач наслідує персонажі, їхні вчинки, установлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями, описаними в тексті твору. Наступним етапом осмислення тексту твору є сприймання, під час якого читач починає розуміти мотиви поведінки персонажів, їхній внутрішній світ. Завершальним етапом розуміння тексту художнього твору є осягнення авторського світогляду, входження у світ авторських цінностей. Читач починає дивитися на створений митцем художній світ з позицій самого письменника.

Під час шкільного уроку ті чи інші аналітичні вправи, які, як правило, відтворюють певною мірою процес сприйняття самого твору, готують підґрунтя для інтерпретації, забезпечують її можливість. І лише на заключному етапі вивчення твору завдання, які націлюють учнів на аналіз, набувають інтерпретаційного змісту.

На нашу думку, найбільш оригінальні інтерпретації виникають тоді, коли читач глибоко осмислив художній твір. Інтерпретація в найпростішому значенні – це тлумачення змісту твору, при цьому смисловий потенціал прочитаного невичерпний. Цікаво спостерігати, які запитання виникають в учнів на етапі першого читання твору, як вони відповідають на запитання вчителя на етапі аналізу і, насамкінець, як вони тлумачать основний зміст твору на завершальному інтерпретаційному етапі. Ми не помічали ідентичності у відповідях учнів, навпаки, чим досконаліше і детальніше учні заглиблювалися в підтекст твору і його окремі деталі, тим яскравішими і оригінальнішими були результати діяльності.

Якщо говорити про творчий рівень, то інтерпретаційну діяльність можна представити такими видами, як інтонування вірша (виразне читання, яке демонструє особисте ставлення читача до озвученого); усний виступ перед аудиторією за прочитаним твором (відгук, повідомлення, доповідь, зв'язне висловлювання щодо своєї позиції чи групи, якщо попередньо

²⁰ Есин А.Б. Интерпретация литературного произведения как теоретическая проблема. Проблемы интерпретации художественных произведений. Межвузовский сборник научных трудов. – М.: МГПИ, 1985. – 344 с.

застосовувалася групова робота); читання твору за ролями, під музику; усне малювання; інсценування твору; ілюстрування; створення буктрейлерів, інтелектуальних карт, асоціативних кущів тощо.

Семенов О. М.,

доктор педагогічних наук,

професор кафедри української мови і літератури

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Дятленко Т.І.

кандидат педагогічних наук, доцент

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 5 КЛАСІ У ВИМІРІ НОВИХ МОДЕЛЬНИХ ПРОГРАМ

Мова для мене — це справді одна з найбільших таємниць. Є мовби доповненням мого життя, якщо не самим життям, - писав В. Шевчук.

У посібнику запрошуємо в самобутній світ українського наголошування й милозвучності, шанованих орфографічних і пунктуаційних правил та комунікативного синтаксису. Нашу подорож супроводжують вірні, щирі, турботливі друзі Слово, Словосполучення, Речення, які сприяють формуванню мовного смаку і мовного чуття, особистісному розвитку, набуттю духовно-морального досвіду, важливого для становлення громадянина і громадянки України.

Різноманітні інтерактивні завдання, робота в парах, ігри увиразнюють національний колорит привітань, гречних та сердечних звертань, слів, лексичне значення та граматичні форми яких доцільно розрізняти за допомогою наголосу (наприклад: *ба`тків – батькі`в, бра`та – брати`, се`стри – сестри`, д`онька - дочк`а*), складання діалогу, речень із прямою мовою.

Рубрики «Запам'ятаймо!», «Скарби мови. Цікаво!», «Мовленнєвий практикум. Говори правильно!» спонукають уважніше ставитись до значення слів (наприклад: *освітлюється і висвітлюється; вирішити і розв'язати, давати дозвіл – давати змогу*), особливостей речення і тексту.

Корисні поради, лайфхаки посприяють тобі і твоїм друзям потренуватись у переносі слів з рядка в рядок, запам'ятати спрощення приголосних і важливість розділових знаків, визначати головні і другорядні члени речення, добирати однорідні члени, користуватись в онлайн-спілкуванні найбільш уживаними вставними словами і дотримуватись основ безпечної поведінки та норм етикету.

Динамічні ігри («Найкмітливіший», «Редактор» та ін.) стимулюють формування умінь самостійно працювати з текстовою інформацією: ставити уточнювальні запитання й осмислювати зміст прочитаного, формулювати тему й основну думку тексту, зіставляти зміст прочитаного тексту із власним досвідом, редагувати текст і створювати його самостійно.

Через матрицю рідної мови, що огортає нас теплом, ніжністю, ласкою, пізнаємо світ, і це родинномовне пізнання є безперевним (Любов Мацько).

Важливою складовою уроків є інтерактивний контент - покликання, QR-коди із піснями, іншими візуальними формами, що передбачають різні способи навчання учнів й увиразнюють вислів Володимира Сосюри: «і там, де звучить рідна мова, живе український народ».

Основу підручника для 5 класу складають _навчальні матеріали, апробовані в пілотних класах Шосткинської гімназії Шосткинської міської ради, що затверджені МОН України. Робочі зошити схвалені для використання в навчальному освітньому процесі, надруковані видавництвом «Астон» і представлені на сайті видавництва.

Авторський колектив представляють М.Білясник, учитель Шосткинська гімназія Шосткинської міської ради - один із закладів середньої освіти Сумської області, який за наказом МОН бере участь у пілотуванні навчальних матеріалів для 5 класу НУШ.

Авторів об'єднують спільні проєкти з інфомедійної грамотності, формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів засобами телеконференцій, академічної доброчесності, фахової практики студентів-філологів в умовах КОВІД у ресурсному центрі професійного розвитку учителя української мови і літератури кафедри української мови і літератури.

Концепція рукопису підручника побудована на засадах положень Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концептуальних засад реформування середньої освіти Нова українська школа (2016), Державного стандарту базової середньої освіти (2020), модельної навчальної програми «Українська мова. 5-6 класи» для закладів

загальної середньої освіти (автори якої – шановані в Україні вчені, методисти Ніна Борисівна Голуб та Олена Миколаївна Горошкіна); урахують результати дослідження PISA 2018 (Programme for International Student Assessment / Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів) щодо читацької компетентності.

Мета мовно-літературної освітньої галузі, як зазначено у Державному стандарті базової середньої освіти (2020), – розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних) для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень; мета деталізована в п.4; 7; 9 стандарту щодо ціннісних орієнтацій, ключових компетентностей.

У рукописі враховано і акцент модельної навчальної програми насамперед на зміні пріоритетів у формуванні змісту, структури й результатів і вивчення української мови як шкільного предмета не лише як засвоєння системи знань теорії мови, а як живого організму, носія мудрості порозуміння і формування вмінь і навичок як інструментальної основи компетентності й активного послуговування знаннями, а передусім особистісний розвиток учня, учениці, учнів, їх мислення, комунікацію, гармонійне спілкування, набуття ними духовно-морального досвіду, важливого для становлення громадянина і входження його в соціум; самовираження і самовдосконалення

Наскрізна ідея підручника: **НАВЧАЮСЬ – УДОСКОНАЛЮЮСЬ - НАБУВАЮ ДОСВІДУ**, що розгортається у темах «Українська мова через цілі базової освіти упродовж вивчення кожної тем.

Зокрема, у вступі зазначено у п.Знання **НАВЧАТИМУСЬ**: висловлювати власну думку щодо ролі державної мови в житті українців та суспільства; наводити аргументи і приклади; виокремлювати, розрізняти, уживати відповідно до лексичного значення: багатозначні слова, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, застарілі слова, неологізми, діалектні слова; стилістично забарвлені слова; виокремлювати, розрізняти: професійні слова від термінів; слова іншомовного походження й власне українські; сленг від просторічних слів, суржик від літературних слів.

У п. **Уміння УДОСКОНАЛЮВАТИМУСЬ, РОЗВИНУ** вказано на уміння розрізняти відому і нову, головну і важливу другорядну інформацію в тексті,

факти, судження; уміння виражати емоції і почуття засобами мови; сприймати й аналізувати текст, що містить нову інформацію; редагувати, складати тексти-описи, есе, уживаючи слова різних лексичних груп; користуватись різними видами словників; збагачувати власний активний словник новою лексикою; умотивовано використовувати фразеологізми для збагачення міжособистісної комунікації позитивними емоціями, створювати комфортну атмосферу спілкування; складати усну й письмову розповідь (власне висловлення, есе на етнокультурні теми, подяку, привітання, компліменти, похвалу) про рідних, близьких, учнівський колектив, спортивну команду, випадок із власного життя тощо, наповнюючи текст відповідними фразеологізмами.

У п. Ставлення НАБУДУ ДОСВІДУ означаємо таку інформацію: у спілкуванні і обміні інформацією засобами мови; пізнавати світ засобами мови; вести діалог, дотримуючись етикетних норм спілкування; активно користуватися новою лексикою; вести словничок незнайомих слів; раціонально розподіляти час; формулювати й аргументувати власну думку, зокрема стосовно живого й віртуального спілкування; дотримуватись мовних, етикетних норм в усному та писемному мовленні.

Основна ідея навчальної книги - сприяти особистісному розвитку учня/учениці, мовної/мовленнєвої особистості; мовному вихованню, вихованню в них мовного чуття, мовних смаків, мовної обізнаності і стійкості, виробленню позитивної мовної поведінки, а, отже, мовному вихованню успішних компетентних носіїв мови. На досягнення мети організовуємо роботу з художнім /фольклорним /медіатекстом, його переосмисленням та аналізом і роботу над текстом (з метою створення власного мовленнєвого твору).

Серед важливих навичок української молоді особливої актуальності набувають здатність до критичного мислення, а з огляду на безпекові виклики перед Україною та її незалежністю, здатність бути критичним до інформації в інфомедійному просторі, уміння відрізнити факти від суджень, виявляти маніпулятивний контент, фейки, володіти прийомами комунікативної взаємодії. Зазначене обумовлює суспільний запит на безпечне спілкування в інфомедійному просторі, уміння створювати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти різних видів і жанрів, а, отже, актуалізує проблему розвитку інфомедійної грамотності учнівської молоді.

Важливо навчити вихованців своєю Добро-дією, що реалізується під впливом морального мотиву, тобто безкорисливого бажання допомогти учневі у його становленні й зростанні.

Список викрисстаних джерел:

1. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>
2. Семеног О., Дятленко Т., Білясник М., Волницька В. Українська мова : посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Частина 1. Тернопіль : Астон.144 с.
3. Семеног О., Дятленко Т., Білясник М., Волницька В. Українська мова : посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Частина 2. Тернопіль : Астон.104 с.

Лисянська В. В.,
магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

АНАЛІТИЧНА РОБОТА З ТЕКСТОМ РОМАНУ В. ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»

Художній твір є цільною естетичною реальністю, адресованою інтелектуально-почуттєвим можливостям сприймаючого, розрахованою на «співпереживання» автора й читача. Осягти ідейно-художній зміст твору – це означає яскраво уявити й пережити зображені в ньому картини життя, пізнати людські характери, проїнятися настроями, вираженими письменником, сприйняти його точку зору на зображене і скласти свою власну.

У процесі проходження виробничої практики у Комунальній установі Сумська гімназія № 1 було розроблено алгоритм вивчення творчої спадщини сучасного українського письменника В. Лиса та його твору «Соло для Соломії».

Структурно-змістовий аналіз тексту

Для ознайомлення учнів з прозовим текстом пропонуємо таку схему:

Аналіз прозового твору

Пропонуємо аналітичну роботу з текстом роману В. Лиса «Соло для Соломії»

1. На етапі емоційного сприйняття тексту:

А) Ознайомлення учнів-старшокласників із сучасним літературним процесом.

Б) Ознайомлення із біографією та творчою спадщиною письменника (у нашому випадку із творчістю В. Лиса)

2. У процесі усвідомлення:

А) Використання наочності (портрет В. Лиса, відеоінтерв'ю з письменником);

3. Під час читання тексту:

А) Проблемно-пошукові запитання для старшокласників.

Б) Аналіз учителем проблемно-тематичного аспекту твору.

4. На етапі структурно-змістового аналізу тексту:

А) Пошук теми, ідеї, композиції.

Б) Звернення уваги учнів на художню мову твору, особливо на використання діалектів.

В) Визначення жанрової специфіки твору.

Застосування даного алгоритму визначає головною дійовою особою учня-читача. Головне завдання вчителя – допомогти старшокласникам осмислити художній твір.

5. На етапі постановки питань до твору:

А) Виокремлення проблемних питань:

- Чи відображає автор у творі автобіографічні моменти? Чому? Свою думку аргументуйте.
- Чому автор часто використовує діалектизми у своєму творі? Наведіть приклади.
- Як ставиться до головної героїні сам автор?

Б) Постановка культурологічних питань:

- Яке враження справив на вас прочитаний твір.
- Чи погоджуєтесь ви з думкою, що твір побудований за мотивами пісні? Свою думку доведіть.
- Чому автор назвав свій твір «Соло»?

Також на етапі первинного прочитання тексту вчитель може залучити елементи компаративного аналізу, адже художня структура твору В. Лиса виразно корелює з його жанровою приналежністю. Автор із перших сторінок непрямо зауважує, що твір претендує на масштабне змалювання життя жінки і надалі майстерно втілює це художнє завдання. Зауважимо, що українська література ХХ ст. знала подібний підхід до створення життєпису героїні. Роман У. Самчука «Марія» розповідає історію життя селянки, однак витоки його жанрової та композиційної специфіки слід шукати навіть не в реалістичній літературі ХІХ ст. з її настановою на ґрунтовність і панорамність модельованої картини світу, а в житіях святих. Прихований діалог із твором У. Самчука помітний у романі В. Лиса (любовний трикутник, що пов'язує Соломію з друзями дитинства, Петром і Павлом; звернення до образу Діви Марії; сюжетно акцентована неможливість народити дитину від нелюба і народження дітей від щирого кохання).

Грунтовна робота над текстом твору дозволить старшокласникам дійти висновку про те, що прикметною особливістю твору В. Лиса є динамічний портрет героїні. Щоб краще ознайомити учнів з головною героїнею, учитель-словесник може використати такі запитання:

- Якою змальовує письменник героїню у дитячі роки? Зачитайте цитату із твору.
- Чому дівчинка так прив'язалася до отця Андронія?
- Як змінилося життя загорян з приходом «советів»?
- Чому Соломія кинулася на допомогу Руфині, яку забрав німець?
- Що тривожить Соломіїну душу?
- Чи була щасливою Соломія з Вадимом?
- Які випробування випали на долю Соломії після розлуки з Вадимом?
- Яке враження справив Київ на Соломію?
- Як пережила Соломія нові випробування долі?

Для більш ґрунтовної перевірки знання тексту вчитель може запропонувати учням гру «ТАК» – «НІ». Словесник ставить учням запитання, на які учні можуть відповісти тільки «так» або «ні». Цей прийом використовується для зацікавленості учнів, створення ситуації-інтриги. Ця гра навчить школярів слухати один одного, складати розрізнені факти в єдину картину, систематизувати вже наявну інформацію. Пропонуємо такі питання:

- 1) Соломія народилася 15 вересня 1925 року від Різдва Христового? (так)
- 2) Чи називали Соломію «сестрою джмелів»? (так)
- 3) Соломія мала 4 братів? (ні)
- 4) Матір Соломії звали Марією? (ні)
- 5) Чи рятувала Соломію Руфину від німців? (так)
- 6) Друзів Соломії звали Петро й Василь? (ні)
- 7) У кінці твору Соломія стала щасливою? (так)

Усвідомлення учнями особливостей образів-персонажів є одним із головних завдань на уроках літератури. Проте прийти до цього можна різними шляхами. Найбільш легкий – це складання анкети головного героя. Тому можемо запропонувати учням скласти анкету головної героїні роману Соломії.

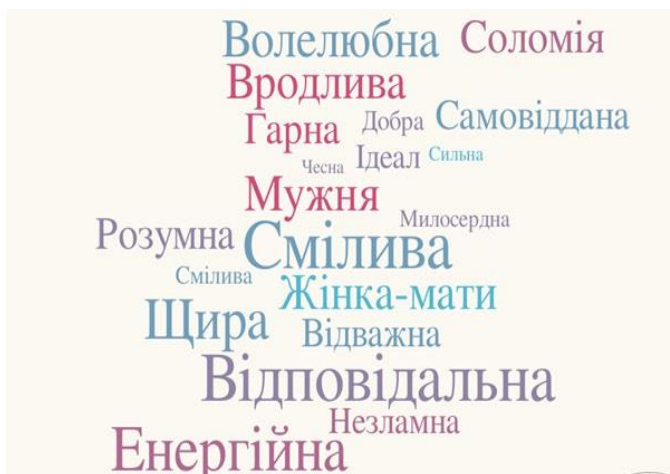
Анкета Соломії Троцюк

Прізвище, ім'я героїні	Троцюк Соломія Антонівна
Дата і місце народження	15 вересня 1925 року, село Загоряни на Волині.
Батьки	Антін Троцюк та Соломія Троцюк
Брати	Тарас і Василь
Перший духовний наставник	Отець Андроній
Захоплення	природа (джмелі, комашки «петрусі», голуби, поле, степ)
Друзі	Петро і Павло
Вчинки	порятунок Руфини від німця, брата Василя від Сибіру
Риси характеру	людяність, доброта, сміливість, повага
Чоловіки	Павло, Петро, Вадим, Григорій, Гордій

За допомогою анкети головної героїні учні складуть короткий опис життя Соломії і краще зможуть орієнтуватися у творі. Школярі мають усвідомити, що образ Соломії універсальний і не обмежений, адже вона є втіленням мрії про ідеал, але при цьому сильною та вольовою особистістю. Соломія не виходить за межі «жіночого» світу, але вона порушує багато правил, за якими живуть селяни. Єдиний справжній мотив, з точки зору Соломії, – поклик серця.

У процесі роботи над характеристикою образу Соломії вчитель-словесник може запропонувати старшокласникам створити «хмаринку слів». Хмара слів (хмара тегів, або зважений список) – це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою «хмар слів» можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. Використання яскравої графіки у вигляді хмар слів на уроці української літератури дозволить зробити акценти на ключових моментах із теми вивчення. Це допомагає переосмислити та систематизувати навчальний матеріал. До того ж, використання різних кольорів, шрифтів та форм хмар дозволить учням швидше опанувати новий матеріал завдяки активному залученню зорової пам'яті.

Під час аналізу вчителів обов'язково треба звернути увагу на часопросторову організацію в тексті. Час як фундаментальна категорія людського буття в художній структурі роману часто метафоризується, набуваючи антропоморфних ознак: *«Що таке час, час, який хочеться підігнати, змусити бігти, підстьобнути, перетворити у парубка, що поспішає до коханої, а він повзе, як старезна баба, котра задихано ледь переставляє ноги сільською вулицею, спираючись на костура, та раз-пораз ще й спиняється, аби перепочити – все те сповна відчула Соломія після того, як провела Павла»* [3, с. 147]; *«За ці п'ять років поволі, але неухильно лікував Соломію мудрий дядько-лікар – Час»* [3, с. 174]. Таке «олюднення» часу відповідає головній авторській інтенції – приватна історія героїні стає виявом історії загальнонаціональної, яскравим свідченням складних суспільних катаклізмів, що формують особистість, ставлять її перед вибором, даючи можливість відповісти на глобальне питання про своє призначення.

Під час вивчення життєтворчості В. Лиса вчителем може бути застосований метод художньої розповіді. Художня розповідь повинна мати свою композицію, сюжет, повинна бути насиченою, цікавою, спрямованою на почуттєвий світ учнів і розрахованою на появу моральних почуттів, на основі яких повинні формуватися читацькі компетентності сучасних учнів. Цікаві розповіді, літературні екскурсії, у ході яких повинна вимальовуватися особа письменника або певні життєві ситуації, які б пояснювали учням переумови виникнення літературного твору, сприятимуть глибокому розумінню персонажів роману.

Таким чином, на уроках сучасної української літератури учні повинні розвинути свої предметні та ключові компетентності, а саме: повинні вміти охарактеризувати історико-культурну ситуацію в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст.; знати ключових постатей сучасного літературного процесу; ілюструвати стильове розмаїття тем, порушених авторами; аналізувати визначені програмою твори; розуміти значення понять «елітарна» та «масова» літератури.

Список використаних джерел:

1. Вербич В. Роман-пісня Володимира Лиса: зцілення світлим боєм непроминальної любові. Українська літературна газета. 2014. №4. С. 4.
2. Лис В. «Мені цікаво розповідати історії». Альманах ЛітАкцент. Київ. Темпора. 2008. № 2. С. 465–466.
3. Лис В. Соло для Соломії. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 368 с.
4. Поліщук Я. Три жіночі долі. Літакцент. 2015. URL: <http://litakcent.com/2015/05/26/try-zhinochi-doli/> (12.07.2019)

Громова Н.В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української мови і літератури

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Ковтуненко О.О.,

магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство перебуває у надзвичайно динамічному світі, де досить прогресивно відбувається розвиток інформаційних та інфомедійних технологій. Із кожним роком медіа дедалі більше починає відігравати провідну роль у нашому житті, впливаючи на нашу поведінку, мислення, стереотипи, моральні цінності тощо. Тому, нині кожній особистості надзвичайно важливо навчитися критично мислити, фільтрувати інформацію, розрізняти фейки, чинити опір маніпуляціям, орієнтуватися у першоджерелах, правильно здійснювати міжособистісну комунікацію, створювати контент тощо. Неможливо сформувати медіаграмотність, не навчивши особистість швидкому та ефективному пошуку інформації, велика кількість якої розміщена у медіаресурсах Інтернету (порталах, блогах, сайтах, спільнотах, соціальних мережах тощо), її критичній оцінці та застосуванню для вирішення проблем. На даному етапі розвитку сучасного світу таке навчання є цілком можливим за допомогою нових медіазасобів та інформаційно-

комунікаційних технологій, що потребують певних умінь та навичок їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення медіаграмотності як головної компетентності особистості XXI ст. є актуальним питанням, яке потребує детального вивчення. Формування медіаграмотності викликає зацікавлення у багатьох науковців, методистів і педагогів України та зарубіжжя. Дослідженням проблеми медіаграмотності займалися В. Дубровський, Г. Онкович, В. Левківський, С. Денисюк, Л. Надьйонова, В. Іванов, Л. Кульчинська, О. Волошенюк та ін. Над питанням формування критичного мислення особистості працювали – А. Байрамова, О. Белкіна-Ковальчук, Д. Гейнер, К. Мередит та ін.; Л. Баженова, О. Волошенюк, К. Ворсноп, Г. Онкович та ін. досліджували аспекти медіаосвіти та формування медіаграмотності в цілому. Аналізуючи думки науковців, варто зазначити, що організація навчального процесу з метою формування фундаментальних навичок, необхідних особистості у XXI ст., є першочерговим завданням освітньої сфери. Підготовка молоді до життя в динамічному суспільстві з великою кількістю постійно зростаючої інформації є ключовою потребою. Через це формування компетентностей медіаграмотності було включено до змісту академічних стандартів та шкільних програм, крім того, помітна практика її регулярного оцінення у здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Медіаграмотність – це набір компетентностей, необхідних для активної й усвідомленої участі в житті медійного суспільства [1]. Медіаграмотність є складовою медіакультури, що стосується вміння користуватися інформаційно- комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідні повідомлення, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами.

«Медіаграмотність – це практичний навик, риса стилю життя. Медіаграмотна людина, якщо бачить сумнівну інформацію, намагається її перевірити. Це людина, яка не просто пливе за інформаційною течією, а критично сприймає цей потік» [4].

За свідченнями фахівців ЮНЕСКО, медіаосвіта є інструментом захисту від шкідливих ефектів і трендів медіа. Провідним напрямом реалізації медіаосвіти в Україні є навчання здобувачів освіти пошуку, класифікації, аналізу, використанню інформацію, отримуваної з широкого спектру ЗМІ. Орієнтування

в інформаційному потоці та захист від його шкідливого впливу неможливий без критичного мислення. Особистість, яка здатна мислити критично, приймає власні рішення, обґрунтовуючи їх раціональністю та логічністю. Актуальним вектором у продукуванні критичного мислення в освітньому процесі є формування медіакультури особистості. Ця складова освітнього процесу передбачає формування навичок адекватного сприйняття, критичного аналізу різного роду інформації, здатність до її переосмислення, вміння створювати власний медіапродукт.

Базовим компонентом медіаграмотності є вивчення процесів, пов'язаних із маніпуляцією. Сучасна особистість нині потребує знань, які сприятимуть виявленню інструментів маніпулювання, а також допоможуть протистояти йому. Дослідники Л. Лігачова, С. М. Черненко, В. Ф. Іванов [телебачення5, с. 136], у своєму моніторингу навели такі способи маніпулювання інформацією, які дають змогу маніпулювати масовою свідомістю. Серед способів маніпуляції інформацією виділяємо:

- спотворення інформації неповною, односторонньою подачею;
- фабрикування, видавання інспірованої інформації за реальну;
- редагування інформації з додаванням власних домислів та коментарів;
- інтерпретування інформації у вигідному для маніпулятора світлі;
- приховування інформації;
- вибіркове наведення фактів у залежності від позиції ЗМІ;
- супроводження матеріалу заголовком, який не відповідає змісту;
- публікація правдивої інформації за умов, коли вона втратила свою актуальність;
- подання неточної, «вирваної» із контексту цитати, що, як наслідок, змінює свій зміст.

В основі медіаграмотності полягає певна модель, яка спонукає реципієнта скрупульозно добирати матеріал, що потрапляє у поле його зору. Загалом, головне завдання медіаграмотності – скерувати особистість до розуміння, створення та критичної оцінки медіаконтенту. Для якомога кращого орієнтування індивіда у медіасвіті, дослідники рекомендують навчати медіаграмотності ще з раннього віку. Необхідно наголосити на тому, що дітей не варто захищати від медіа, а навпаки, готувати їх бути освіченими громадянами та учасниками медіапроцесу. «Громадянам важливо розуміти функції медіа та інших джерел інформації, критично оцінювати їх контент, а

також приймати обґрунтовані рішення – як користувачам, так і виробникам медіаконтенту та інформації» [3, с. 428].

Міжнародна організація ЮНЕСКО здійснила публікацію основних положень п'яти запропонованих нею правил щодо інфомедійної грамотності, які охоплюють всі види ЗМІ та інші джерела інформації – бібліотеки, архіви, музеї та інтернет, незалежно від технологій, які використовувалися:

- *Принцип 1.* Інформація, комунікація, бібліотеки, медіа, технології, інтернет мають використовуватися суспільством критично. Тобто абсолютно усі джерела необхідно сприймати критично і рівноцінно. Кожне із них здатне допомогти знайти особистості ту чи іншу інформацію.
- *Принцип 2.* Кожен громадянин є творцем інформації/знань. Із цього принципу можна констатувати, що кожен громадянин має повне право на користування і на творення того чи іншого контенту.
- *Принцип 3.* Інформація, знання та повідомлення не завжди є нейтральними, незалежними чи неупередженими. Інформація повинна бути прозорою і доступною для усього суспільства.
- *Принцип 4.* Кожен громадянин хоче отримувати і розуміти нову інформацію, знання і повідомлення та мати можливість на спілкування з іншими, навіть якщо він не висловлює це прагнення.
- *Принцип 5.* Медійна та інформаційна грамотність не набувається одномоментно. Це постійний та динамічний досвід і процес.

Відповідно до вище зазначених принципів формуються відповідні компетентності, інфомедійні знання, уміння та навички, які набуваються разом із досвідом. Науковці виділяють чотири групи компетентностей із медіаграмотності: розуміння медіа, використання медіа, комунікація за допомогою медіазасобів та вміння застосовувати медіа для досягнення поставленої мети [6, с. 10]

Тому, бути медіаграмотним означає: розуміти принципи відображення дійсності в медіа з тією метою, аби мати можливість висловлювати власні аргументовані думки та судження, робити вдалий пошук потрібної інформації, бути відкритим для пізнання сучасних інноваційних ЗМІ та оптимально використовувати необхідну інформацію. Варто зазначити, що в рамках сьогодення медіасуспільство потребує нових навичок комунікації, через що не менш важливим є вміння створення доступного та привабливого контенту, а також раціонального використання соціальних мереж.

Нині медіаграмотність посідає чи не найголовніше місце у житті особистості XXI століття і дає змогу користуватися всіма можливостями інформаційного простору, слідкувати за новинами телебачення, радіо, у мережі Інтернет тощо, сприяє розвитку навичок критичного мислення та формує соціальну відповідальність в опануванні нових технологій. Упровадження медіаосвіти та практичних курсів із медіаграмотності на обов'язковому загальноукраїнському рівні у ЗССО та ЗВО є успішною перспективою та чудовою можливістю наблизити навчання до реального життя, яке перенасичене фейками, маніпуляціями та інформаційною пропагандою.

Список використаних джерел:

1. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей. *MediaSapiens* : вебсайт. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18961/2017-05-24-butu-mediagramotnym-desyat-neobkhidnykh-kompetentnostey/>
2. Критичне мислення в епоху токсичного контенту: збірник. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. 494 с.
3. Петрик Л. Медіаграмотність як навичка XXI ст. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 27. С. 100-104.
4. Плахта Д. Медіаосвітня вакцинація: українські реалії. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/mediaosvitnya-vakcynaciya> (дата звернення: 08.12.2021).
5. Телебачення спецоперацій. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних програмах українського телебачення: моніторинг, методи визначення та засоби протидії. Рекомендації щодо принципів відкритої редакційної політики телеканалів / Н. Л. Лігачова, С. М. Черненко, В. Ф. Іванов. Київ : Телекритика, Інтерньюз-Україна, 2003. 266 с.
6. Шворак К. В., Карпик І. В. Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ. *Young Scientist*. 2018. №12.1 (64.1). С. 9-12.

*Семенов О.М., Ячменник М. М.,
лабораторія з інфомедійної грамотності
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка*

ІНФО-МЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ

Невід'ємним складником інформаційно-комунікаційної компетентності є медіаграмотність – уміння читати і критично осмислювати медіатексти, створювати медійні тексти тощо. Аналіз шкільних програм показав (Програма, 2017; Мацько, 2011), що освітній процес вимагає грамотних користувачів медіа у системі учитель-учень, які споживають критично осмислену медіаінформацію, творчо використовують на уроках, у гуртковій роботі власні медійні тексти/продукти/проєкти. Зокрема, до навчальних програм середньої та старшої школи з української мови уведено такий вид письмових робіт, як есе (інформаційне, критичне, еседослідження), що спрямовано на розвиток критичного мислення, лінгвокреативності, формування умінь користуватися засобами медіаосвіти. Так, у п'ятому класі учні повинні вміти скласти замітку в газету інформаційного характеру, у шостому – про вчинки людини, семикласники – замітку дискусійного характеру. Дев'ятикласники – статтю до газети на моральноетичну тему. Як показує аналіз, в Україні активно функціонують організації, установи, які опікуються упровадженням ідей медіаосвіти в освітній процес. Зокрема, мета проєкту «Вивчай і розрізняй», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у партнерстві з Академією української преси за підтримки посольств США та Великої Британії, полягає у розробці навчальних програм для інтеграції інфомедійної грамотності в суспільно-гуманітарний цикл шкільних дисциплін: підготовці методичних матеріалів, проведення освітніх тренінгів, конференцій з медіапедагогіки, медіаграмотності, медіабезпеки, учасниками яких є група викладачів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

З 21 січня 2020 року Кабінет Міністрів реалізує Національну програму цифрової грамотності. Під час презентації результатів першого соціологічного дослідження цифрової грамотності українців міністр цифрової трансформації Михайло Федоров наголосив, що 53,5% українців знаходяться нижче позначки середній рівень у питаннях цифрової грамотності. Не володіють

цифровими навичками 15,1% українців, а володіють низьким рівнем цифрових навичок 37,9% громадян. 34% українців у віці 18-70 років за останній рік ставали об'єктом хоча б одного з видів шахрайства в Інтернеті, а серед молоді у віці 10-17 років — 49,5%.

У програмі уряду зазначена амбітна мета — навчити мінімум 6 мільйонів українців цифровій грамотності за 3 роки, тому курси з цифровізації є кроком до подолання цифрової нерівності в Україні та формуванням навичок із медіаграмотності. Основу дослідження становлять праці – медіадослідників та медіапедагогів (Волошенюк, Іванов, Тараненко, 2012); присвячені різним аспектам мовної, літературної, методичної підготовки вчителів української мови і літератури (Семенов, 2005); інтеграції проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» і курсу «Сучасна риторика» (Герман, 2020).

Мета наукової розвідки зумовила вибір взаємопов'язаних методів, зокрема – теоретичні: теоретичний аналіз наукової літератури та нормативних документів, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація отриманих даних; емпіричні: педагогічне спостереження, аналіз досвіду роботи тощо.

У межах нашого дослідження підготовку майбутнього вчителя української мови і літератури розглядаємо як цілісний педагогічний процес у взаємозв'язку навчальної, наукової, дослідної, практичної складових, що спрямований на формування готовності здійснювати навчання мовно-літературних предметів, реалізовувати гурткову роботу в закладах загальної середньої освіти з урахуванням сучасних потреб учнів грамотно проєктувати траєкторію власного медіапростору: критичне споживання медіаінформації, здійснення комунікації у соціальних мережах, формування імунітету до кібератак (булінг, тролінг, мова ворожнечі); створення якісних медіапродуктів, та реалізацію стратегічних завдань реформування загальної середньої освіти.

Аналіз документів Міжнародної організації ЮНЕСКО засвідчує появу нового поняття – медіа- та інформаційна грамотність, що описує компетентності, необхідні для виживання і успішного розв'язання життєвих завдань індивідом, спільнотами, суспільствами і людством у цілому в інформаційну епоху [Семенов, 2020].

На основі дослідно-експериментальної роботи, яка здійснюється на базі Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, визначили декілька шляхів інтеграції інфо-медійної грамотності в освітній процес: у зміст освітніх компонентів професійної підготовки майбутніх учителів

української мови і літератури, уведення окремого інтегрованого курсу, організацію позанавчальної (науково-дослідницької, виховної) діяльності здобувачів вищої освіти. Важливі умови для інтеграції як об'єднання в ціле, доповнення, єдність будь-яких елементів – зменшення кількості навчальних годин на вивчення курсу, створення умов для співтворчості студента і викладача в реалізації тактики індивідуального пізнання; стимулювання колективних форм навчання, розвиток цілісного уявлення про об'єкт, який вивчається. Одним із головних підходів до вдосконалення змісту освіти на інтеграційній основі вважаємо узгоджене використання наскрізних ідей, які проходять через усі навчальні цикли підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (Ячменик, 2015).

У межах наукової розвідки більш детально розглянемо інтеграцію проєкту IREX «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність» у зміст гурткової науково-дослідницької роботи для поширення інформації про інфо-медійну грамотність, формування автоматичних навичок медіаграмотності та позитивної мотивації до цінностей майбутньої професії, створення комунікативно ціннісних знань, розширення професійної сфери майбутньої діяльності та зони саморозвитку.

Мета науково-дослідної лабораторії інфомедійної грамотності – здійснення наукових досліджень та виконання прикладних розробок з актуальних проблем формування інфомедійної грамотності здобувачів освіти у системі: заклад загальної середньої освіти – бакалаврат – магістратура – аспірантура – неперервна освіта.

Основні завдання науково-дослідної лабораторії інфомедійної грамотності:

- проведення наукових досліджень з актуальних проблем дослідження медіатексту та медіатекстових категорій інфомедійної грамотності; теоретичних та експериментальних досліджень із проблем формування інфомедійної грамотності здобувачів освіти;

- розробка та реалізація освітньо-дослідницьких проєктів у межах грантової програми «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність» IREX (Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів), що виконується за підтримки посольств Великої Британії та США у партнерстві з Міністерством освіти та науки України та Академії Української Преси, у співпраці з науково-дослідними установами НАПН України, НАН України та науково-дослідними організаціями закладів освіти;

- розробка навчальних програм із інфомедійної грамотності, створення посібників, науково-освітніх проєктів із інфомедійним компонентом для здобувачів освіти;
- проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, майстер-класів, тренінгів, вебінарів;
- організація та проведення культурно-освітніх/просвітницьких заходів (конкурси, олімпіади, фестивалі та ін.);
- залучення обдарованих учнів до науково-дослідницької діяльності;
- стимулювання студентів до позааудиторної роботи, вдосконалення вмінь та навичок, розвиток soft skill загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей (відповідно до освітньо-професійних програм Середня освіта).

Напрями та зміст роботи науково-дослідної лабораторії інфомедійної грамотності

- вивчення особливостей становлення та розвитку регіональної медіаосвіти в контексті національного інфомедійного простору України;
- розробка навчальних програм із інфомедійної грамотності, створення посібників, науково-освітніх проєктів із інфомедійним компонентом для здобувачів освіти; підготовка монографій, статей, видання наукових збірників;
- консультативно-просвітницька робота з інфомедійної грамотності здобувачів освіти;
- проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, майстер-класів, лекцій, бесід, виставок, творчих зустрічей, вечорів, медійних конкурсів, вебінарів за визначеної спрямованості;
- залучення студентів і учнів до проблемно-пошукової дослідницької роботи із метою формування основ критичного мислення, соціальної толерантності, інфомедійної/их грамотності/умінь, набуття навичок створення медіаосвітніх продуктів.

Зміст роботи лабораторії передбачає відстеження закономірностей імплементації інфомедійної грамотності у зміст підготовки майбутніх фахівців з метою професійної діяльності у новій українській школі, професійного розвитку та самоосвіти.

Пропонується залучення студентів до аналізу посібників із медіаграмотності, медіаосвітніх сайтів, проєктів Академії Української Преси. Під час занять передбачаємо виконання завдань з елементами інфомедійної грамотності за ключовими словами – термінологія медіа, мова ворожнечі, комунікація у медійному просторі, медіакультура вчителя, еколінгвістична поведінка особистості, медійний текст, дезінформація, пропаганда, «фабрика ботів» та ін.

Практикуємо онлайн та офлайн-форми проведення предметних тижнів факультету з медіаграмотності, День безпечного Інтернету на матеріалах проєкту «Вивчай і розрізняй»), що спрямовуємо на формування відповідних інфо-медійних умінь (формування критичного мислення, соціальної толерантності, імунітету до кібер-атак, дотримання принципів академічної доброчесності та ін.).

На заняття запрошуємо представників стейкхолдерів-практиків: психологів – уводимо теми і питання про кліпове мислення, передозування інформацією, «медійне отруєння», з медіапедагогами опановуємо знання про медіадидактику, навчальний та виховний потенціал засобів медіаосвіти, моделюємо плани- конспекти уроків, гуртків, виховних заходів із медійним компонентом, формуємо медіатеки до уроків та гурткової роботи. Разом із журналістами формуємо інформаційні, аналітико-інтерпретаційні, текстово-жанрові, мовнокомунікативні, проєктні уміння через виконання завдань дослідницького характеру з медійним текстом різних видів та жанрів (газетного, журнального, інтернет (сайти, блоги, форуми, інтернет-видання та ін.): підготувати критичне есе, проєкти з медійної комунікації та нетикету.

Читацьку компетентність, мовний смак, культуру споживання/створення якісних медійних текстів/продуктів формуємо під час зустрічей з регіональними поетами/письменниками. Одним із науково-дослідницьких завдань, з метою формування інформаційних, аналітико-інтерпретаційних, текстово-жанрових, мовнокомунікативних, проєктувальних умінь, є створення імітаційно- моделюючих, дидактичних ігор, проведення соціальних проєктів у інтернет-мережі «Використання QR-коду в соціальних освітніх проєктах із учнями», «Блог як медіаосвітня діяльність вчителя», «Онлайн-інструменти для ефективного уроку з української мови і літератури в умовах дистанційного навчання» та ін. Набуті вміння студенти реалізують у роботах на конкурсах, у виступах на конференціях, публікаціях тез у збірниках за результатами конференцій. Пропонуємо проаналізувати сайти медіаосвітніх сайтів, установ,

організацій, блоги відомих учителів української мови і літератури із подальшою розробкою власного блогу/сайту, який апробуємо під час педагогічної практики.

Продовженням системної медіаосвітньої роботи є функціонування Школи інфо-медійної грамотності, здобувачам вищої освіти пропонуємо завдання на створення власних медіатекстів/медіапродуктів для розвитку творчих умінь та збагачення мовно-інформаційного фонду національної культури зразками якісних медіатекстів із метою інтеграції у європейський культурний медіапростір. Мета діяльності Школи інфо-медійної грамотності навчити майбутнього вчителя української мови і літератури навичкам критичного та аналітичного мислення, доведення до автоматизму методів і прийомів психологічного захисту від небезпечних медіаповідомлень, толерантної комунікації та безпечної поведінки особистості в медійному просторі, яка володіє організацією власного медіапростору; має мотивацію щодо формування власної інфо-медійної грамотності; добирає медіаресурси для реалізації медіапроектів; розрізняє мовумедійних текстів.

Ефективними засобами навчання для інтеграції проекту «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність» та опанування навичками інфо-медійної грамотності є імплементація ігрових онлайн-ресурсів від Академії Української Преси та IREX за підтримки DW Akademie, оприлюднення новинного дайджесту з медіаграмотності та створення кабінету медіаграмотності з методичними матеріалами проекту: ролети, банери, інтегровані завдання, вправи, тренінгові роздатки. Самостійну роботу студентів спрямовуємо на відтворення засвоєних знань у практичній діяльності через створення медіапродукту.

Перспективу подальших досліджень за результатами участі в проекті IREX «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність» убачаємо в розробці сертифікованої програми вибіркової навчальної дисципліни із основ критичного мислення та формування інфо-медійної грамотності за ОР Магістр.

Список використаних джерел:

1. Герман В.В. Інтеграція проекту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» і курсу «Сучасна риторика». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 2 (96).
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) від 21 квітня 2016 р. № 1-2/7-110 Відновлено з:
http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_red_aktsiya/

3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. Іванов В.Ф., Волошенюк О.В.; наук. ред. Різун В.В. Київ, Центр вільної преси, 2012.
4. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти: теорія і практика: монографія / Семенов О.М., Ячменик М.М. Суми, Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2019.
5. Мотивація і мотиви: підручник / Ільїн Є. П. Пітер, 2011.
6. Семенов, О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ. 2005.
7. Українська мова 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2017. Відновлено з: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
8. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / Укладачі Мацько Л.І., Семенов О.М. Київ, Грамота. 2011.
9. Ячменик М.М. Інтегрований спецкурс із медіакультури в підготовці майбутнього вчителя-словесника: досвід Сумського педагогічного університету. Естетика і етика педагогічної дії. 2015. № 12.

Воронова А. А.,
магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНИХ УМІНЬ УЧНІВ 10 КЛАСУ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У межах параграфу окреслено, що вправа – це спеціальне завдання, що виконується для набуття певних навичок або закріплення наявних знань [47].

Більшість вправ та додаткових навчальних джерел в підручниках з української мови, які ми проаналізували, спрямовані на практичне виконання, а також на формування інфомедійних умінь учнів, що досить добре розвиває мовленнєву діяльність і знання з медіаграмотності.

Методи навчання є основою уроку на його різних етапах, які треба вдосконалювати та покращувати через постійні науково-технічні перевороти та зміни і прискорений розвиток освіти й культури.

Метод навчання має певні методичні задачі: взаємоперевірка, експериментування з текстом, аналіз тексту, компаративістика та інше.

Способи подання матеріалу також досить диференційовані на певні види взаємодії, наприклад: учитель усно подає матеріал – учні сприймають на слух; між учнями та вчителем йде обговорення певної теми, тема засвоюється, роблять певні висновки; спостереження за допомогою колективного обговорення матеріалу; самостійна робота учнів над матеріалом, а саме над текстами у книгах й посібниках, але під певним керівництвом учителя; самостійна практична робота з вправами та завданнями.

На основі аналізу програми з української мови для 10 класу, підручників з української мови для 10 класу, нами було розроблено вправи, що сприяють формуванню інфомедійних умінь в учнів 10 класів на уроках української мови.

Вправа 1. Підготуйте виступ на тему «Українські герої нашого часу», намагаючись відрізнити фейкові факти про визначних особистостей від правдивих. Час виступу – 2-3 хвилини. Будьте готові до обговорення теми та дотримуйтеся культури мовлення.

Вправа 2. Напишіть есе на тему «Моє ставлення до ЗМІ», використовуючи останні новини в мережі та телебаченні.

Вправа 3. Об'єднайтеся в групи, створіть проєкти на тему «Фактчекінг – запорука чистоти думок», дбаючи про свою медійну безпеку.

Вправа 4. Оберіть в Інтернеті декілька інтерв'ю, які з'явилися на цьому тижні, проаналізуйте їх та порівняйте між собою на наявність лексичних помилок. Відредагуйте самостійно обране одне інтерв'ю.

Вправа 5. Порівняйте поданих два медіатексти та визначте, який з них фейк, а який з них правдивий.

Вправа 6. Замініть назву медіатексту так, щоб медіатекст виявився фейком.

Вправа 7. Ознайомтесь з медіатекстом і використайте замість фейкової новини справжню, здійснивши пошукову діяльність в Інтернеті.

Вправа 8. Ознайомтесь з останнім випуском ТСН та виділіть для вас найцікавіші новини, напишіть на їх тематику есе.

Вправа 9. Використайте ваші улюблені фразеологізми замість деяких реплік ведучої новин ТСН.

Вправа 10. Зробіть акцент на кількості фейку на вашій стрічці новин у Фейсбуку.

Вправа 11. Наголосіть на правильності вживання епітетів у медіатексті.

Вправа 12. Знайдіть в Інтернеті медіатексти за такими критеріями:

- фейк
- пропаганда
- правдива інформація

Вправа 13. Об'єднайте дані фрагменти медіатексту за змістом та перетворіть їх у оригінальну статтю.

Вправа 14. Знайдіть в Інтернеті подібні фейки, спираючись на вид фейку.

Вправа 15. До якої категорії фейку належить даний медіатекст?

Вправа 16. Сформулюйте власні правила медійної безпеки.

Вправа 17. Зробіть висновок з почутих виступів ваших однокласників, дискутуючи.

Вправа 18. Доведіть, що фейк відрізняється від пропаганди, використовуючи наведені граматичні конструкції: небезпечно впливає, несе поширення, викликає недовіру.

Вправа 19. Продовжте перелік типів фейку: фотофейк, ...

Вправа 20. Перебудуйте фейк у правдиву інформацію.

Вправа 21. Напишіть стислий виклад вашого проєкту на тему: «Типологія фейку».

Вправа 22. Скоротіть висловлювання вашого сусіда по партії, яке було підготовлено для проєкту на тему: «Робота ЗМІ 10 років тому і сьогодні».

Вправа 23. Поширте тезу, яку ви використали в вашому есе на тему «Інфомедійна грамотність – запорука безпеки».

Вправа 24. Доповніть пояснення вашого однокласника стосовно теми: «Новини у 2021 році».

Вправа 25. Підготуйте проєкт на тему: «Факт та його ознаки», дотримуючись лексичних норм. Виділіть їх та поясніть.

Вправа 26. Створіть дискусію на тему: «Фейк у Фейсбуці».

Вправа 27. Напишіть есе на тему «Маніпуляція фактами», дотримуючись орфоепічних норм. Виділіть їх та поясніть.

Вправа 28. Проаналізуйте даний дезінформаційний медіатекст та виділіть дезінформацію.

Вправа 29. Підготуйте проєкт на тему «Цензура і лексична норма».

Вправа 30. Визначте приховану рекламу у вашому улюбленому серіалі та виділіть лексичні помилки в ній.

Вправа 31. Підготуйте дискусію на тему «Пропаганда чужих мов на території України».

Вправа 32. Напишіть есе на тему «Упередження в ЗМІ», дотримуючись орфоепічних норм.

Вправа 33. Напишіть власну новину та придумайте до неї клікбейт.

Вправа 34. Поясніть важливість орфографічних норм у медіапросторі, дискутуючи з вашими однокласниками.

Вправа 35. Підготуйте проект, поділившись на групи, на тему «Морфологічна норма у сучасному ЗМІ».

На нашу думку, вправи дають можливість десятикласникам компетентно володіти уміннями критичного мислення, візуалізації, проявляти соціальну толерантність та досить змістовно аналізувати і коментувати різноманітні медіатексти, що є складовими інфомедійних умінь.

Список використаних джерел:

1. Семенов О. Медіакультура вчителя-словесника: теорія і практика формування у вищій школі // Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. с. 167-173

Надутенко М.,

*кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу
лінгвістики Українського мовно-
інформаційного фонду НАН України*

Семенов О. М.,

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ВІРТУАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ «МУЛЬТИМЕДІЙНИЙ СЛОВНИК З ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ»: ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТА ВИКОРИСТАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Компетентність інфомедійної грамотності на початку XXI століття, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020) [], ,

визначено невід'ємною складовою компетентності учня щодо вільного володіння державною мовою. Ідеться про уміння, зокрема, здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо; уміння тлумачити текст інтерв'ю, репортажу з урахуванням його специфіки, працювати з фактами й аргументами, аналізувати фото, постери, інфографіку, аргументовано пояснювати власне бачення сприйнятої інформації, створювати медіатексти різних жанрів з дотриманням таких комунікативних якостей мовлення, як точність, логічність, коректність. Медіаграмотний учень-споживач і вчитель, котрий уміло здійснює відбір безпечної та критично осмисленої й особистісно значущої медіаінформації, творчо використовує на уроках друковані (газети, журнали), електронні (радіо, телебачення, мережа та ін.), - одне із важливих завдань сучасної школи.

Потреба більш детально вивчити і використовувати терміносистему інфомедійної грамотності в освітньому процесі зумовлює створити комп'ютерну багатомовну інструментальну систему галузевої термінографії, яку фахівці окреслюють як спеціальну реалізацію так званої віртуальної лексикографічної лабораторії. Основним продуктом роботи має стати термінологічний мультимедійний словник з інфомедійної грамотності.

Віртуальна лабораторія «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності» є новим інструментом, що увиразнює міждисциплінарний підхід: взаємозв'язок інфомедійних термінів предметних галузей (українська мова та література, біологія, хімія, математика, географія та ін.). Створення **Віртуальної лабораторії** відповідає угоді про наукову (науково-методичну) співпрацю з проблем формування культуромовної особистості майбутнього фахівця-дослідника, учителя, філолога, педагога-українознавця, яка підписана між Сумським ДПУ імені А.С.Макаренка та Загальноукраїнським центром словникарства Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, які ініціювали спільний проєкт «Словникова культура дослідника», спрямований на формування, зокрема, термінологічної, лексикографічної культури дослідника засобами електронних словників.

Віртуальна лабораторія "Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності" може бути доцільно використана як тренажер для журналістів (створення контенту термінів) та перекладачів з можливістю внесення

"Коментувань" та "Редакторських правок" віддалено та у режимі реального часу, для вчителів і викладачів - формулювання та візуалізації тлумачень інфомедійних термінів.

<https://www.youtube.com/watch?v=RSrzqCgNpOI&feature=youtu.be&fbclid=IwAR0LSXwvGcVklReMVTQz5xUd4F-vdKpHENk38KrbGXA8LuA-mxH0b-d4LU>

Віртуальна лабораторія «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності» розроблена у рамках грантової програми **«МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус»** проекту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Створення такого програмного продукту є інновативним у галузі медіаосвіти та сприяє вирішенню низки актуальних питань.

Пропонований словник є першою спробою систематизувати термінологію медіалінгвістики з використанням «Віртуальної лабораторії «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності», враховує специфіку мовознавчого підходу до аналізу текстів у ЗМІ, особливості сучасних медійних текстів, методологію IREX, що орієнтована на формування компетентностей інфомедійної грамотності користувачів. Віртуальна лабораторія «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності» створює середовище, орієнтоване на забезпечення професійної взаємодії фахівців у галузі медіа у віддаленому режимі.

<https://rctpd.sspu.edu.ua/media-vchytelskyi-kampus/komandnaproduktsiia/slovnnyk.html>

Мета укладання словника:

- створити словник нового типу з опорою на сучасні лінгвістичні технології і теорії;
- надати відомості про терміни і поняття на позначення інфомедійної грамотності;
- створити інструментарій для практичного застосування в освітньому процесі;
- створити інноваційний інформаційно-довідковий ресурс, що містить інформацію про елементи онтології предметної галузі «медіа» – класи термінів, їхні дефініції та мультимедіа, який є відкритою системою, може оновлюватися в режимі реального часу та наповнюватися новими функціями.

Завдання укладання словника:

- створення експериментальної віртуальної лабораторії, яка застосовує сучасні лінгвістичні технології;
- надання основних відомості про ключові терміни та поняття інфомедійної грамотності широкому колу користувачів;
- створення інноваційного довідкового ресурсу як динамічного методу віддаленої взаємодії фахівців різних галузей;
- використання словника у якості практичного тренажера для студентів та учнів.

Цільова аудиторія словника: здобувачі освіти, фахівці у галузі медійної комунікації, журналісти, студенти, учителі, викладачі, широке коло користувачів, які професійно цікавляться медіасферою. Медіалінгвістичний словник формулює базові поняття філологічного напрямку знання, комплексно представляє інструментарій, методологію, методи та важливу для медіалінгвістики аспектологію наукових підходів.

Словник побудований за класичним алфавітним принципом. Терміни й наукові поняття представляють основну проблематику медіалінгвістики, її методи, типи й види аналізованих текстів та структурно-функціональних мовних одиниць цих текстів. Словникові статті включають дотичні до власне лінгвістичних поняття, без яких неможливо проаналізувати специфіку мови у ЗМІ, що є синкретичною сферою сучасної гуманітаристики (передусім, журналістські, деякі політологічні та ін.).

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти (2020) Відновлено з: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

Мамчур Є. А.,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри іноземних мови,
Уманський державний педагогічний
університеті імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТЬОГО УЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У зв'язку з новими соціальними й науково-технічними реаліями основною тенденцією стає утвердження пріоритету загальнолюдського та гуманістичного начал у контексті різних культур, а утвердження системи освіти України на засадах гуманізму та духовності зумовлює необхідність змін у підготовці сучасного вчителя. Нині в умовах модернізації системи вищої освіти проблема формування у майбутніх педагогів професійно-ціннісних орієнтацій набуває особливої актуальності.

Поняття «цінності» і «ціннісні орієнтації» різняться як загальне (суспільне) й індивідуальне (особистісне). Цінність – об'єктивна, а ціннісна орієнтація – суб'єктивна. Перехід цінностей у ціннісні орієнтації є свідченням об'єктивації особистості.

Цінність – це те, що є для особистості значущим, те, чим вона дорожить і керується у своїй життєдіяльності. На думку В. Сластьоніна, цінності – «це специфічні утворення у структурі індивідуальної свідомості, що є ідеальними зразками та орієнтирами діяльності особистості й суспільства. Окрема особа чи суспільство є носіями цінностей, і саме ці цінності стають мотиваторами дій і вчинків людини» [2, с. 100]. До цінностей належать тільки ті явища, предмети та їх властивості, ідеї і спонукання, які носять соціально-ціннісний характер. Цінності як специфічні утворення у структурі індивідуальної свідомості є ідеальними зразками та орієнтирами діяльності особистості й суспільства.

Ціннісні орієнтації забезпечують системність і цілісність особистості, визначають структуру її свідомості, внутрішню та зовнішню тактику й стратегію діяльності. В. Ядов наголошує, що ціннісні орієнтації – це «... орієнтація людини на мету життєдіяльності і засоби її досягнення [3]». Ціннісні орієнтації є важливим складником внутрішньої аксіологічної структури особистості, системою, що формується в процесі життєдіяльності. Деінтеріоризовані цінності суб'єкта, виражені у формі ціннісних орієнтацій, екстеріоризуються і

знаходять своє вираження в ціннісному ставленні особистості до навколишньої дійсності. Вияв такого ставлення, на думку М. Кагана, Н. Ратанової, Н. Щуркової та ін., є виявом специфічної функції ціннісних орієнтацій. На наш погляд, ціннісні орієнтації – це спрямованість і зміст активності суб'єкта на діяльність, шлях та засіб вироблення певних цінностей, основним виявом яких є ідеали, потреби, інтереси, переконання.

Професійно-ціннісні орієнтації – це системна цілісна основа цілеспрямованого інтенсивного розвитку особистості, фахового професіоналізму. М. Боришевський одним із найбільш важливих виявів моральності людини вважає ставлення до праці, усвідомлення працелюбства як моральної цінності. Усвідомлення творчої улюбленої праці за покликанням як однієї з важливих моральних цінностей допомагає людині реалізувати себе, збагнути свої можливості, відчуті потрібність людям. Праця, мотиви якої не пов'язані з усвідомленням її суспільної значущості, спонукає волю до холодного розрахунку [1, с. 239]. Професійно-ціннісні орієнтації педагога – це система професійної спрямованості й ставлення вчителя до педагогічної діяльності та її різних сторін вияву, що відображає теоретичну, методичну, цифрову, креативну сторону, основу і сутність професійної діяльності вчителя. Професійно-ціннісні орієнтації майбутніх педагогів, зокрема й учителя іноземної мови, формуються на базі системи цінностей, що включають загальнолюдські та національні цінності, цінності педагогічної діяльності.

Студентський вік є періодом інтенсивного становлення і формування професійно-ціннісних орієнтацій, які мають велике значення для розвитку особистості майбутнього вчителя іноземної мови, оскільки засвоєний життєвий досвід, що пройшов крізь призму її внутрішнього світу, оцінюється, критично опрацьовується нею і стає переконанням, умовою самореалізації у майбутній педагогічній діяльності.

Сутність і природа професійно-ціннісних орієнтацій у сучасному науковому просторі розглядається у двох основних аспектах:

- система складників спрямованості особистості (мотиви, потреби, інтереси, здібності, можливості);
- вияв цілеспрямованої професійно-ціннісної орієнтації навчальної діяльності, яка своєю чергою зумовлена і визначена системою професійно-ціннісних орієнтацій в галузі педагогіки, власне особистісними перевагами майбутнього професіонала.

Професійно-ціннісні орієнтації, які необхідно сформувати у майбутніх учителів іноземної мови такі:

- орієнтації-цілі, пов'язані з цілеспрямованою професійною мотиваційною, когнітивною і діяльнісною сферою особистості;
- орієнтації-компетентності, що визначають теоретичний і практичний компоненти діяльності;
- орієнтації-якості, що включають особистісну емоційну сферу.

Дисципліни соціально-гуманітарного циклу мають значний потенціал у формуванні професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови, забезпечують виховання ціннісного ставлення студентів до професії вчителя, майбутньої педагогічної діяльності; становлення мотиваційно-цільової акмекоцепції «Я-вчитель» та розвиток професійної компетентності через сприйняття, усвідомлення та осмислення загальнолюдських цінностей.

Список використаних джерел:

1. Боришевський М. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості. *Цінності освіти і виховання*. Київ, 1997. С. 21–25.
2. Слостенін В., Чижаківа Г. Введение в педагогическую аксиологию. Москва : Академия, 2003. 192 с.
3. Ядов В. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности : диспозиционная концепция. Москва: ЦСПиМ, 2013. 375 с.

Панченко Р.,

*магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ М'ЯКИХ НАВИЧОК ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДЕСЯТИКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ЕЛЕКТРОННИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Серед важливих навичок української молоді особливої актуальності набувають здатність до критичного мислення, а з огляду на безпекові виклики перед Україною та її незалежністю, - здатність бути критичним до інформації в інфомедійному просторі, уміння відрізнати факти від суджень, виявляти

маніпулятивний контент, фейки, володіти прийомами комунікативної взаємодії. Зазначене обумовлює суспільний запит на безпечне спілкування в інфомедійному просторі, уміння створювати, розповсюджувати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти різних видів і жанрів, а, отже, актуалізує проблему розвитку інфомедійної грамотності учнівської та студентської молоді.

Особливого значення в цьому контексті набувають уроки української мови, мета яких – сприяти розвитку у старшокласників-дослідників творчих здібностей, критичного мислення, пам'яті і уваги, мовного чуття і мовного смаку, естетичного інтересу, усвідомленої позитивної мовної поведінки.

Важливою рисою дослідницького навчання у старшій школі є формування потреби, здібностей, умінь виконувати пізнавальні, комунікативні, проблемно-пошукові завдання, користуючись різноманітними словниками: знаходити необхідну інформацію, аналізувати, зіставляти, коментувати, оцінювати щодо нормативності вживання, відповідності сфері й ситуації спілкування. У словнику як у дзеркалі національної культури відображено історію країни, систему духовних цінностей, інтелектуальний потенціал людства, норми літературної мови. Українська лексикографія пройшла складний шлях розвитку і на початку третього тисячоліття «зберігає статус перспективної галузі для реалізації актуальних дослідницьких запитів, орієнтованих на вивчення «мови в людині» й «людини в мові»» [11]. Увиразнюється теорія лексикографії, практична, навчальна лексикографія, динамічно розвивається комп'ютерна та корпусна лексикографія.

Важливу роль у формуванні м'яких навичок інфомедійної грамотності здобувачів освіти слугують засоби цифрової лексикографії Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України.

ЮНЕСКО пропонує натепер застосовувати як сучасну стратегію комплексне поняття *«медіаінформаційна грамотність»*, що полягає в поєднанні традиційних концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності». Ідеться про комбінований набір компетенцій (знань, навичок і відносин), необхідних для життя і роботи, зокрема ефективно й безпечно користуватись медіа, усвідомлено обирати й розуміти характер медіаконтенту [Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Режим доступу: ms.detector.media/.../kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_red.].

У дослідженні керуємось поняттям «інфомедійна грамотність», характеризуючи яке, спираємось на карту компетентності проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з МОН України та Академією української преси:

- медіаграмотність (уміння визначати жанри журналістських повідомлень, аналізувати твори кіномистецтва, рекламу, розрізняти її типи (соціальна, комерційна, піар, контекстна реклама тощо);
- критичне мислення (уміння ставити питання, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати й інтерпретувати події);
- соціальна толерантність (уміння ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати і протидіяти стереотипам і дискримінації, навички етичного спілкування);
- стійкість до впливів, фактчекінг (уміння ідентифікувати прояви пропаганди, ботів і тролів, фейки й інструменти маніпуляції, вплив медіа на наші емоції);
- інформаційна грамотність (уміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами та першоджерелами, розуміння авторського права, вміння вирізняти плагіат, відрізняти факти від суджень, систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи);
- цифрова безпека (менеджмент приватності, розуміння цифрового сліду, навички з особистої кібербезпеки (протидія онлайн-шахрайству, шкідливим програмам), уміння запобігати ризикам у комунікації (протидія кібербулінгу, грумінгу);
- візуальна грамотність (уміння аналізувати фото, лого, символи, постери, інфографіку);
- уміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам, уміння використовувати медіа для соціального блага.

Головним завданням інфомедійної освіти є підготовка здобувачів освіти до життя в інформаційних умовах, розвиток критичного сприйняття різноманітного контенту, розуміння значення якісної інформації для прийняття рішень, формування «м'яких навичок» (soft skills).

На формування **навичок інфомедійної грамотності** читацької компетентності учнів/студентів значною мірою впливає сформованість словникової культури.

Національна словникова база України охоплює, зокрема граматичний словник (зі змінами відповідно до Нової редакції Українського правопису (див. <https://www.ulif.org.ua/system/files/pravopus-new.pdf>), тлумачний словник української мови, інші словники й цифрові лінгвістичні системи, які подають семантичний, прагматичний, статистичний, лінгвогеографічний опис української мови та інших основних мов світу, а також Український національний лінгвістичний корпус, цифрову систему національної термінології та термінографії, національну цифрову енциклопедичну базу тощо.

Використання сучасних лінгвістичних технологій в освітньому процесі забезпечує користувачам максимально швидкий самостійний пошук необхідної інформації, дозволяє визначити чи конкретизувати сутність поняття, оцінити лексеми щодо нормативності уживання, відповідності сфері й ситуації спілкування, уникати типових мовних помилок і сприяє формуванню академічної культури здобувачів освіти.

Булах Я.,

*магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

**НАСКРІЗНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ
«ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ»
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10 КЛАСІ**

Відповідно до статті 12 Закону України «Про освіту» (2017) (Про освіту, 2017) мету повної загальної середньої освіти визначено як всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення мети забезпечується через наскрізні для шкільних програм всіх начальних предметів змістові лінії, що виступають

засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів.

Зокрема, вивчення наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність», зазначається в документі, забезпечить краще розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо); сприятиме розвитку лідерських ініціатив, здатності успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Реалізувати наскрізні змістові лінії пропонується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних для успішної життєдіяльності, з-поміж яких визначають і компетентність «ініціативність і підприємливість» як уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави; вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо. Такі вимоги потребують більш детально опрацювати «ключові компетентності школяра Нової української школи».

Мета наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» - навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат, стимулювання у них лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі (Українська мова. 5-9 класи, 2016).

У документі наголошується на важливості умінь презентувати власні ідеї та ініціативи зрозуміло, грамотно, використовуючи доцільні виражальні мовні засоби; використовувати ефективні комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій; самоорганізовуватися; оцінювати економічні ініціативи та економічну діяльність, проявляти готовність брати на себе відповідальність; розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри.

У програмах з української мови для старших класів компетентність «ініціативність і підприємливість» охарактеризовано як уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави; вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо, а до навчальних ресурсів віднесено тексти офіційно-ділового стилю (резюме, доручення тощо), самопрезентації, зразки реклами,

літературні твори, які містять моделі ініціативності.

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (рівень стандарту, 10-11 класи; автори - Голуб Н.Б., Котусенко О.Ю., Горошкіна О.М., Новосьолова В.І та ін.) (Програма «Українська мова. 10–11 класи». рівень стандарту, 2018) пропонує мету наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» спрямувати на навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат, стимулювання у них лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, а ключову компетентність «Ініціативність і підприємливість» розглядати як інтегровану якість особистості, що базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, спроможності планувати, самоорганізовуватися й організовувати підприємницьку діяльність, утілювати ідеї у сферу економічного життя, розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення, брати на себе відповідальність, формувати моделі поведінки, необхідні для успішного розв'язання нагальних виробничих проблем.

Укладачі програми пропонують активніше залучати учнів до завдань, що стимулюють формування умінь презентувати власні ідеї та ініціативи зрозуміло, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій і рішень і виявлення лідерських якостей; оцінювати економічні ініціативи та економічну діяльність; проявляти готовність брати відповідальність за себе та інших.

Для учнів 10 класу укладено такі соціокультурні теми: *Піклування про власний розвиток; Активна участь у житті суспільства; Формула успіху людини; Добročинність як найбільша цінність і шанована риса лідера; Планування фінансового добробуту; Переваги, загрози, недоліки улюбленої справи; Фінансовий контроль; Відповідальність за фінансові проблеми в родині; Піклування про саморозвиток як активний внесок у розвиток суспільства; Як заробляти гроші у шкільному віці; Вчитися розпоряджатися грошима; Боргова пастка; Мої заощадження; Фінансова відповідальність кожного; Планування власного бюджету; Планування бюджету колективної мандрівки; Петро Яцик – українець, який відмовився бути бідним; Розуміння багатства і бідності; Визнання права власності й повага до нього; Ініціативність як здатність людини самотійно започаткувати свою справу; Майстри своєї справи; Фінансові заощадження як ознака фінансової грамотності; Спільна діяльність; Розподіл обов'язків і відповідальності.*

Для формування компетентності «ініціативність і підприємливість» на уроках української мови в 11 класі призначено теми *Мовний етикет фахівця; Історія одного успіху; Виховання потреби враховувати інтереси й особливості своїх партнерів; Інноваційність і творчість – передумова успіху; Повага до чужої власності; Підприємливість у приказках народів світу; Підприємливість літературних героїв; Підприємливість, гідна наслідування; Корисні звички й цінні риси підприємливої людини; Способи виходу з конфліктів; Ставлення до невдач; Без довіри бізнес не розвивається; Поразки в бізнесі мають загартувувати і спонукати мислити й навчатися; Гарні стосунки з людьми – запорука успіху; Вчимося працювати ефективно й результативно; Підприємницька спритність; Пунктуальність як риса підприємця; Уміння робити висновки з помилок.*

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (філологічний напрям, профіль – українська філологія, 10-11 класи; автори - Мацько Л. І., Груба Т. Л., Семенов О. М., Симоненко Т. В.) (Українська мова. 10–11 класи, 2017) визначає потребу в опануванні учнями таких тем, як Добročинність як цінність; Фінансовий добробут; Фінансова відповідальність кожного; Саморозвиток особистості; Планування бюджету колективної мандрівки; Фінансові заощадження як ознака фінансової грамотності; Спільна діяльність (10 клас); Інноваційність і гуманність як передумова успіху; Корисні звички; Підприємливість і довіра; пунктуальність(11 клас).

Проведений аналіз підручника «Українська мова. рівень стандарту; автори - Заболотний О.В., Заболотний В. В.) для учнів 10 класу закладів загальної середньої освіти (Заболотний О. В., Заболотний В. В., 2018) засвідчує наявність вправ, що передбачають роботу зі словниками, характеристику окремих понять наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність»:

- *Зіставте подані тлумачення слів **бізнес, бізнесмен, узяті з різних лексикографічних джерел. Поміркуйте, які із цих тлумачень виписано зі «Словника української мови» в 11-ти томах (1970–1980), а які – зі «Словника української мови» в 20-ти томах (2010–2017). Відповідь обґрунтуйте.***

Бізнес... *розм.* Комерційна, біржова або підприємницька діяльність як джерело наживи...

Бізнесмен... Великий ділок, комерсант, підприємець...

Бізнес... 1. Підприємницька діяльність, спрямована на отримання прибутку... 2. *збірн.* Бізнесмени, підприємці... Зробити бізнес...

Бізнесмен... Людина, яка займається комерційною діяльністю, бізнесом; підприємець...

- Прочитайте текст. Чи згодні ви з висловленням Джима Рона? Обґрунтуйте свою думку.

МАРКЕТИНГ

За висловленням відомого психолога, філософа у сфері бізнесу Джи ма Рона, успіх складається на 20 % із вашого досвіду й кваліфікації та на 80 % – із вибраної вами стратегії дій. Успіх маркетингової діяльності значною мірою залежить від працівників маркетингових служб, які безпосередньо контактують з покупцями. Якими ж якостями мають бути наділені ці працівники? Маркетологи виділяють такі: цілеспрямованість, енергійність, наполегливість, розвинений інтелект, доброзичливість, уміння спілкуватися з людьми, здатність перейматися почуттями клієнтів, коректність, уміння одягатися відповідно до обставин...

Що ж хочуть покупці від продавців, а разом з ними й від виробників? По-перше, придбання якісного товару за прийнятними цінами, виробу модного, надійного, довговічного, зручного в користуванні, безпечного, з гарним дизайном і упаковкою. По-друге, компетентності, уважного і ввічливого ставлення до себе під час вибору товару. По-третє, мати можливість повернути бракований виріб з мінімальними матеріальними й моральними втратами (Із журналу).

Учням пропонують уявити, що вони працюють на посаді директора промислового підприємства чи рекламного агентства.

До вас на прийом прийшли керівники структурних підрозділів (відділів, цехів) для вирішення виробничих питань. Завершіть усно запропоновані репліки.

- Я сподівався почути від вас...
- Я підтримую вас і хотів би...
- Радив би вам...
- Мені здається, що...
- Мені шкода, але...
- Мені не подобається, що ви...
- Вибачте, але я мушу...
- Вважав би за необхідне нагадати вам...
- Ще раз дякую і висловлюю надію...
- Вибачте, я не цілком упевнений...

Учні моделюють ситуації ділового спілкування, у яких були б можливими деякі з наведених реплік.

- Ви спеціаліст фінансового відділу підприємства. Вам доручили повідомити ділового партнера про перенесення дати розрахунку за виконане замовлення на десять днів з незалежних від підприємства причин. Це потрібно зробити коректно, щоб діловий партнер не відмовився від подальшої співпраці.

- Складіть діалог з діловим партнером під час зустрічі в офісі вашого підприємства (6–8 реплік).

- Складіть діалог з діловим партнером під час спілкування з ним по телефону (6–8 реплік).

Проведений аналіз підручника «Українська мова. рівень стандарту (автор - Авраменко О.) для учнів 10 класу закладів загальної середньої освіти (Авраменко О., 2018) засвідчує наявність, зокрема, таких вправ-спостережень:

• *Прочитайте діалог і розкажіть, через що виникло непорозуміння.*

У київському супермаркеті.

Касирка: З Вас 690 рублів.

Покупець (розгублено): Але я не маю рублів...

Касирка (з люттю в голосі): А як можна йти до магазину без грошей?

Покупець (жартівливо): А гривнями розрахуватися можна?

Касирка (з обуренням): Ви знущаєтеся? Давайте гривні й не морочте мені голову!

Розгляньте світлини з назвами київських кав'ярень і виконайте завдання.

А. Поміркуйте, чому українські підприємці дають своїм закладам громадського харчування переважно іншомовні назви. Причиною схилення перед чужоземним, на вашу думку, є рабська психологія власників, їхній комплекс меншовартості чи, може, щось інше? Викладіть свої роздуми письмово (*п'ять–сім речень*).

Б. Запропонуйте в роздумі свої назви кав'ярень, використавши власне українську лексику.

Вивчаємо досвід педагогів. О.Галамай, учителька української мови та

літератури НВК «Школа-гімназія I-III ступенів ім. Блаженного Климентія і Андрея Шептицьких», м. Львова (Уроки з підприємницьким тлом, 2014), наприклад, ознайомлює учнів 9 класу з текстом про визначного підприємця та мецената, почесного громадянина м. Львова Володимира Кашицького та його життєвий успіх. Він переїхав до Львова 1992 року, відкривши тут піцерію і кав'ярню «Кастелярі». Долаючи труднощі, розвинув своє підприємництво, став одним із найбільших українських меценатів, реалізуючи своє кредо: «Заробляю, щоб давати». Підтримував українські культурні заходи, громадські організації (Народний Рух України, фестиваль «Червона рута», товариство «Надсяння» та ін..). Фінансував видання понад 30 книжок; подарував для школи бандуристів будинок у м.Ірпінь під Києвом. Підтримував матеріально тих, хто був у потребі. Кашицький любив повторювати, що досягає успіху, тому що він українець. «Історія України дає безліч прикладів, коли гору брала не сила м'язів, а сила духу, енергія думки».

Н. Данилів, учителька української мови та літератури м. Львова (Уроки з підприємницьким тлом, 2014), спонукає учнів до вивчення і повторення відокремлених членів речення та особливостей публіцистичного стилю мовлення через складання презентації реклами сучасного мобільного телефона або потреби сортувати сміття. Отже, слушно зауважує І.Синя (Уроки з підприємницьким тлом, 2014), уроки з підприємницьким тлом - це «дієвий метод розвитку індивідуальних здібностей учнів, сприяє бути успішними, кмітливими, творчо мислити, використовувати власні комунікативні навички для професійного зростання, а також відчувати міцні зв'язки між школою і потребами сьогодення (цього, погодьтеся, не вистачає українській освіті). А вчитель, своєю чергою, користаючи з синергії поєднання мови / літератури й підприємництва, зможе якісніше реалізувати мету та поставлені цілі, активізувати зацікавлення дітей до власного предмету».

Приходимо до висновку: запропоновані вправи – корисні приклади інтерактивної діяльності, особистісно орієнтованої взаємодії учителя й учня, учня й учня, однієї групи учнів з іншою, яка допомагає не лише засвоїти зміст синтаксису, а й забезпечує виховання особистості, яка «відчуває, думає, знає, говорить і успішно діє» [61, с.23].

Цінністю вправ є передусім оволодіння такими знаннями й уміннями, що дають змогу визначати мету своєї діяльності, приймати рішення, діяти в нетипових ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Проект. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. С. 380. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
3. Програма «Українська мова. 10–11 класи». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
4. Семенов О. М. Концепт «підприємницька компетентність» у вимірах лінгвопраксеології. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 6 (80). С. 263–272.
5. Уроки з підприємницьким тлом : Навчальні матеріали. заг. ред. Е. Бобінська, Р. Шиян, М. Товкало. Варшава: Сова, 2014. URL: http://sae-ukraine.org.ua/ua/resource/uroki_z_pidpriemnytskim_tlom.
6. Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
7. Українська мова 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України. 2017. № 12. С. 3–73.
8. Заболотний О. В., Заболотний В. В. «Українська мова. Підручник для учнів 10 класу закладів загальної середньої освіти. URL: <https://bit.ly/2zekYmO>.
9. Авраменко О. Українська мова. Підручник для учнів 10 класу. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/handle/123456789/80>.

Teresa Janicka-Panek,

Professor of the Stefan Batory

State Institution of Higher Education in Skierniewice

(Skierniewice, Poland)

**METODY NAUKI CZYTANIA W OPINII WSPÓŁCZESNYCH NAUCZYCIELI
WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO I EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ W POLSCE**

Czytanie, zaraz obok mówienia i pisania jest z pewnością jest z pewnością niezwykle ważnym działem nauczania języka ojczystego. Proces nauki czytania i sama umiejętność czytania ma ogromny wpływ na rozwój mowy dziecka, a co za tym idzie na rozwój jego samodzielnego myślenia. W szkole mówienie, pisanie i czytanie stanowią nierozłączną całość. Zdobycie tych umiejętności jest niezbędnym

warunkiem dalszego rozwoju intelektualnego dziecka (Rytłowa, 1963, s. 3). Czytanie pełni następujące funkcje: wspomaga naukę języka u dziecka, rozwija wyobraźnię dziecka, Poszerza zakres słownictwa dziecka, Rozwija słuch dziecka i zainteresowanie książkami, tworzy więź dziecka z czytającym mu opiekunem, przyspiesza rozwój umiejętności czytania (Silberg, 2005, s. 17).

Badania na temat metod nauki czytania w odniesieniu do współczesnych dzieci i uczniów z klas pierwszych prowadzono drogą internetową (sondaż diagnostyczny, technika: ankietowanie, 30 nauczycieli (12 nauczycieli przedszkoli i 18 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej). Wśród badanych nauczycieli, zdecydowanie przeważały kobiety (91%).

Wśród respondentów najliczniejszą grupą byli nauczyciele dyplomowani, a więc doświadczeni zawodowo. Najmniej liczną grupę stanowili nauczyciel mianowani. Liczba nauczycieli kontraktowych i nauczycieli stażystów była tożsama.

W niniejszych badaniach interesowała mnie długość stażu pracy pedagogicznej, gdyż od tego uzależniam stan wiedzy metodycznej oraz doświadczenia zawodowego badanych nauczycieli. Jak można zauważyć na wykresie ośmioro respondentów nie podało takiej informacji. Najbardziej liczną grupę stanowili nauczyciele o stażu pracy krótszym niż 5 lat, a więc posiadający niewielkie doświadczenie pedagogiczne i podstawową wiedzę, wyniesioną ze studiów.

Wśród respondentów znaleźli się zarówno nauczyciele pracujący w szkole na wsi, jak i ci pracujący w mniejszych i większych miastach. Część nauczycieli nie udzieliła informacji na temat miejsca pracy, jednak wśród pozostałych najliczniejszą grupą byli nauczyciele pracujący w szkołach wiejskich. Grupą najmniej liczną byli natomiast nauczyciele pracujący w szkołach, znajdujących się na terenie dużych miast, zamieszkiwanych przez ponad 80 tysięcy mieszkańców.

Znajomość metod nauki czytania wśród nauczycieli

Z badawczego punktu widzenia interesowała mnie **znajomość metod nauki czytania wśród nauczycieli**; byłam zainteresowana, które metody spośród podanych wybiorą badani.

W kwestionariuszu ankiety wymieniono następujące metody nauki czytania:

- metoda barwno – dźwiękowa,
- metoda sylabowa,
- Metoda Dobrego Startu,
- Metoda wczesnego nauczania czytania,
- Metoda odimienna,

- Naturalna metoda czytania,
- Metoda wczesnego nauczania czytania,
- Nauka czytania i pisanie metodą fonetyczno-literowo-barwną,
- Metoda analityczno-syntetyczna o charakterze funkcjonalnym.

Nauczyciele mieli za zadanie zaznaczyć wszystkie, które są im znane. Ponadto mieli przyporządkować odpowiednie metody do nazwisk ich twórców oraz do ich opisów. Jak prezentuje wykres nr 5 najbardziej znaną metodą okazała się metoda sylabowa Jagody Cieszyńskiej. Najmniej znane okazały się natomiast: naturalna metoda czytania Celestyna Freineta i Metoda naturalna nauki języka Wendy Pye.

Wśród 30 badanych nauczycieli, tylko 6 potrafiło poprawnie przyporządkować wszystkie wymienione metody nauki czytania, do nazwisk ich twórców, a 8 spośród wszystkich respondentów umiało dopasować odpowiednią metodę do jej opisu. Wśród wszystkich wymienionych metod nauki czytania, nie było takiej, która byłaby znana przez wszystkich badanych nauczycieli.

Interesowały mnie opinie nauczycieli na temat, który **wiek dziecka** uważają za **optymalny do rozpoczęcia nauki czytania**. Jak można zobaczyć na poniższym wykresie, najwięcej, bo aż 10 nauczycieli wskazało okres pomiędzy 4 a 5 rokiem życia dziecka. Żaden z respondentów nie wskazał okresu po rozpoczęciu przez dziecko nauki w szkole.

Nauczyciele mieli również odpowiedzieć na pytanie czym kierują się w wyborze metody nauki czytania dla swoich wychowanków, więc wymienili oni: umiejętności, które posiada już dziecko; zdolności uczniów; potencjał dziecka; indywidualne predyspozycje dzieci; zainteresowania uczniów; gotowość dzieci do nauki czytania i pisanie

Badani nauczyciele **stosują w swoje pracy metody nauki czytania** takie, jak: metoda analityczno -syntetyczna Przyłubskich; metodę wczesnej nauki czytania Glenna Domana; odmienną metodę czytania; metoda sylabowa; Metoda Dobrego Startu.

Wśród wymienionych przez nauczycieli metod, pojawiły się też takie, o których nie znalazłam wcześniej żadnych informacji. Były to: spolszczony program Fonika oparty na metodzie Ruth Muskin.

Za najważniejszy **czynnik warunkujący skuteczność nauki czytania** nauczyciel uznali dojrzałość dziecka – został on wskazany przez wszystkich respondentów. Najmniej ważnym czynnikiem okazały się natomiast warunki finansowe i mieszkaniowe rodziny dziecka. Czynniki te zostały wskazane tylko przez dwóch

respondentów. Poniższy wykres (7) obrazuje, jakie czynniki wpływające na skuteczność procesu nauki czytania, wskazali badani nauczyciele.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli w zakresie metod nauki czytania nie wygląda imponująco. Nauczyciele najczęściej wykorzystują klasyczne i standardowe metody, które poznają podczas własnych studiów. Nie ma zajęć otwartych (koleżeńskich), które stanowiłyby inspirację do wzajemnej wymiany pomysłów wśród kadry pedagogicznej. Znaczna grupa badanych uczniów umiejętność czytania opanowała na poziomie średnim, co nie zapewni im powodzenia w nauczaniu systematycznym od klasy czwartej (Janicka-Panek, 2020). Niepokojących danych dostarcza analiza częstotliwości i różnorodności ćwiczeń w czytaniu. Czytanie w klasie szkolnej jawi się jako czynność stereotypowa i monotonna, pozbawiona interesujących doświadczeń, co nie działa na uczniów motywująco. Dostrzegam tutaj obszary do doskonalenia zawodowego nauczycieli.

References

1. Rytłowa, J. (1963). *Czytanie w szkole; klasy I – IV*. Warszawa: PWS.
2. Silberg, J. (2005). *Nauka czytania przez zabawę*. Warszawa: K.E. LIBER.
3. Janicka-Panek, T. (2020). *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*. Skierniewice, Radom: PUSB Łukasiewicz – Instytut Technologii Eksploatacji.
4. Janicka-Panek T. (2020) *Metody nauki czytania w opinii współczesnych nauczycieli wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej w polsce (z teorii i praktyki pedagogicznej) // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр.; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. – Вип. 22. – 2020. – С. 140-150.*

Духович В. М.,
учитель Прилуцького закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів №6
(ліцей №6) Прилуцької міської ради
Чернігівської області

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

На сьогодні набуває актуальності формування комунікативної компетентності в здобувачів початкової освіти. Адже цей вік надзвичайно

сприятливий для оволодіння комунікативними вміннями і навичками, оскільки в цей час легко формуються мовленнєвий слух та артикуляція, школярі оперативно засвоюють нові слова і сталі вислови, оволодівають лінгвістичними конструкціями, виявляють інтерес і чутливість до мовних явищ, прагнуть до спілкування і швидко набувають комунікативного досвіду.

Реалізація компетентнісного підходу в процесі навчання молодших школярів української мови передбачає уточнення змісту і результатів навчання, добір ефективних методів, прийомів, форм організації навчальної взаємодії, оновлення дидактико-методичного супроводу освітнього процесу.

Узагальнюючи погляди сучасних дослідників на сутність і структуру мовленнєвої комунікації (Ф. Бацевич, А. Ішмуратов, Т. Космеда, Г. Онуфрієнко, В. Паращук, Г. Почепцов, О. Семенюк., О. Яшенкова), ми дійшли висновку, що комунікація — це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів з метою передавання та одержання інформації, взаємодія учасників спілкування, сприйняття та пізнання людьми одне одного. Нам імponує думка І. Гудзик, що комунікативна компетенція/компетентність виявляється у здатності успішно користуватися мовою (усіма видами мовленнєвої діяльності) для пізнання, комунікації. Формуючи комунікативну компетенцію/компетентність, шкільне навчання мови має розвивати вміння розуміти не тільки зміст, але й основну думку усних і письмових текстів; навчати створенню повноцінних у комунікативному відношенні висловлень, які виражають і знання того, хто говорить (пише) про предмет мовлення, і його думки, почуття, наміри та свідчать про вміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлення. [1, с. 47]

Компетентнісний підхід у навчанні передбачає формування в учнів умінь і розвиток на їхній основі здібностей, які дають можливість максимально реалізувати себе в суспільстві. Отже, комунікативна компетентність є характеристикою особистості, її здатністю, яка виявляється в поведінці, діяльності, що забезпечує вирішення практичних життєвих комунікативних ситуацій.

Компетентнісний підхід у навчанні молодших школярів української мови передбачає формування в учнів готовності і здатності застосовувати набуті в процесі навчання знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у різноманітних життєвих ситуаціях. Важливим засобом успішного здійснення

цього завдання є використання в освітньому процесі компетентнісно зорієнтованих завдань.

Наприклад:

- *Розкажи про свою поведінку в таких ситуаціях: Тобі треба повідомлення про відомого письменника, але ти не встигаєш узяти в бібліотеці необхідну літературу, та й інтернету дома не маєте. Що будеш робити?; Ти йдеш вулицею, назустріч – людина, з якою ти не хочеш вітатися. Якою буде твоя поведінка?*

- *Що можуть зробити діти класу, школи або особисто ти для розквіту своєї Батьківщини? Свої міркування запиши (4–5 речень).*

- *Твої батьки вирішують, куди поїхати влітку. Вони хочуть побувати на півдні, ти – у Львові. Переконай їх у правильності твого вибору.*

Отже, компетентнісний підхід до засвоєння початкових лінгвістичних знань передбачає орієнтацію освітнього процесу не тільки на аналіз мовних одиниць і явищ, а й на формування умінь застосовувати їх у мовленнєвій практиці. Лише за умови практичного застосування лінгвістичних знань можливе повноцінне формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Важлива роль у процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів належить використанню компетентнісно зорієнтованих завдань, які передбачають застосування мовних знань і мовленнєвих умінь у навчальних і життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Гудзик И. Ф. Компетентносно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения). Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2007. 496 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [електронний ресурс] — Режим доступу:<http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf>
3. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 16-25.
4. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : [монографія]. За ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.

Діхнич К.В.,
доктор філософії,
методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного розвитку
педагогічних працівників
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

КУЛЬТУРА ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Наразі в епоху онлайн-навчання дуже гостро стоїть питання академічної доброчесності. Ніхто з освітян не може запобігти проблемі списування і плагіаторства, тому перед учнями слід відкривати шляхи для реалізації креативних ідей та експериментів.

Для розуміння тих викликів які ставить перед академічною доброчесністю пандемія необхідно звернутися смислового змісту цього феномену.

Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» дотримання академічної доброчесності передбачає самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації [7].

Термін «доброчесність» (integrity) пов'язаний із такими людськими якостями як чесність і сумління. «У технічному сенсі, тобто у значенні цілісності, в англійській мові термін integrity (чесність, цілісність, доброчесність) вживається для оцінки якості системи. Цілісність у цьому значенні означає, що система повністю функціональна і неушкоджена. Система є цілісною, якщо вона працює згідно із запроєктованими параметрами, а також якщо вона є частиною більшої системи й органічно сполучається з цією більшою системою» [3, с. 200].

Як зазначає С. Бертаносян, питання академічної доброчесності було актуальним завжди: суперечки між відомими дослідниками щодо прав на

авторство принципів наукових відкриттів інколи має анекдотичний характер. Як математику мені на думку спадає історичний факт – суперечка відомих Ісаака Ньютона та Готфріда Вільгельма Лейбніца та їх претензії щодо відкриття інтегрального та диференціального числення. Історія, як правило, розкриває з часом багато секретів, цікаві історичні факти про крадіжки та оману в науці варті уваги тих, хто цікавиться наукою або займається цим професійно [2].

Незаперечним є той факт, що академічна доброчесність – це багатоаспектне поняття, що потребує комплексного визначення та осмислення. На думку представників Міжнародного центру з академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity) академічна доброчесність ґрунтується на шести цінностях, серед яких чільне місце посідає чесність [10]. Але, на жаль, як показують дослідження, далеко не всі учасники освітнього процесу та освітні управлінці знайомі з поняттям академічної доброчесності. Чимало батьків та навіть учителів вважають, що академічна доброчесність стосується лише закладів вищої освіти і науки.

Так, за результатами звіту аналітичного центру CEDOS [8]. за 2019 рік, фокусовані групові інтерв'ю з вчителями та батьками учнів 9-11 класів продемонстрували, що багато з них не знали поняття «академічна доброчесність». А з тих, хто знав, більшість педагогів вважали, що академічна доброчесність більше стосується вищої освіти, зокрема, викладачів в університетах, написання академічних робіт та здобуття наукових ступенів. А більшість батьків стверджували, що про академічну доброчесність у шкільному навчанні говорити недоречно [8].

Відповідно до частини 1 статті 43 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [6] кожен учасник освітнього процесу зобов'язаний дотримуватися академічної доброчесності. Першим кроком для формування проявів академічної доброчесності в освітньому процесі, так і під час дистанційного навчання, має бути системна робота, яка спрямована на просвітницьку діяльність у закладах загальної середньої освіти. Вважаємо, що варто розпочинати таку роботу ще серед здобувачів початкової освіти. Молодшим школярам необхідно розповідати про існування такого явища, його види та відповідальність. Оскільки саме учні – те покоління, яке згодом формуватиме майбутнє нашої країни, – саме в них насамперед потрібно закладати цінності доброчесної поведінки.

У «Довіднику з академічної доброчесності для школярів» О. Гужва, М. Григор'єва, О. Крикова, С. Пєвко акцентують увагу на необхідності розвивати академічну доброчесність саме зі школи. Дослідники наголошують: «...від того, які випускники виходять сьогодні зі шкільних стін, залежить, якими будуть абітурієнти та майбутні студенти» [4, с. 7]. Підтвердження потреби цьому є пункти в Державному стандарті початкової освіти [5], що стосуються результатів навчання школярів: «учень зазначає авторство власних робіт; виявляє повагу до авторства інших осіб» (1-2 класи), «дотримується правил використання власних і чужих творів» (3-4 класи).

Пропонуємо використання сценаріїв уроків та презентаційних матеріалів «Академічна доброчесність» (див. рис. 1). Цей матеріал розроблено в рамках Проєкту сприяння академічній доброчесності (SAIUP) консультантами Сергієм Горбачовим та Іваном Пікулем за редакційною підтримкою команди EdEra та SAIUP. Матеріали стануть корисними для проведення занять з учнями для пояснення важливості дотримання принципів академічної доброчесності у навчанні, ознайомленням з практиками запобігання плагіату в учнівських роботах та задля обговорення та консультування випускників шкіл у виборі їх подальшої траєкторії освітнього та професійного розвитку.

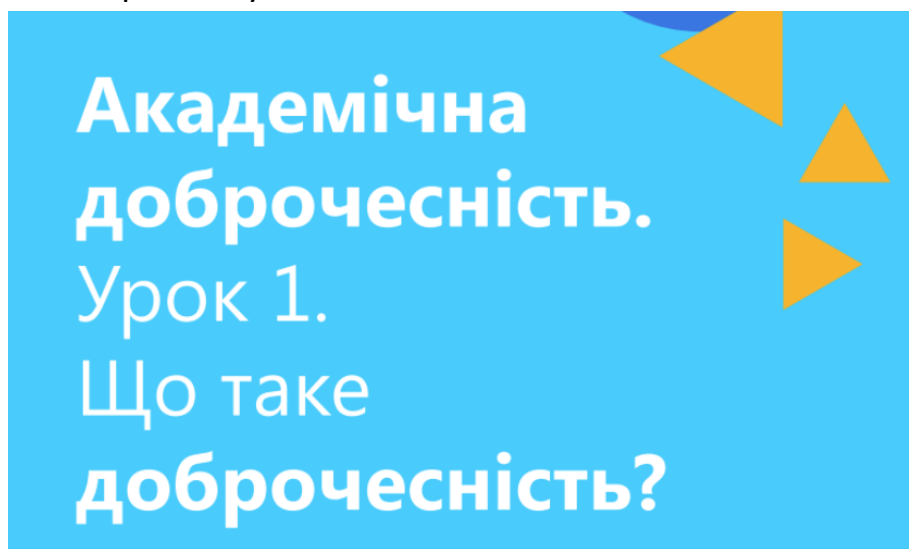

Рис. 1. Сценарії уроків та презентаційних матеріалів «Академічна доброчесність»

Варті уваги методичний посібник «Методичні вказівки для вчителів» (див. рис. 2) та зошит «Виховуємо академічну доброчесність в школі». Авторки: Наталія Шліхта, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Ірина Шліхта,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво».

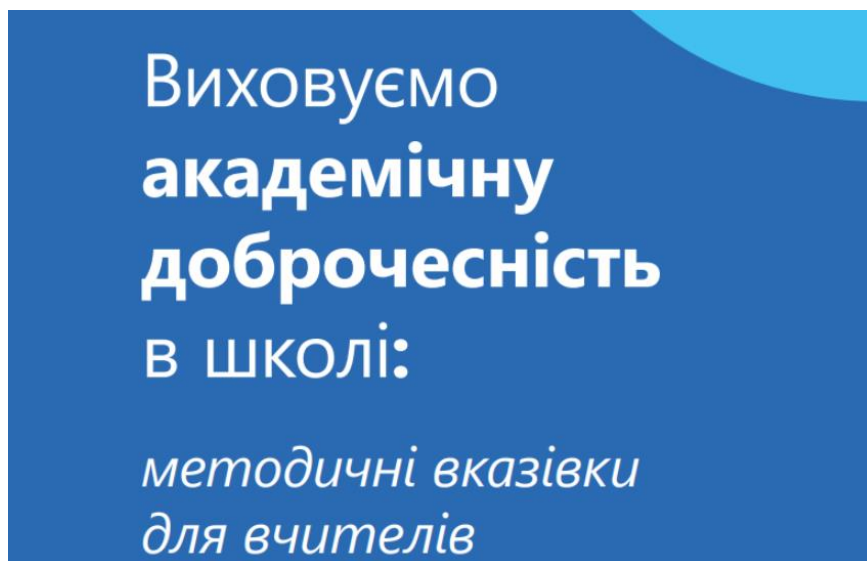

Рис. 2. Методичний посібник «Методичні вказівки для вчителів»

Цей посібник покликаний запропонувати підходи для виховання академічної доброчесності у школі, надати деякі практичні інструменти та ідеї для роботи з учнями 1-4, 5-8 та 8-11 класів. Матеріал підготовлено на основі праць українських та міжнародних педагогів, які торкалися питання доброчесності у своїй професійній чи науковій діяльності. Також акцентуємо увагу, що Міністерство освіти і науки України спільно з ГО «Смарт освіта» підготували посібник про дистанційне навчання для початкової, основної та старшої школи. В ньому зазначається, що високий рівень доброчесності можуть мати спільноти, які її культивували під час традиційної форми навчання в школі, де були встановлені довірчі стосунки між всіма учасниками освітнього процесу [9].

Автори посібника радять вчителям особливу увагу приділяти самовираженню учнів, надавати їм індивідуальні завдання, хвалити за самостійно виконану роботу, пропонувати вправи різного рівня складності та ставити питання, що потребують вираження власної думки. Головною профілактикою списування є розумна помірність навантаження. Коли учень має вирішити велику кількість одноманітних, затеоретизованих вправ, він вдається до списування. Тому в процесі онлайн-навчання педагоги мають чітко вимірювати час, який знадобиться учням на вирішення вправ.

З метою запобігання списування та плагіаторства фіналіст конкурсу Global Teacher Prize Ukraine Юрій Гайдученко запропонував в класі розробити спільно з учнями та затвердити Правила академічної доброчесності, до яких

можна звертатися в разі необхідності. Для організації навчального процесу і оцінювання успішності в режимі онлайн він радить застосувати цифрові інструменти Class Time, Google Classroom, Padlet, ClassDojo тощо. Творчі роботи можна перевіряти на плагіат за допомогою сервісу Unicheck [1].

Отже, академічна доброчесність є невід'ємною складовою забезпечення якості освіти. Формування цінностей академічної доброчесності в учителів має бути системним і послідовним, і має виступати невід'ємною складовою його загальних та фахових компетентностей. Сьогодні школа знаходиться в епіцентрі трансформаційних процесів. Одним із інструментів реформ об'єктивно стає ідеологія академічної доброчесності, закликаючи самого педагога слідувати вимогам, які він має прищепити своїм учням.

Список використаних джерел:

1. Академічна доброчесність під час онлайн-навчання. URL: https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/akademichna-dobrochesnist-pid-chas-onlayn-navchannya#comments_block (дата звернення: 15.11.2021).
2. Бертаносян С. Г. Воровство и обман в науке. Серия: наука с черного хода. Санкт-Петербург, 1998, 384 с.
3. Виховання доброчесності та боротьба з корупцією в оборонному секторі: збірник прикладів (компендіум) позитивного досвіду. Женевський Центр демократичного контролю над збройними силами, 2010. 383 с.
4. Гужва О.О. Довідник з академічної доброчесності для школярів. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 64 с.
5. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 07.11.2021).
6. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 09.11.2021).
7. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII., редакція від 01.01.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.11.2021).
8. Інтерв'ю батьків та вчителів щодо академічної доброчесності в школі. URL: <https://saiup.org.ua/resursy/rezultaty-grupovyh-interv-yu-dlya-batkiv-opikuniv-ta-vchyteliv/> (дата звернення: 12.11.2021).
9. Організація дистанційного навчання в школі. методичні рекомендації. Міністерство освіти і Науки України, 2020. 36 с. URL: https://rada.info/upload/users_files/41919831/4c6d4edbb7e057a3ecea236cc72d989d.pdf
10. The Fundamental Values of Academic Integrity. 2014

Левенок І.С.,

доктор філософії в галузі Освіта/Педагогіка

Сумський державний університет

УКРАЇНСЬКОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ: СУТНІСТЬ І СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ

Важливість опанування державної мови іноземними студентами й аспірантами «в обсязі, необхідному для навчання та/або побутового спілкування відповідно до освітніх програм», визначено наказом Міністерства освіти і науки України № 997 від 18.08.2016 р., окреслено статтю 7 Закону України «Про освіту» (2017 р.), статтю 5 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.). Мета навчання української мови майбутніх фахівців – сприяти формуванню українськомовної професійної компетентності.

Лексема «українськомовна компетентність» натепер уживана поряд із такими словосполученнями, як «українськомовна освіта», «українськомовна підготовка». Основна мета українськомовної підготовки полягає в систематизації знань зі шкільної програми, одержаних на батьківщині іноземного студента, оволодінні культурою читання, перекладу, слухання, конспектування, професійною термінологією фаху через засвоєння лексичного матеріалу та мовленнєвих конструкцій, (Semenog, Levenok, 2019, Том 1., р. 287–307). Водночас «українська мова для студентів-іноземців», наголошує Н. Московчук, «функціонує у двох площинах: як освітня дисципліна, що є засобом професійного становлення майбутніх фахівців, і як мова соціокультурного оточення» (Московчук, 2019).

У дисертаційних дослідженнях з проблем українськомовної професійної підготовки іноземних студентів останніх років виокремлюємо і деякі визначення українськомовної професійної компетентності: здатність відповідно до комунікативного наміру нормативно використовувати вербальні й невербальні засоби комунікації українською мовою в освітньо-професійній, соціально-культурній, повсякденній сферах спілкування (О. Павленко) (Павленко, 2019); особистісна якість, здатність ефективно здійснювати освітньо-професійну діяльність на основі набутих мовних знань і мовленнєвих умінь, а також набутого українськомовного досвіду спілкування в технічному дискурсі (Н. Московчук) (Московчук, 2019); професійно важлива інтегративна

якість особистості іноземних студентів, яка характеризується здатністю ефективно здійснювати українськомовне спілкування в навчально-професійному й соціокультурному середовищі закладу вищої освіти на основі набутих мовно-фахових знань, мовнокомунікативних умінь та ціннісних установок (І.Левенок). Отже, українськомовну професійну компетентність іноземних фахівців у нашому дослідженні розглядаємо як професійно важливу інтегративну якість особистості.

Соціокультурний компонент передбачає обізнаність з національно-культурною специфікою мовної поведінки носіїв мови, із звичаями, традиціями, країнознавчими знаннями і здатність користуватися ними для досягнення мети спілкування. Важливі знання білінгвальних невербальних та кінестичних засобів спілкування, розуміння специфіки того чи іншого віросповідання студентів (Семенов, Левенок, 2017).

У цьому контексті в Сумському державному університеті для англомовних студентів-іноземців пропонують дистанційний курс «Ukrainian». (автори – Силка А., Казанджиева М., Коньок О., Біденко Л., Ворона Н., Дядченко Г.), мета якого – через роботу зі словом (наприклад, щедрівка, рушник, вишиванка), прослуховування діалогів, розповідей про українські реалії, видатних діячів української культури (про Тараса Шевченка, Лесю Українку, Ліну Костенко), місто Суми, допомогти користувачам «відшліфувати» орфоепічні, лексичні, міжкультурні уміння.

Соціолінгвістична компетентність полягає в умінні розуміти носіїв іноземної мови, що належать до різних соціальних груп, а також використовувати мову адекватно до ситуації та оточення (Костюк, Лушпай, 2015), використовувати й розуміти мовні та мовленнєві засоби іншомовного спілкування з національно-культурною специфікою.

Мовно-етикетна компетентність – це риса толерантної мовної особистості фахівця медицини, «мовленнєвої поведінки лінгвоактивної професії лікар» (Дегтярова, 2018), що проявляється, зокрема, у мовно-етикетних формулах вітання (*Доброго ранку!*, *Добрий день!*, *Добрий вечір!*); прощання (*До побачення!*, *На все добре!*); прохання (*Будь ласка!*); вибачення (*Пробач (те)!*, *Перепрошую!*); подяки (*Дякую!*, *Спасибі!*), побажання («*Бажаємо успіхів!*»), у звертаннях до викладача, декана, ректора, лікаря, пацієнта, у вживаннях імен та по-батькові, особових займенників ти/ви/Ви, у відповідних жестах. Ці засоби особливо важливо опанувати іноземним студентам на початковому етапі при вивченні тем «Моє місто», «Моя країна»,

«Моя сім'я», «Моя родина» та ін. Засвоєнню українських мовно-етикетних традицій сприяє шаноблива і толерантна атмосфера в закладі вищої освіти, у студентській групі, залучення іноземних студентів до крос-культурних дискусій, читання взірцевих текстів, перегляду фільмів культурологічного змісту про ментальні особливості українського народу.

У ході викладання української мови як іноземної враховуємо національні особливості іноземних студентів. Соціолінгвістичний аспект охоплює знання мовнокомунікативної поведінки, зокрема, мовленнєвого етикету, міжособистісних стосунків, соціокультурних стереотипів тощо. Урахування аспектів соціокультурного підходу створює передумови для успішної мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів в навчально-професійному та соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

Наприклад, ісламські студенти шанобливо ставляться до старших, а професію лікаря вважають престижною. Тому викладачеві у спілкуванні зі студентами-арабами важливо прийняти принцип так званої помірності, що дозволяє уникнути обговорення гострих тем, які порушують властиві для цієї групи студентів норми мовної поведінки. Важливо уникати критики поглядів студентів, особливо в дискусіях на релігійні теми.

Для студентів-арабів характерними є емоційна нестійкість, самовпевненість. Разом з тим їм властива готовність до праці, вони цінують освіченість викладача, але здебільшого для більшості з них дозвілля і відпочинок важливіші за роботу (Левенок, 2017). Студенти з Африки поважають як свої традиції, так і інших, проявляють зацікавленість до українських свят; для них властиве повільне, але якісне засвоєння навчального матеріалу у взаємозв'язку з рідною мовою.

Індійські студенти відповідально ставляться до навчання, поважають викладача і виконують його вимоги, однак часто не проявляють активності та ініціативи у процесі навчання.

Важливо у роботі із іноземними студентами дотримуватись принципу толерантності. Виховуємо толерантне ставлення до української мови, враховуємо також і принцип зв'язку з рідною мовою, який реалізуємо, зокрема, під час пояснення лексико-граматичних особливостей української мови й вивчення медичних термінів. Працюємо над встановленням спільного і відмінного у лексиці, мовних нормах, наприклад, між мовою, яку натеper вивчають іноземні студенти, і мовою, яку опановували попередньо.

Список використаних джерел:

1. Московчук Н. М. Українськомовна підготовки майбутніх іноземних фахівців технічних спеціальностей. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2019.
2. Павленко О. Методика пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2019.
3. Силка А. А. Дистанційний курс "Ukrainian" для англомовних студентів: проблеми реалізації. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I Всеукр. науково-практ. конф., м. м. Суми, 23–24 листоп. 2017 р. Суми, 2017. С. 153–158.
4. Semenog O. M., Levenok I. S. Intercultural approach to forming the linguistic competence of foreign medical students: world and Ukrainian contexts. *Spółeczność międzynarodowa w obliczu przemian: ujęcie wieloaspektowe* / ed. by A. Kordonska, R. Kordonski. Lwów–Olsztyn, 2019. Vol. 1. P. 287–307.

Сьоміна А. А.,

*аспірант кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0002-3457-3603*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Сучасний фахівець із документознавства – це особистість, що фактично працює одночасно і у сфері гуманітарних наук, і у сфері інформаційно-технічних наук, бо вимоги до документознавців (та й не тільки до них) поступово стають усе більш міждисциплінарними та такими, що передбачають професійність у різних галузях наук. Документознавець високого рівня, на управлінській посаді, (або як сукупність усіх можливих завдань для фахівців із документознавства), повинен виконувати дуже велику кількість завдань і обов'язків під час своєї професійної діяльності:

- розробляти і впроваджувати технологічні процеси роботи з документною інформацією та документами на основі використання обчислювальної й організаційної техніки;
- брати участь у плануванні, вдосконаленні та організації діяльності відділу з документального забезпечення управління;
- контролювати стан діловодства;
- розробляти таблиці документів різного рівня управління та призначення, класифікатори документної інформації, уніфіковані системи документації;
- організовувати впровадження системи ведення документації;

- вживати заходів щодо впорядкування складу інформаційних показників, документів, а також скорочення їх кількості та оптимізація документопотоків;

- відбирати документи, що передаються на державне зберігання, та на експертизу цінності документів;

- брати участь у постановці завдань, удосконаленні та експлуатації інформаційних автоматизованих систем, а також систем управління, проектування, і в розробці новітніх інформаційних технологій;

- узагальнювати й вивчати передовий зарубіжний і вітчизняний досвід у галузі документаційного забезпечення управління, розробляти нормативно-методичні документи, що стосуються питань документаційного забезпечення;

- брати участь у роботі щодо розстановки, підвищення кваліфікації кадрів відділу документаційного забезпечення та їх підбору;

- виконувати окремі службові доручення від свого керівника тощо [1].

Враховуючи таке широке коло обов'язків і завдань, що мають вирішувати фахівці із документознавства під час своєї професійної діяльності, необхідно розуміти, що звичайного вивчення знання норм і правил сучасної української літературної мови або мови за професійним спрямуванням тут буде недостатньо для того, щоб такий фахівець мав право називатися компетентним у своїй сфері. Тому вважаємо за необхідне розпочинати упровадження певних елементів інтеграції навчання у фахові предмети студентів-документознавців.

На сьогодні тема інтегрованого навчання дуже широко впроваджується у Новій українській школі. Для розуміння поняття «інтегроване навчання» важливо пояснити, що таке інтеграція.

Інтеграція – це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більшої кількості систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, що набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи. Інтеграція – це взаємодія між системами, що сприяє утворенню нової цілісності. Інтеграція можлива за умови наявності незалежних систем та об'єктивних передумов для їхньої взаємодії. Інтеграція є також процесом та результатом взаємодії між елементами системи, що приводить до її функціонування та вияву емерджентних властивостей.

На думку американських дослідників, інтеграція в освіті – це організація процесу пізнання, за якої учні можуть використовувати знання та вміння, отримані в школі, в реальних життєвих ситуаціях.

Інтегроване навчання – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіту розглядають крізь призму загальної картини світу, а не поділяють на окремі дисципліни [2]. Тобто декларуємо необхідність «знищувати» межі між предметами, не обмежуючись знаннями одного конкретного, а постійно наголошуючи на тому, що жодне знання не може існувати само по собі, воно завжди існує в якійсь (у нашому випадку, в освітній) системі. А система передбачає взаємозалежність своїх елементів. Так історія не може існувати без літератури, а література без мови. Так документування не може на сьогодні існувати без мови та без інформатики.

У процесі впровадження такої інтеграції у навчальний процес перед викладачами постають такі важливі питання, як:

1. Яка кількість навчального матеріалу однієї навчальної дисципліни може бути пов'язана з іншою навчальною дисципліною (бо, звичайно ж, що неможливо інтегрувати все у все)?

2. Яка кінцева мета такої інтеграції? Неможливо створювати зміни у навчальній програмі безцільно. Якою може бути мета взаємопроникнення, наприклад, історії та української мови за професійним спрямуванням для документознавців? Звичайно, першою на думку спадає можливість порівняння, співставлення документів різних часів, виявлення історичних змін та таких, що зберігаються до наших часів від певного періоду (наприклад).

3. Яким способом і у якій формі створюється така інтеграція? Бо кожен фахівець буде змушений поки що самотійно знаходити відповідь на ці питання. Одним із таких способів вважаємо створення сайту, у якому б можливо було поєднувати історичний і лінгвістично-мовленнєвий аспекти документів.

4. Яким чином знання студентів будуть допомагати їм розв'язувати завдання таких міждисциплінарних та інтегрованих занять? Бо важливо завжди спиратися на рівень знань студентів і пам'ятати про те, що кінцевою метою є не поставити студента-документознавця у глухий кут своїм завданням, а навчити його проходити цей шлях розв'язання задачі і самостійного (звісно ж, із підказками викладача) отримання результату, що передбачає компетентнісний підхід до навчання і викладання.

Визначають такі різновиди інтеграції у навчанні:

1) Контент-орієнтована інтеграція, що розуміємо як інтеграцію на основі змісту навчальних предметів (її ще називають тематичною інтеграцією). Контент-орієнтована інтеграція навчальних предметів реалізується у формі тематичного навчання: це навчання на основі об'єднання навколо певної теми знань із різних предметів.

Наприклад, тема – документ, навколо якої об'єднаємо Історію України та Всесвітню історію, Сучасну українську літературну мову, Українську мову за професійним спрямуванням, Інформаційні технології тощо.

2) Інтеграція навичок, що розуміємо як інтергацію, що спрямована на формування способів дій. Інтеграція на рівні способів дій реалізується у межах навчальних предметів чи в процесі тематичного навчання. Викладач формує уміння та навички на своїх заняттях у певний проміжок часу, поступово ускладнюючи завдання.

3) Інтеграція перспектив, тобто інтеграція на ціннісно-смысловому рівні передбачає реалізацію наскрізно в усіх навчальних дисциплінах [3].

Отже, для формування мовної культури майбутніх бакалаврів із документознавства важливо намагатися впроваджувати елементи інтегрованого навчання і фахові дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://job.tochka.net/ua/resources-article-dokumentoved-284/>
2. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/integracia-v-osviti-integrovane-navcanna-v-novij-ukrainskij-skoli-166667.html>
3. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/integrovane-navchannya-tematichnij-i-diyalnisnij-pidhodi-132030.html>

В'юн Д.В.,

*магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

СВІТОГЛЯДНО – ФІЛОСОФСЬКЕ МОВОМИСЛЕННЯ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Юрій Андрухович – видатний письменник-прозаїк, перекладач, егеїст, художня творчість якого оригінальна та неповторна. Привертає увагу філософія поетичного мислення як відображення світоглядних переконань.

Мета статті – схарактеризувати специфіку світоглядно – філософського сприйняття дійсності, інтерпретованої у прозі Андруховича у філософських категоріях часу і простору.

Аналіз актуальних досліджень. Основний масив наукових досліджень творчості Ю. Андруховича пов'язаний із широким контекстом літературно – естетичної дискусії про постмодернізм. Інтерес до постаті письменника виявляли Л. Таран, Н. Білоцерківець, М. Ільницький, М. Рябчук, Т. Денисова.

Виклад основного матеріалу. У літературі ХХ століття Ю. Андрухович увійшов як багатогранний письменник. Його творчість виходить далеко за межі суто літературного процесу, чинячи помітний вплив на різнопланові складові сучасного соціокультурного українського буття. Будь – який художній твір – це багатогранний світ. Художній твір, як і світ письменника, - «це модель світу, мікрокосмосом зі своїми внутрішніми законами» [1, с. 6]. Символ відноситься до виразного, нематеріального, яке, у свою чергу є провідником емоційно – естетичного та ціннісного. Це визначає специфіку символу як форму виразного світу. Символ у мистецтві – універсальна естетична категорія, що розкривається через зіставлення зі суміжними категоріями – художнього образу з одного боку, знаку та алегорії – з іншого. Будь – який символ пов'язує свідомість індивіда з колективним несвідомим, тобто, з архетипічним: «... кожен символ висловлює ще й суттєвий невідомий елемент душі...» [2, с. 161]

У працях Андруховича концептуалізація простору є вирішальним механізмом для побудови ідентичності. Розгляд художнього тексту є інтерпретацією не завдяки використанню слів «символ» та «цінність», а завдяки виявленню «символічно – репрезентативних та ціннісно – полярних відносин, що утворюють особливу смислову структуру твору» [3, с. 120 - 121].

Юрій Андрухович – постмодерністський український письменник, який увійшов у літературний світ як поет. Художня творчість, як особливий вид діяльності породжує художні твори, для кожного художнього твору характерна наявність художнього простору та часу, їх єдність є основою інтегральною характеристикою художнього твору. Художній твір як результат творчої діяльності породжує певний художній простір. Будь – який художній твір «є зона узагальнення, де всі символи». []. За Ю. М. Лотманом, «символ – це згущена програма творчого процесу», «ген сюжету» [].

Висновки. Отже, творчість Юрія Андруховича наповнена філософським змістом. Філософське начало мово мислення митця пізнаємо через активізацію відповідного лексичного складу на позначення таких доміантних філософських категорій, як час і простір. Спостережено, що *час* у поетичній інтерпретації митця реалізується як «філос. Одна з основних об’єктивних форм існування матерії», простір – як філос.. Одна з основних об’єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю і обсягом». Час і простір у мовомисленнєвій парадигмі взаємопов’язані.

Список використаних джерел:

1. Аверинцев С.С., Давыдов Ю.Н., Турбин В.Н. и др. М.М. Бахтин как философ. Москва, 1992.
2. Андрухович Ю. Перверзія: Роман. Львів, 2004.
3. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини (з додатком “Індія”): Колекція віршів. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. 112 с.
4. Андрухович Ю. І. Таємниця. Замість роману. Харків : Фоліо, 2012. 478 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Боть Л. П., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Булах Я., магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Вовк М. П., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Воронова А. А. магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

В'юн Д. В. магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Герман В.В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Громова Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Грона Н. В., доктор педагогічних наук, доцент, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради

Діхнич К.В., доктор філософії, методист навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку педагогічних працівників комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Духович В. М., учитель Прилуцького закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №6 (ліцей №6) Прилуцької міської ради Чернігівської області

Загнітко А. П., доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України Український мовно-інформаційний фонд НАН України Донецький національний університет імені Василя Стуса

Зленко А. О. магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Княжницька К. Є., студентка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Ковтуненко О. О., магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Колган О.В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, помічник ректора ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"

Колган Т.В., кандидат педагогічних наук, декан факультету підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Кумеда О. П., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Красовська О. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Кучеренко І. доктор педагогічних наук, професор кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Левенок І. С., доктор філософії в галузі Освіта/Педагогіка Сумський державний університет

Лисянська В. В., магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Мамчур Є. А., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мови, Уманський державний педагогічний університеті імені Павла Тичини

Мамчур Л. І., доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мови, Уманський державний педагогічний університеті імені Павла Тичини

Надутенко М., кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу лінгвістики Українського мовно-інформаційного фонду НАН України

Падалка Р. М., доцент, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

Панченко Р., магістрантка факультету іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Пономаренко Н. П., доктор філософії, викладач філологічних дисциплін ВСП «Машинобудівний фаховий коледж Сумського державного університету»

Посна К. В., студентка факультет іноземної та слов'янської філології Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Руденко В. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Семеног О. М., доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Сьоміна А. А., аспірант кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету ORCID ID: 0000-0002-3457-3603

Teresa Janicka-Panek, professor of the Stefan Batory State Institution of Higher Education in Skierniewice (Skierniewice, Poland)

Філіпчук Г. Г., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, член Центрального правління, перший заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка

Ячменик М.М., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Наукове видання

Збірник матеріалів

V Міжнародної науково-практичної конференції

**КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІТЬ
ФАХІВЦЯ
У ХХІ СТОЛІТТІ**

Випуск

10-11 грудня 2021 року

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

Відповідальний за випуск: *О.М. Семенов*

Комп'ютерна верстка: *А.О. Зленко*

Підписано до друку 29.10.2021 р.

Формат 60x84/16. Гарн. Gambia. Друк ризогр.

Папір офсет. Ум. друк. арк. 8,07. Обл.-вид. арк. 8,31.

Тираж 100. Вид. № 23.

Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка

40002, Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А.С. Макаренка

Суми: СумДПУ, 2021

Свідоцтво ДК №231 від 02.11.2000 р.